

Univerzita Pardubice

Fakulta restaurování

Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

**Komplexní restaurování konvolutu starých tisků:
Postilla z roku 1667, Postilla z roku 1668**

Ondřej Zikl

Vedoucí práce: MgA. Ivan Kopáček, DiS.

Bakalářská práce

2019

Univerzita Pardubice
Fakulta restaurování
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ondřej Zikl**
Osobní číslo: **R14009**
Studijní program: **B8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Restaurování a konzervace papíru, knižní vazby a dokumentů**
Název tématu: **Komplexní restaurování konvolutu starých tisků: Postilla z roku 1667, Postilla z roku 1668**
Zadávající katedra: **Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce bude spočívat v provedení komplexního restaurátorského zákroku na konvolutu tisků Postilla Yak Kostelnj tak Domácý Postilla, to gest... z roku 1667 a POSTILLA Yak Kostelnj tak Domácý Postilla, to gest, Potom, Toho co se z Ewangelium každau Neděli přes celý Rok čte... z roku 1668 ze sbírek Regionálního muzea v Litomyšli. Kniha se nachází v alarmujícím stavu. Vlivem špatného uložení a manipulace došlo k řadě mechanických poškození na knižní vazbě a v knižním bloku. Student provede komplexní průzkum objektu a zdokumentuje stav díla před restaurováním. Na základě výsledků průzkumu stanoví koncept zásahu a navrhne jednotlivé restaurátorské kroky, které bude konzultovat s vedoucím práce a majitelem objektu. Celý proces samotného restaurátorského zákroku podrobně písemně a fotograficky zdokumentuje, dle platných organizačních pokynů pro psaní bakalářských prací na FR UPa. Fotografická dokumentace bude obsahovat celkové pohledy a detaily díla před a po jeho zrestaurování, spolu s dokumentací jednotlivých zásahů z průběhu samotného restaurování.

Rozsah: Komplexní restaurování knihy s vypracováním restaurátorské dokumentace

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

ĎUROVIČ, Michal a kol. Restaurování a konzervování archiválií a knih. Praha, 2002. HAMANOVÁ, Pavlína. Z dějin knižní vazby: Od nejstarších dob do konce XIX. stol. Praha: Orbis, 1959. VOIT, P. Encyklopedie knihy. Praha, 2006. Kol.: Sborníky ze Seminářů restaurátorů a historiků SLOVIK, R. Didaktické návody. FR UPa, 2015.

Vedoucí bakalářské práce:

MgA. Ivan Kopáček

Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

Datum zadání bakalářské práce: **15. listopadu 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **14. května 2019**

Mgr. BcA. Radomír Slovák
děkan

L.S.

MgA. Ivan Kopáček
vedoucí ateliéru

V Litomyšli dne 25. dubna 2019

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti, vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorského zákona, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice (Dislokované pracoviště – Fakulta restaurování, Litomyšl).

V Litomyšli dne 25. dubna 2019

Ondřej Zíkl

Poděkování

Na tomto místě bych rád vyjádřil své uznání oběma vedoucím mé profesní činnosti po čas studia na restaurátorské škole, v jehož průběhu postupně stáli v čele knihařského ateliéru. Mgr. BcA. Radomíru Slovikovi, nynějšímu děkanovi Fakulty restaurování, a MgA. Ivanu Kopáčikovi, DiS., současnému vedoucímu ateliéru, jenž odborně dohlížel na mou bakalářskou práci. Děkuji Vám.

Za profesionální odborné služby, jež rozšířily anebo upřesnily obsah mé závěrečné práce či k ní jinak přispěly, bych rád poděkoval Ing. Jiřímu Kmoškovi, Ing. Marcele Pejchalové, Ph.D, Ing. Magdě Součkové, Mgr. Miluši Vopařilové a Daně Večeřové.

Na průběhu a výsledku této práce se znaleckou i přátelskou radou a pomocí dále podíleli Ivan Kopáček, Lucia Ulbríková, Eliška Slezáková, Soňa Hudoková, Anna Pátková, Radomír Slovik, Jiří Kmošek a Jiří Kaše. Děkuji Vám srdečně za veškeré podněty, nápomocnou ruku i mysl, za Vaši vstřícnost a podporu. Obzvláštní poděkování patří Elišce Slezákové, Soně Hudokové a Janě Tmejové za textové a jazykové korektury.

Upřímné, a tedy kormutlivé i radostné, nadmíru srdečné poděkování náleží mým nejbližším – mé rodině, mým přátelům. Děkuji Vám všem, drazí, za Vaši dobrotu, laskavost i důvěru mi svěřenou. Ne málem vděčnosti jsem Vám rovněž povinován za duchovní i hmotnou záštitu, která mi doposud umožnila studovat po dvacet let. Nelze než stvrdit, že si toho hluboce vážím a děkuji Vám za to.

Tuto práci bych rád věnoval všem dobrým lidem, jež mne v životě něčemu naučili, kteří mne ovlivnili, inspirovali, podněcovali a díky nimž jsem kým jsem.

Anotace

Práce pojednává o komplexním restaurování starého tisku v celousňové barokní vazbě ze sbírek Regionálního muzea v Litomyšli. Blíže se jedná o českojazyčný homiletický titul rozdělený do dvou dílů: *Jak Kostelní tak Domáci Postilla...* (1667) a *Sváteční Postilla jak Kostelní tak Domáci...* (1668). Jejich společným autorem je Vojtěch Šebestián Scipio-Berlička zvaný též Plzeňský. Tisk Pražské jezuitské tiskárny se dochoval kompletní.

Bakalářská práce je koncipována formou podrobné restaurátorské dokumentace se všemi příslušnými náležitostmi. Text obsahuje základní identifikaci a typologický popis předmětu restaurování, průzkum jeho stavu, záměr a postup restaurátorského zásahu. Dále uvádí seznam použitých materiálů a vhodné podmínky uložení i prezentace díla. Průvodní přílohy zahrnují laboratorní protokoly a výstupy analýz průzkumu, ilustrační schémata k typologickému popisu knihy, reprodukce filigránů psací látky a základní obrazový doprovod. Nezbytnou součástí souboru je fotografická dokumentace stavu objektu před restaurováním, v jeho průběhu a po něm. Práce je rozšířena o historický průzkum, typografický popis tisku a faktografické údaje osob, jevů a institucí s ním spjatých.

Klíčová slova

Scipio-Berlička, Vojtěch Šebestián; starý tisk; postila; homiletika; komplexní restaurování; rekonstrukce kapitálků; inkoustová tužka; brynýrování; černění; Jezuitská tiskárna v Praze; monogramista EWA; dřevořez; barokní knihtisk; renesanční ilustrace

Title

Complete restoration treatment of a convolute of two early prints: Postil from 1667 and Postil from 1668

Annotation

This bachelor thesis deals with the complete restoration treatment of an old print in full-leather baroque binding from the collections of the Regional Museum in Litomyšl. In a closer view, it is about a homiletic title in the Czech language divided into two parts: *Jak Kostelní tak Domáci Postilla...* (1667) and *Postilla jak Kostelní tak Domáci...* (1668). The author of both of them is Vojtěch Šebestián Scipio-Berlička, known under the name Plzeňský. The print of the Prague Jesuit Printing House has been preserved in its complete form.

The bachelor thesis is conceived in the form of detailed restoration documentation with all relevant requirements. The text contains basic identification and typological description of the restored object, exploration of its state, the treatment plan and the description of the restoration treatment. Furthermore, it contains also the list of used materials and suitable conditions for storing or presenting the work. Accompanying supplements include laboratory protocols and outputs of the survey analyses, illustration schemes for the typological description of the book, filigree reproductions of the writing material and basic image accompaniment. An essential part of the file is photographic documentation of the state of the object before, during and after the restoration treatment. The thesis is extended by historical research, typographic description of the print and factual data of the people, occurrences and institutions connected with it.

Keywords

Scipio-Berlička, Vojtěch Šebestián; old print; postil; homiletics; complete restoration treatment; reconstruction of the head-bands; ink pencil; bluing; blacking; Jesuit Printing House in Prague; monogramist EWA; woodcut; baroque letterpress; renaissance illustration

Seznam použitých zkratek s příslušným významem

- apod. – a podobně
- arch. – archová
- cit. – citované
- č. – číslo
- graf. – grafická
- kol. – kolektiv
- min. – minuta
- např. – například
- obr. – obrázek, obrazová
- pag. – pagina
- pol. – polovina
- s., str. – strana
- sb. – sbírka
- sig. – signatura
- sv. – svatý; svazek (v poznámkách)
- text. – textová
- tzv. – takzvaný
- vyd. – vydání
- zn. – značka

Obsah

1	Úvod.....	11
2	Identifikace	13
3	Popis objektu restaurování.....	15
3.1	Knižní titul v souvislostech	15
3.2	Typografický popis tisku a jeho obrazový doprovod.....	20
3.3	K renesanční ilustraci v barokním tisku druhého vydání Scipiovy <i>Postilly</i>	20
3.4	Doklady nejmladší provenience	23
3.5	Typologický popis knižní vazby a bloku	23
4	Popis stavu a míry poškození objektu restaurování	27
5	Restaurátorský záměr	29
6	Postup restaurování	31
6.1	Optický průzkum objektu a odběr vzorků pro mikrobiologickou kultivaci.....	31
6.2	Fotodokumentace objektu před restaurátorským zásahem a v jeho průběhu.....	31
6.3	Průzkum fyzického stavu a míry poškození předmětu restaurování, analýzy	31
6.4	Demontáž organismu šití, rozebrání knižního bloku, mechanické čištění.....	32
6.5	Mokrě čištění, doplnění ztrát a vyspravení defektů papírové podložky.....	33
6.6	Demontáž usňové vysrávky z knižních desek, sejmutí výlepů z přideští	34
6.7	Možnosti fixace inkoustové tužky, zkoušky a řešení.....	35
6.8	Kompletace knižního bloku, jeho vyšití, zaklížení a zkulacení	37
6.9	Dočištění a vyspravení knižních desek, čištění a konzervace kování	37
6.10	Nasazení knižních desek a vyšití kapitálek.....	38
6.11	Čištění, doplnění a dolepení usňového pokryvu	39
6.12	Vylepení přideští, navrácení přelepů a štítku	40
6.13	Adjustace fragmentů a vyhotovení ochranného obalu	41
7	Seznam použitých materiálů a chemikálií	43
8	Podmínky uložení a vystavování objektu.....	45

9	Závěr.....	46
10	Seznam použité literatury a informačních zdrojů	48
11	Textová příloha.....	51
11.1	Mikrobiologické zkoušky.....	51
11.2	Měření teploty smrštění usní.....	52
11.3	Chemicko-technologický průzkum I. a II.	53
11.4	Zkoušky rozpíjivosti záznamových prostředků.....	61
11.5	Průkaznost volných Fe ²⁺ při psací látce roztokem batofenantrolinu.....	62
11.6	Měření pH papírové podložky.....	64
12	Grafická příloha	65
12.1	Reprodukce filigránů v reálné velikosti	65
12.2	Proměny nasazení knižních desek.....	68
12.3	Přehled složek knižního bloku a jejich vyšití.....	70
13	Obrazová příloha.....	74
13.1	Seznam vyobrazení	74
13.2	Knižní titul.....	75
13.3	Výzdoba tisku.....	77
13.4	Knižní ilustrace v reálné velikosti.....	78
13.5	Doklady starší provenience	79
13.6	Znečištění knižního bloku	80
13.7	Vzorky batofenantrolinového testu	81
13.8	Pokryvová useň	82
14	Fotografická dokumentace	83
14.1	Seznam vyobrazení	83
14.2	Stav objektu před restaurováním a po něm	86
14.3	Průběh restaurátorského zásahu	104
14.4	Způsob uložení knižních fragmentů a zrestaurované knihy.....	127

1 Úvod

Text bakalářské práce v následujících třinácti kapitolách předkládá mezioborový průzkum a detailní popisnou i názornou dokumentaci procesu restaurování dvoudílné *Postilly* Vojtěcha Šebestiána Scipia-Berličky. Exemplář druhého vydání z poslední třetiny 17. století se dochoval kompletní v soudobé celousňové vazbě s mladšími intervencemi. Realizace proběhla ve druhé polovině roku 2018 a jejím zadavatelem bylo Regionální muzeum v Litomyšli, současný vlastník objektu.

Smyslem zásahu, který se stal tématem této práce, bylo uchování hmotné podstaty předmětu restaurování podmíněné maximální možnou mírou zamezení či plného přerušení kontinuity degradačních procesů originálních materiálů. Výsledná koncepce v sobě pojí důraz na zachování základních hodnot autenticity a historických proměn díla v konfrontaci s jeho dochovaným stavem a hlediskem funkčnosti, která je pro knihu nezbytná. Svým určením totiž přesahuje kritéria statického předmětu estetického zájmu, neboť podstatou knihy zůstává vedle uchování myšlenkového obsahu především umožňování jeho studia.

První tři kapitoly jsou popisné. Po základní identifikaci je objekt představen jako dílo širšího kulturního základu. Umělecko-historický exkurz jej přibližuje v detailním pohledu na českojazyčný homiletický spis katolický potridentského období spolu s nepříliš známou osobou autora. Typografický popis pak na základě vybavenosti tisku seznamuje s možnostmi přední tuzemské officíny v době po třicetileté válce. Informace o podobě a znacích knihařského zpracování barokní vazby s výčtem použitých materiálů, technik i proměn z mladších oprav předkládá typologický popis knihy. Na něj přímo navazuje popis stavu a míry poškození objektu, který konstatovanými skutečnostmi místy předjímá některé kroky restaurátorského záměru.

V páté a šesté kapitole se plně rozvíjí otázky přístupu k jednotlivým etapám restaurování, jejichž řešení bylo podmíněno výše zmíněným zásadám spolu s požadavkem uceleného provedení zásahu dle principů dobové typologie. Konkrétním cílům, které vyvstaly při vstupním průzkumu anebo v průběhu realizace, se věnuje šestá, nejobsáhlejší kapitola popisující myšlenkový i realizovaný proces restaurování. Veškeré postupy jsou v ní uvedeny chronologicky ve třinácti podkapitolách. Obsáhle jsou charakterizovány především specifické jevy realizace, k nimž bylo vhodné připojit argumentační schéma, na jehož základě bylo postupováno. V první řadě lze zmínit polemiku zachování či demontáže usňové vysprávky knižního pokryvu ve hřbetu, jež byla k deskám připojena při některé z mladších oprav. Bylo zřejmé, že zvolené řešení vazebné struktury bude mít přímý vliv na

pojetí navazujících postupů restaurování. Z těch zásadnějších nelze pominout opodstatnění rekonstrukce knižních kapitálků anebo míru doplnění původního usňového pokryvu. Zvýšená pozornost byla dále věnována zkouškám účinnosti základních typů fixace či zástupných metod uplatněných na médium inkoustové tužky. Dedikační přípisek tímto záznamovým prostředkem na jednom z dvoulistů knižního bloku je důležitým provenienčním dokladem. Nutnost jeho zajištění při manipulaci s papírovou podložkou byla tudíž zřejmá. Po dokončení prací na objektu byly hledány vhodné způsoby řešení adekvátního systému uložení pro zrestaurovanou knihu a její fragmenty, jež by splňovalo optimální poměr funkce ochranné a prezentační. Vedle dodržení standardu archivní kvality byl při adjustáži kladen důraz na zajištění mobility a plného přístupu k historickým materiálům.

Závěrečné kapitoly doprovodných příloh rozšiřují písemnou část bakalářské práce o další informace. Obsaženy jsou v nich například laboratorní protokoly a tabulky s výsledky analýz či grafická schémata a základní obrazový doprovod názorně doplňující popisné kapitoly. Nedílnou součástí práce tvoří věcná fotografická dokumentace, v níž byl vizuálně zaznamenán průběh a výsledky restaurátorského zásahu.

2 Identifikace

Předmět restaurování: dvoudílný starý tisk na hadrovinovém papíře v barokní celousňové vazbě s dřevěnými deskami a ocelovým kováním

Název díla: *Jak Kostelní tak Domáci Postilla..., Sváteční Postilla jak Kostelní tak Domáci...*

Autor: Šebestián Vojtěch Scipio-Berlička zvaný též Plzeňský či z Chmelče

Jazyk: čeština, okrajově latina a řečtina

Impresum: Jezuitská tiskárna při koleji sv. Klimenta blíž Mostu Karlo-Ferdinandovy university v Praze, za faktora Jiřího Černocho

Datace: tisk: 1667 a 1668

vazba: 17.–18. století + mladší intervence

Rozměry: objekt: (340 × 220 × 100) mm

tisk: (310 × 190) mm, kvartový formát

rozsah: (517 + 186) číslovaných stran

Materiály: hadrovinový papír, dřevěné knižní desky, usňový pokryv, ocelové kování

Techniky: černý a červený tisk z výšky (knihtisk – liteřina, dřevořezové ilustrace)

nasazovaná celousňová knižní vazba

negativní slepotisk do tříslučiněné usně

brynýrování ocelových prvků kování

Záznamové prostředky: tiskařské barvy, železegalový inkoust, grafitová a inkoustová tužka

Místo uložení, zadavatel: Regionální muzeum v Litomyšli

Signatura: S/E–99

Vypracoval: Ondřej Zíkl, student 4. ročníku Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Vedoucí práce: MgA. Ivan Kopáček, DiS., vedoucí Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Konzultace: Ing. Jiří Kmošek, odborný technolog Katedry chemických technologií, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Mgr. Miluše Vopařilová, archivářka, knihovnice a kurátorka sbírky filokartie Regionálního muzea v Litomyšli

Mgr. BcA. Radomír Slovík, specializovaný restaurátor papíru, knižní vazby a dokumentů, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

MgA. Lucia Ulbríková, asistentka Ateliéru restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice

Analýzy: Ing. Jiří Kmošek: chemicko-technologický průzkum; Katedra chemické technologie, Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, Jirákova 3, 570 01 Litomyšl

Ing. Marcela Pejchalová, Ph.D.: mikrobiologické zkoušky; Katedra biologických a biochemických věd, Fakulta chemicko-technologická, Univerzita Pardubice, Studentská 95, 532 10 Pardubice 2

Ing. Magda Součková: měření teploty smrštění kolagenových vláken usně; Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří, Národní knihovna, Sodomkova 2, 102 01 Praha 2

Termín zahájení práce: červen 2018

Termín ukončení práce: říjen 2018

3 Popis objektu restaurování

3.1 Knižní titul v souvislostech

Jak kostelní tak domácí Postilla... a Sváteční Postilla jak kostelní tak domácí... (dále jen *Postilla*) je název českojazyčného homiletického tisku rozděleného při druhém vydání (1667–1668) do dvou dílů. Autorem této katolické postily je Vojtěch Šebestián Scipio-Berlička zvaný též Plzeňský či z Chmelče. Oba díly vytiskla pražská Jezuitská tiskárna při koleji sv. Klimenta za faktora Jiřího Černocho (viz impresum *Obr. B a D*).

Vojtěch Šebestián Scipio-Berlička – kazatel a pedagog Tovaryšstva Ježíšova, pozdější exjezuíta, autor potridentské českojazyčné náboženské literatury, překladatel z polštiny a latiny. Dle literárních pramenů se narodil mezi lety 1565¹–1567² v tehdy katolickém městě Plzni. V roce 1583 vstoupil do jezuitského řádu. Noviciát si odbyl v Brně. Studoval mimo jiné teologii ve Štýrském Hradci³, v Olomouci u Václava Šturma⁴ a nejspíš také v Krakově u proslulého profesora Petra Skargy, dvorního kazatele polského krále Zikmunda III.⁵ V letech 1598–1606 působil v Olomouci a poté krátce v Jindřichově Hradci.⁶ Od roku 1611 byl regentem pražského konventu u sv. Bartoloměje, kde vyučoval filosofii, matematiku a rozpornou teologii.⁷ Jezuitský řád měl snad opustit v pohnutém roce 1620. Literatura se neshoduje, zda tak učinil před porážkou českých stavů na Bílé hoře, nebo až po ní, a jiní uvádí, že z řádu odešel již v roce 1618. O dalších osudech Berličkových nebylo donedávna nic známo. Až v roce 1997 upozornil M. Svatoš na existenci pramene přinášejícího některá fakta z Berličkova života po vystoupení z řádu.⁸ Mimo informaci o někdejší Scipiově oblibě u české šlechty Svatoš z písemnosti římského archivu Tovaryšstva Ježíšova dále předkládá: „*Místo Berličkova úmrtí (uváděného zde ve*

¹ JIREČEK, Josef: *Dějiny literatury české. Díl I, Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. V Praze: Nákladem B. Tempského, 1875–1876. 2 sv., str. 210, sv. 2.

² JUNGMANN, Josef: *Josefa Jungmanna Historie literatury české: aneb, saustawný přehled spisu českých s kratkau historií národu, oswícení a jazyka*. 2. vyd. Praha: nákladem Českého museum, 1849, str. 543.

³ LINKA, Jan: *Scipio Berlička a Piotr Skarga: dávné kořeny jazykové a literární kultury českého obrození*. In: *Odrodzenie narodowe w Czechach i na Słowacji*. Księga ku czi Profesora Zdzisława Niedzieli/Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1999, str. 132.

⁴ FLAJŠHANS, Václav: *Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy. [Díl I.]*. V Praze: Nakladatelé Grosman a Svoboda knihkupci, 1901, str. 397.

⁵ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýdruhý díl, Rozkošný – Schloppe*. V Praze: J. Otto, 1904, str. 723.

⁶ LINKA, Jan: *Šebestián Vojtěch Scipio, Postilla*. In: *Pěší zóna*. Plzeň: ARS, č. 10, 2002, str. 27.

⁷ JIREČEK, Josef: cit. dílo, tamtéž.

⁸ SVATOŠ, Martin: *Scipio, Sebastianus Adalbertus. Konec života exjezuity Šebestiána Scipiona Berličky v podání jeho bývalých spolubratrů*. In: *Listy filologické* Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR 120, č. 3–4, 1997, str. 342–343.

formě Swetel), kde prý váhal, zda vstoupit do jiného řádu, bylo doposud naší literární historii neznámé: vzhledem k tomu, že v blízkosti rakouského Zwettlu se nacházel známý cisterciácký klášter, zdá se mi pravděpodobnější, že šlo o zmíněné dolnorakouské město než o Světlou nad Sázavou v Čechách; odpovědět na tuto otázku by mohl průzkum v matrikách zemřelých obou měst. Rok Berličkova úmrtí neupřesňuje ani tento jezuitský pramen (...).⁹ O konci Scipiova života podává alespoň rámcový údaj databáze *Bibliografie dějin Českých zemí*: „(...) zemřel po roce 1638.“¹⁰

Berlička svou literární činnost zahájil na samém počátku 17. století jako překladatel. Do roku 1618 vydal čtyři knihy a napsal několik v rukopise zachovaných prací.¹¹ Národní knihovna v Praze-Klementinu chová Berličkův autograf překladů z polsky psaných *Životů svatých* (1. vyd. 1579¹²) od zmíněného Piotra Skargy. Rukopis obsahuje pětapadesát Berličkou přeložených životů světců.¹³ Nejstarší svědectví o tomto spisu podal sám autor překladů v předmluvě svého prvního tištěného díla, *Rozmlouvání svatého Řehoře* (1. vyd. Olomouc, 1602).¹⁴ Jedná se rovněž o překlad Skargy, jediný, který byl otištěn pod Scipiovým jménem. U později vydaných kompilací *Životů* se jeho jméno již neobjevuje. V Praze roku 1615 Berlička uveřejnil titul nazvaný *Krátké dítek učencův zvedení*, v němž složil oslavu kultu Boží Moudrosti, což je v kultuře západního křesťanství té doby věc ojedinělá.¹⁵ Obdobně jako Piotr Skarga horlil proti reformačním spisům Andrzeje Wolana, vedl Berlička polemiky s českými utrakvisty. Kupříkladu z názorové pře o kněžský celibát s krajanem Adamem Klementem Oujezdeckým, autorem spisu *O manželství kněží* (1615), vzešla, na popud pražského arcibiskupa, jeho antiteze *Bezženství kněžské* (1. vyd. Olomouc, 1617).

Postilla Scipia-Berličky, vydaná poprvé roku 1618 ve Starém Městě Pražském, je autorovým nejznámějším dílem. Samotný její název uvozuje obsah a charakter tohoto typu homiletické literatury: „*Post illa, to jest potom, toho co se z evangelium každou neděli přes celý rok čte, krátké, však důvodné a jadrné, v otázkách rozvedení a vyložení.*“¹⁶

⁹ SVATOŠ, Martin: cit. dílo, str. 342.

¹⁰ Bibliografické databáze Historického ústavu Akademie věd ČR: *Scipio-Berlička, Vojtěch Šebestián, asi 1565–asi 1638*. [online]. KP-SYS spol. s r. o. [cit. 21. 01. 2019]. Dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/authorities/132415>

¹¹ LINKA, Jan: cit. dílo, 1999, str. 132.

¹² *Ottův slovník naučný*: cit. díl, str. 723.

¹³ LINKA, Jan: cit. dílo, 1999, tamtéž.

¹⁴ ŘEHOŘ I.: *Rozmlouvání Svätého Ržehoře Papeže O Žiwotech, a Zazrácých Swatých (...)*. V Olomouci: u Jiřího Handle, 1602, str. XI [předmluva].

¹⁵ LINKA, Jan: cit. dílo, 2002, str. 27.

¹⁶ SCIPIO-BERLIČKA, Vojtěch Šebestián: *Post Illa To gest: Potom, toho co se z Ewangeliem každau Neděli přes celey Rok čte (...)*. V Starém Městě Pražském: u Pavla Sessya, 1618. [titulní list].

Postila obecně je sbírka výkladů a napomenutí k nedělním a svátečním čtením z Písma svatého. Její uspořádání se řídí liturgickým řádem církevního roku a slouží at' již pro veřejný přednes kostelního kázání nebo pro domácí vzdělávání. Biblické výklady byly od dob prvokřesťanských shromáždění podstatnou částí kázání, avšak v těchto raných dobách nebyly plánovitě řazeny do ucelených sbírek.¹⁷ Významné jsou komentáře církevních otců z přelomové doby rodícího se středověku. Ty byly později hojně citovány a dále rozváděny mimo jiné právě v postilách. Za nejstarší předobraz vrcholně středověkých postil je považován tzv. *Homiliář* Paula Diacona z 8. století, který obsahuje právě patristické homilie seřazené dle pořádku církevního roku.¹⁸ Jeho sepsání inicioval Karel Veliký, aby kazatelé měli k bohoslužbám zajištěnu sbírku kázání. Samotné slovo „postilla“ se ovšem jako název objevuje až v pramenech ze 13. století. V té době byly také souvislé výklady biblického čtení na vzestupu. Duchovnost se ve vrcholném středověku mění. Křížové výpravy, nově založené řády bratří kazatelů, římská centralizace na jedné straně, sektářská – nápravná hnutí, mystika, ideál chudoby na druhé. Doba výkladů a rozkladů pravd i omylů. Z reformačních snah náboženských hnutí vzešel požadavek svobodného kázání Slova Božího v národních jazycích a s tím spojených překladů biblických textů. Proti tomu se představitelé římsko-katolické církve silně vymezili. Rovněž Císařská kancelář Karla IV., která vydala územní nařízení, že laici nesmějí užívat biblických textů v lidovém jazyku.¹⁹ V poslední třetině 14. století se však již u nás národní překlady objevují (např. *Bible leskovecko-drážďanská*). Po dvou redakcích českého biblického překladu vznikla na počátku 15. století také první česky psaná postila. Roku 1413 ji dokončil Mistr Jan Hus. Mělo-li se výkladů dostat nejširší společnosti, byla mateřština pro postily zásadní. Na předělu věků byly tyto lidové postily po Bibli nejoblíbenější četbou. Lidé v nich nalézali nejen poučení ve věcech víry, nýbrž také v oblasti společenského života. Dodnes jsou tak obrazem své doby. Obsahují tehdejší názory, hodnoty a zvyklosti, a mají tudíž svou kulturně-historickou hodnotu.²⁰

Některé zajímavé informace o Berličkově *Postille* obsahuje autorova předmluva k jejímu prvnímu vydání, věnovaná Janu st. Kavkovi z Říčan. Pisatel v ní nejdříve seznamuje čtenáře s rozličným pojmenováním výkladů Svatých čtení a poté vysvětluje samotný pojem, vývoj a vznik substantiva postila. Na dalších stranách rozvádí význam řeči kazatelské

---

¹⁷ HRUBÝ, Hynek: *České postilly: studie literárně a kulturně historická*. Praha: Jubilejní fond Královské české společnosti nauk, 1901, str. IV [úvod].

¹⁸ Tamtéž, str. V [úvod].

¹⁹ KYAS, Vladimír: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad, 1997, str. 54.

²⁰ HRUBÝ, Hynek: cit. dílo, str. VI [úvod].

a připojuje zajímavou skutečnost o sepsání své práce: „*Za potřebu jsem vzal (...) krajanům svým posloužit, a o to se s nimi, co mi Pán Bůh ve třech měsících běžným perem sepsati dal, sdělit, (...) aby z kázání slova Božího posilnění nabyli (...)*“.²¹ Důvody vlastenecké, pro lidové postily příznačné, jsou také v Berličkově předmluvě hojně zastoupeny: „*(...) k peru jsem zasedl, aby spoluvlastenci moji, jimž i krví sloužit povinen jsem, i tehdaž, když jsem se jiným, cizím jazykem kázav, propůjčiti musil, pomůcku jakoukoli ode mne měli (...)*“.²²

Samotný text *Postilly* je, dle podstaty, členěn na perikopy a jejich vyložení. Výklady jsou vedeny dialogickou formou otázek a odpovědí. V prvním vydání *Postilly* je takřka každé kázání doplněno „písni na evangelia“. Tyto písně byly samostatně otištěny ještě v *Českém kancionálu* Matěje Václava Štajera z roku 1687, ovšem ve zbylých třech vydáních *Postilly* se již neobjevily.²³ Jedná se o rýmovanou prózu, parafrázi biblického znění. Berličkova obliba verše prostupuje celým textem. Latinské citáty často překládá rovněž v rýmech, např.: „*Ab omni peccato libera nos Domine!*“ překládá: „*Od hříchu velikého | A bludu každého | I ode všeho zlého | Chraň lidu svého!*“²⁴ Myšlenky katolického kněze v díle svědčí o autorově pohoršení se nad úpadkem víry katolické a pobožnosti v Čechách. Ve shodě s Tridentským koncilem vytýká krajanům nestálost vyznání. Vymezuje se proti zbloudilosti „kacířů“ mimo jiné v učení o svátosti oltářní, neboť pokládají Kristovu přítomnost ve velebné svátosti za pouhé znamení těla Páně.²⁵ Polemizuje s novokřtěnci, luterány i kalvinisty. Jeho vyzvání k setrvání v pravé zbožnosti či návratu k ní provází volání po zašlé slávě domoviny: „*(...) kde jest bývalá síla a moc českého království? (...) Kde rozšířené panství? Ach! Od půlnočního moře až k polednímu, všecko českému království poddáno bylo! (...) O milej lve, což jsi hrubě až do koži oškubán! Což jsou tě potvorně na svátky oholili!*“²⁶

Scipiova *Postilla* byla publikována celkem ve čtyřech vydáních. První, výše hojně citované, z roku 1618 se dělí na dva oddíly, k nimž byla připojena ještě *Postilla sváteční*. Druhé vydání, jehož exemplář je předmětem této bakalářské práce, je rozděleno na dva díly: *Postillu Nedělní* z roku 1667 a *Postillu Sváteční* z roku 1668. Oproti prvnímu vydání je zde předmluva zkrácena o chvalořeč na pána z Řičan a text doprovází dřevořezové ilustrace, o nichž bude více psáno v následující kapitole. Jan Linka v citovaném článku z roku 1999

²¹ SCIPIO-BERLIČKA, Vojtěch Šebestián: cit. dílo, str. IX [předmluva].

²² Tamtéž, str. X [předmluva].

²³ LINKA, Jan: 2002, cit. dílo, str. 27.

²⁴ HRUBÝ, Hynek: cit. dílo, str. 227.

²⁵ Tamtéž, str. 227–228.

²⁶ Tamtéž.

nastiňuje, že by se mohlo jednat o jubilejní tisk ke stému výročí narození autora.²⁷ Třetí vydání vyšlo roku 1695, opět u jezuitů v přežské koleji sv. Klimenta, za faktora Vojtěcha Jiřího Koniáše. Formát předmluvy je stejný jako u druhého vydání. Ilustrace opět doprovází text, ale bylo použito jiných štočků. Také čtvrté vydání z roku 1776 bylo, stejně jako dvě předchozí, vytištěno v tiskárně u sv. Klimenta. V době působení faktora Jana Adama Hagena však došlo ke zrušení jezuitského řádu (1773) a tiskárna přešla do státní správy.²⁸ Tisk neobsahuje ilustrace. O tři roky později byl vydán průvodní spis dvorního kaplana Václava Lenharda *Uvedení, jak školní katechistové Postilly Scipionovy při vykládání evangelium dlé předešlaného způsobu užívati mohou*.²⁹ Literatura tím byla obohacena o dobovou recepci Scipiovy *Postilly* na počátku osvícenství.³⁰ Spolu se čtyřmi vydáními v průběhu dvou století to svědčí o oblibě Berličkova díla u několika generací čtenářů. Již Balbínova doba je uznávala, vedle prací Komenského, Veleslavína, Hájka a bratrských spisů, za jazykový a stylistický vzor³¹ – viz Konstancův *Brus jazyka českého* z roku 1667.³² Účel vydání Berličkova díla v 18. století v době poněmčování je tudíž srozumitelný. Doporučení Scipiových knih lze nalézt také v *Obraně jazyka českého* od Karla Ignáce Tháma z roku 1783.³³ A v první polovině 19. století jeho spisy posloužily jako jeden z významných zdrojů pro Jungmannův *Slovník česko-německý*.³⁴ Na přelomu 19. a 20. století vychází významná česká encyklopedická díla a odborné studie. Kapitoly o české slovesnosti Scipiovo jméno a dílo uvádí, ovšem moderní kritická společnost jeho literární význam relativizuje. Zástupným příkladem budiž výše citovaná monografie *České postilly* z roku 1901 poctěná Jubilejní cenou Královské české společnosti nauk. Její autor Hynek Hrubý v ní o Scipiově *Postille* píše, že je to práce povrchní, spěšně napsaná během třech měsíců s místy neobratným slohem. Ve snaze použít jazyk srozumitelný prostému lidu obsahuje mnoho hovorových výrazů a lingvistických nesrovnalostí, konstatuje Hrubý.³⁵ Scipio sám o své *Postille* v předmluvě napsal, že se jedná o: „(...) spis běžnej, ani

²⁷ LINKA, Jan: 1999, cit. dílo, str. 132.

²⁸ VOIT, Petr: *Encyklopedie knihy (...)*. 2. vyd. Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2008, str. 900, díl II.

²⁹ LENHARD, Václav: *Vwedenj (...)*. V Praze: Náklad. cis. král. pravidelní školské Kněhotiskárny, 1779. 43 s.

³⁰ LINKA, Jan: cit. dílo, 1999, str. 132.

³¹ Tamtéž, str. 131.

³² KONSTANC, Jiří: *Lima Linguae Bohemicae. To gest: Brus Gazyka Českého (...)*. V Praze: u Impressi Akademické, 1667. [2], str. 287.

³³ THÁM, Karel Ignác: *Obrana Gazyka Českého proti zlobiwým geho vtrhačům*. V Praze: u Jana Ferdinanda z Schönfeldu, 1783, str. 18–19.

³⁴ LINKA, Jan: cit. dílo, 2002, str. 27.

³⁵ HRUBÝ, Hynek: cit. dílo, str. 229–230.

řečí, ani řemeslem nevyhlazenej, než sprostá a chvátavě k pochopení obecného lidu složenéj (...), “ kázání však jsou: „ (...) v slovích sice krátká, než smyslem jadrná a těhotná.”³⁶

3.2 Typografický popis tisku a jeho obrazový doprovod

Obdélníkové zrcadlo sazby je jednosloupcové. Na titulních listech obou dílů *Postilly* tiskař uplatnil červenotisk, jinak je dílo tištěno černou tiskařskou barvou. Pro český text bylo použito smíšených liter písmových typů švabachu a fraktury. Latinské citáty jsou tištěny antikvou. Průběžná paginace se nachází vždy v horním rohu při vnějším kraji listu. Oba díly jsou číslovány zvlášť arabským zápisem, který je na několika místech uveden chybně. Posloupnost textu a plynulost čtení zajišťují kustody situované vždy do pravého dolního rohu stránky pod hlavní text. Oba dvoulisty tvořící složku jsou opatřeny archovou signaturou umístěnou doprostřed dolního okraje recta prvního listu. V horním okraji text provází živé záhlaví, při vnějším jsou tištěny marginálie. Jednotlivé oddíly *Postilly* uvádí dřevořezové iniciály s plnými dřiky na florálním pozadí. Kázání prvního dílu doprovází tematické ilustrace. Dle potřeby plynulé sazby je text prokládán ozdobnými linkami, vlysy nebo vinětami.

Dřevořezové ilustrace a výzdobné prvky tisku jsou stejně jako text reprodukovány jedinou technikou monochromního tisku z výšky. Byť se jedná o barokní tisk, dřevořezové štočky uplatněné pro výzdobu jsou renesanční. Ozdobné linky, nejčastěji umístěvané nad nadpisy jednotlivých *Čtení*, jsou tvořeny skladbou jednoho a více druhů typografických ozdůbek. Místy je nahrazují honosnější vlysy se středovým motivem maskaronu. Rovněž otištěné viněty jsou nejčastěji maskaronového typu. Na začátek obou dílů *Postilly* tiskař umístil celostránkový výjev Ukřižování. Druhý díl, tedy *Sváteční Postilla*, neobsahuje kromě kánonového listu žádný další figurální výjev. Naproti tomu text prvního dílu, *Postillu Nedělní*, doprovází na padesát osm dřevořezů rozdílné kvality. Až na jeden menší výjev jsou přibližné rozměry těchto ilustrací (110 × 135) mm.

3.3 K renesanční ilustraci v barokním tisku druhého vydání Scipiovy *Postilly*

Subtilnější výtvarné vyjádření umožnila tvůrcům novověké ilustrace technika rytiny a později objeveného leptu. Tisk z hloubky byl znám již v 15. století, ovšem náročnost soutisku v knihtiskařské produkci dopřála u nás dřevořezu dominovat ještě po celé období renesance. Upřednostnění hlubotiskových technik v 17. století změnilo výtvarnou

---

³⁶ Tamtéž, str. 229.

i technickou podobu barokního tisku. Problematickému soutisku se tiskaři obvykle vyhnuli zvláště reprodukovanými celostránkovými ilustracemi. Ty se běžně tiskly na samostatné listy, jež se později do knih vlepovaly.³⁷ Provozní úspornost domácích pobělohorských oficín omezila obrazový doprovod textu často na jediný úvodní výjev. Vybavit knihu souborem hlubotiskových reprodukcí bylo časově, ale především finančně velmi náročné. Jezuitská tiskárna obohacovala svůj materiálův fond o ryté ilustrace od poloviny 17. století.³⁸ Ty však, vzhledem k poválečné změně poměrů, vznikaly především pro cizojazyčné tisky generující jistý zisk. Scipiova lidová *Postilla* tak byla v době rekatolizace otištěna s více než sto let starými dřevořezy.

Významnou součástí obrazového souboru Scipiovy *Postilly* je třináctidílné torzo christologického cyklu datované rokem 1542. Autorem řezeb je neznámý mistr renesanční ilustrace působící v první polovině 16. století pod monogramem **EWA**. Šest matric z tohoto cyklu si osignoval společně s tvůrcem kresebných předloh, který používal značku (♀). Většina štočků má vyryté vnočení, sedm z nich je navíc opatřeno pořadovými čísly 7 až 13, které určovaly posloupnost vyobrazení v tisku. Jedná se patrně o nejstarší uplatnění této pomůcky v české knižní produkci.³⁹

Nejstarší spolupráce obou monogramistů je doložena signovanými ilustracemi v *Severinově Bibli* (1529). Některé z nich jsou ve dřevě datovány rokem 1527.⁴⁰ Zajímavostí je parafráze jejich titulního dřevořezu k tisku *Zřízení zemská* (1530), podle nějž byla zhotovena knihařská plotna, která ve slepotisku zdobí pokryv jednoho klementinského právníckého konvolutu.⁴¹ Jedná se tak o zřejmě nejstarší ukázkou tzv. mluvící vazby u nás. Monogramista EWA se autorsky podílel na rozsáhlých grafických souborech pro Kuthenovu a Hájkovu *Kroniku* nebo pro Tovačovského *Hádání Pravdy a Lži*. Významné jsou také jeho dvě podobizny Mistra Jana Husa z let 1539 a 1541. Po vícefigurální scéně Husova upálení z *Dodatku jenského k Pasionálu* (1495) jsou to nejstarší dřevořezové portréty Jana Husa domácí provenience.⁴² Typ zobrazení vychází z dobového pojetí Husovy podoby v německém tisku. Monogramista EWA vyšel z okruhu norimberského mistra kreslíře a řezače renesanční ilustrace Erharda Schöna, žáka Albrechta

³⁷ BOHATCOVÁ, Mirjam a kol.: *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990, str. 295–296.

³⁸ VOIT, Petr: cit. dílo, 2008, str. 900–901.

³⁹ VOIT, Petr: *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí. I, Severinsko-kosořská dynastie 1488–1557*. Praha: KLP - Koniasch Latin Press, 2013, str. 266.

⁴⁰ Tamtéž, str. 262.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž, str. 263.

Dürera.⁴³ Zhotovoval štočky především pro pražskou Tiskárnu severinsko-kosořskou, ovšem spolupracoval například také s litomyšlským impresorem Alexandrem Oujezdeckým. Petr Voit o něm a jeho práci konstatuje: „zdatný *figuralista*, (...) *postavy individualizuje prostřednictvím obličejových partií*.”⁴⁴ *Ilustrace mají velmi uměřené šrafování a jen málo kdy je na nich naznačeno pozadí. Tím více vyniká lineárnost kresby.*“⁴⁵ Autoru kresebných předloh pak připisuje lepší školení ve srovnání s jeho tuzemskými současníky.⁴⁶

Nejstarší dochované reprodukce štočků třináctidílného torza christologického cyklu obsahuje *Postilla* Johanna Wilda-Fera, kterou v letech 1574–1575 vytiskl Jiří Melantrich z Aventina. Původní rozsah cyklu, ať již realizovaný, nebo zamýšlený, jeho zadavatel ani určení nejsou známi. Vzhledem k tomu, že štočky z roku 1542 jsou posledním dokladem díla monogramisty EWA a jeho spolupracovníků, mohla být práce na cyklu přerušena předčasně. Není tedy ani jisté, zda byly ilustrace ve 40. letech vůbec publikovány. Pokud přece, stalo se tak pravděpodobně v kontextu dnes neznámého vydání některé reformační postily.⁴⁷ Pavel Severin v té době již nebyl činný, objednavatelem tedy mohl být jeho nástupce Jan Severin anebo začínající pražský tiskař Bartoloměj Netolický, pro kterého během let 1540 a 1541 pracovali jiní dva mistři severinského ateliéru.⁴⁸ Jistá je však pouze skutečnost, doložená tiskem ilustrací ve Ferově *Postille*, že třináct matric christologického cyklu přešlo ve druhé polovině 16. století do vlastnictví Melantrichovy dílny.

Po smrti Jiřího Melantricha ml. roku 1589 tiskárnu po dalších deset let vedl Daniel Adam z Veleslavína, letitý spolupracovník a zeť Jiřího Melantricha st. Pod impresem dědiců Veleslavínových vycházely tisky až do roku 1612, kdy nabytí plnoletosti jeho syna a nástupce Samuel Adam. Ten se jakožto evangelík a příznivec Fridricha Falckého stal aktivním stoupencem protihabsburské strany v Čechách. Účastnil se bitvy na Bílé hoře jako praporečník stavovského vojska, po jehož porážce emigroval do Nizozemska. V nepřítomnosti byl následně v Praze roku 1621 odsouzen k smrti. Jeho dílna byla dekretem místodržitele Karla z Lichtenštejna, jako jediná česká tiskárna, konfiskována a dána k dispozici pražským jezuitům.⁴⁹ Řád však tehdy ještě nebyl na provozování vlastní officíny na Starém Městě zařízen, a tak prodal melantrišsko-adamovskou dílnu tiskařské

---

⁴³ VOIT, Petr: cit. dílo, 2008, str. 252 a 794.

⁴⁴ VOIT, Petr: cit. dílo, 2013, str. 266.

⁴⁵ VOIT, Petr: cit. dílo, 2008, str. 252.

⁴⁶ VOIT, Petr: cit. dílo, 2013, str. 262.

⁴⁷ Tamtéž, str. 267.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ VOIT, Petr: cit. dílo, 2008, str. 40.

rodině Bylinových.⁵⁰ Ta svou živnost ukončila v roce 1645 a tiskárna byla v dražbě rozdělena mezi pražského impresora Jiřího Šípaře a již existující Tiskárnu jezuitskou. O její vznik se na počátku 30. let 17. století zasloužil Jiří Plachý-Ferus, významný jezuitský kazatel, literát a pedagog. Tiskárna zahájila svou činnost skromně se zbylým materiálem po univerzitní dílně Pavla Sessia. Teprve až nákupem Bylinovy pozůstalosti se z ní stala nejlépe vybavená tiskárna v Čechách 17. století.⁵¹

Jezuité původní štočky christologického cyklu otiskly kromě Scipiovy *Postilly Nedělní* (1667) také ještě v *Postille Katolické* Matěje Václava Štajera z roku 1691. Renesanční dřevořezy monogramisty EWA tak došly uplatnění ještě po sto padesáti letech od svého vzniku.

3.4 Doklady nejmladší provenience

Současným vlastníkem objektu restaurování je Regionální (dříve Vlastivědné) muzeum v Litomyšli. Kniha je ve sbírkovém fondu muzea uložena pod inventárním kódem S/E-99. O předchozím majiteli referují dva provenienční přípisky v knize. Původní dedikační zpráva obsahuje následující sdělení: „*Tato kniha byla do dnešního dne 10ho května l. p. 1923 u Františka Štikova v Osíku, č 151. Jest věnována do musea co pamětní kniha z roku 1668*“ (viz Obr. 60). Tento záznam inkoustovou tužkou se nachází na dvoulistu hadrovinového papíru, nepotištěného a zřejmě mladšího než listy tisku, k němuž mohl být dvoulist připojen až při některé z pozdějších oprav knižní vazby. Druhý přípisek grafitovou tužkou na předním přideštlí uvádí: „*Zapůjčil dne 10. května 1923 Augustin Štika čp. 151 v Osíku.*“ Obě sdělení jsou napsána jinou rukou. Druhá strana listu s přípiskem inkoustovou tužkou obsahuje další tři vlastnické záznamy z let 1789, 1822 a 1852. Již v nejstarším z těchto přípisků je uvedeno město Litomyšl (viz Obr. I).

3.5 Typologický popis knižní vazby a bloku

Jedná se o barokní nasazovanou celousňovou vazbu s dřevěnými deskami a ocelovým kováním. V důsledku poškození prošla vazba v minulosti opravami, jež místy pozměnily anebo znečitelnily její původní typologii.

Knihu uzavíraly dvě spony dírkové hranové s trnovou záchytkou. Těla spon se nedochovala. Zachovaly se pouze ocelové trny vbité do čelní hrany přední desky a částečně

---

⁵⁰ Tamtéž, str. 146.

⁵¹ VOIT, Petr: cit. dílo, 2008, str. 898.

také oba řemínky spon. Každý z nich byl ve žlábcích zadní desky původně zajištěn fixačním štítkem kotveným trojicí nýtků. Vyplývá to z otisku někdejších štítků v usni. Ovšem horní řemínek je již druhotně fixován dvěma ocelovými pukličkami. Utržený spodní řemínek se dochoval pouze ve fragmentu, ovšem uchoval si původní skladbu jádra. To sestávalo z jednoho pruhu tříslučiněné usně a dvou pruhů jirchových (směrem od žlábků ven). Skladba horního řemínku neobsahuje spodní tříslučiněnou vrstvu, pouze dva jirchové pruhy, zato však v původní délce (viz Obr. 79). Při jejich konci se uprostřed nachází rzí rozšířený otvor, jímž procházel ocelový nýtek fixující tělo spony k řemínku. Vzhledem k tomu, že trnové záchytky a všechny dochované fixační nýtky jsou ocelové, lze předpokládat, že těla spon byla rovněž zhotovena ze slitin železa. Právě tak ochranné pukly jsou ocelové. Z pěti párů na obou knižních deskách se jich celkem zachovalo devět. Schází pouze pukla z pravého horního rohu zadní desky. Typologicky se jedná o pukly knoflíkové s plochým vrcholem a vydutým pláštěm⁵². Zhotoveny byly zřejmě tepáním nebo lisováním z ocelového plechu, popřípadě vykováním z masivu. Každá pukla je fixována hřebem probitým silou knižní desky na předešlé, kde byly jejich konce zohýbány. Od způsobu výroby pukel se odvíjí typ zpracování hřebů, které k nim mohly být připájeny, anebo jsou jejich přímou součástí. Na povrchu kování lze pozorovat černo-hnědou oxidační vrstvu. Ta indikuje, že kovové prvky vazby, snad mimo spojovací segmenty, prošly při výrobě procesem černění, jinak zvaným brynýrování. Při této metodě se na povrchu kovu utváří tenká, poměrně stabilní oxidační vrstva, která má pasivační charakter. Zpětně lze jen těžko určit, jaká činidla byla při historickém brynýrování použita. Oxidační vrstvu by v tomto případě měly tvořit magnetit (Fe_3O_4) a organické látky (saze).⁵³

Usňový povrch z tříslučiněné teletiny je celoplošně zdoben negativním slepotiskem. Na rámovou kompozici s florálním dekorem, jemuž dominuje palmeta, knihař uplatnil rolny, filety i kolky (viz *Obr. O*). Zajímavým detailem z postupu jeho práce jsou stopy slepotisku na záložkách povrchu objevené pod výlepem předešlé. Knihař si zde zkoušel optimální teplotu slepotiskových tlačítek (viz Obr. 76). Useň je v záložkách vytenčena do ztracena a zaříznuta do roviny. V rozích se materiál překrývá. Nejdříve byly založeny horizontální záložky, přes ně pak přední. Původní povrch se v celé ploše knižního hřbetu nedochoval. Stalo se tak zřejmě následkem vytržení knižního bloku z nasazení vazby, o čemž bude více napsáno níže v popisu poškození. Někdejší knihařské zpracování povrchu

⁵² SOJKOVÁ, Karina: *Kovové prvky v knižní vazbě: terminologie, vývoj, výroba, restaurování a konzervace*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2011, str. 56.

⁵³ Závěry z konzultací a korespondence s technologem Ing. Jiřím Kmoškem.

na hřbetu tudíž nelze s jistotou popsat. Avšak vzhledem k charakteru vazby, dobové typologii a dochovaným prvkům lze odvodit obvodové vyvázání pravých vazů i nastřížení pokryvu při hlavicích pro možnost jeho založení přes jádro kapitálku. Chybějící pokryv byl při pozdější lidové opravě nahrazen netenčeným pruhem tříslučiněné usně, patrně hověziny. Ke knižním deskám je tento komplement přišit sedlářským stehem, který prochází jejich hřbetní hranou skrze původní pokryv, hmotu dřeva i výlepy přideští (viz Obr. 9 a schéma na str. 69 nahoře).

Knižní desky o průměrné síle 8 mm byly zhotoveny radiálním řezem z bukového dřeva. Směr vláken je souběžný s výškou knižních desek. Výrazné zhranění při kantách je vedeno vzestupně od bloku směrem ven. Z vnější strany jsou desky v ploše přibližně od jedné čtvrtiny své šířky směrem ke hřbetu plynně zúženy. Hřbetní hrana je zkosená rovněž vzestupně od bloku směrem ven dle dispozic původní drážky. V úrovni nedochovaných dírkových spon jsou čelní hrany obou knižních desek lokálně vybrány pro řemínky a usazení spon na trny. Při čelní hraně zadní desky byly v ploše vyhloubeny dva žlábký pro uložení řemínků spon.

Původní nasazení knižních desek spočívalo ve vylepení roztržených konců motouzových vazů a přesahů mezivazných přelepů na knižní přideští. Celek byl přelepen pruhem papíru, jehož hrana byla v celé délce od středu desky stržena do ztracena (Obr. 50). Tyto přelepy na obou přideštích posléze překryl vylepený předsádkový list (viz schéma na str. 68 nahoře). Z příčiny již zmíněného poškození vazby v minulosti bylo nutné knižní desky při pozdější opravě nasadit znovu. Druhotné nasazení bylo s nejvyšší pravděpodobností provedeno na konce původních motouzových vazů, neboť na celistvě dochovaných složkách knižního bloku nebyly shledány stopy po převazbě, při níž by nových vazů mohlo být použito. Tento předpoklad podnítil zadání dodatečných analýz porovnávajících složení motouzových vazů a sílu jejich vláken mezi vzorky odebranými z prvotního nasazení a z dochovaných vazů. Shoda materiálů byla potvrzena (viz Text. příloha na str. 56–60), z čehož plyne, že druhotné nasazení skutečně nesouviselo s převazbou, nýbrž spočívalo v pouhém vylepení vláken původních motouzů uvolněných ze skladby prvotního nasazení na knižní přideští. Tentokrát však na pohledovou stranu zde nalepených předsádkových listů. Konce vazů byly opět přelepeny pruhem papíru (viz Obr. 53, 54 a schéma na str. 68 dole). Održené přesahy mezivazných přelepů zůstaly vylepené na knižních deskách pod předsádkami. Druhotné nasazení tak zřejmě zajišťovaly pouze zbylé konce motouzových vazů. Nebylo tudíž zvlášť pevné a do současnosti se nedochovalo. Jednotlivým zásahům

oprav do vazebné struktury knihy bude věnována pozornost ještě níže v popisu poškození. Podobu proměn nasazení knižních desek přibližují schémata Graf. přílohy na str. 68 a 69.

Z kapitálků a mezivazných přelepů se dochovaly pouze již zmíněné přesahy vylepené na přideštích. Z těchto fragmentů lze určit, že jádro obou kapitálků tvořil přehnutím zdvojený pruh jemného plátna vylepený při hlavě a patě knižního hřbetu. Na rozdíl od mezivazných přelepů, jež tvoří hrubší tkanina z bílé příze, se jedná o dvoubarevnou látku modré a bílé skladby bez zřejmého vzoru (viz Obr. 70). Vzhledem ke ztrátě celé hřbetní partie obou kapitálků nelze určit provedení jejich vyšití. Nedoložená zůstala také výplň plátěného jádra v šířce hřbetu motouzem, kterou nicméně lze u tuzemské barokní vazby tohoto typu a formátu předpokládat (viz příklad kapitálků dobové vazby na Obr. 69).

Šití knižního bloku na tři pravé dvojité motouzové vazy bylo vedeno ob složku a počínalo se i končilo zapošivacím stehem. Dvojice motouzů tvořící vazy byla nití obtáčena dohromady, jako vazy jednoduché, bez pakování (viz Obr. 32). Vzhledem k torzálnímu stavu organismu šití lze pouze předpokládat, že některé první a poslední složky knižního bloku byly společně s předsádkovými dvoulisty vyšity průběžně. U celistvě dochovaných složek bylo shledáno šití ob složku pravidelně vedené od zapošivacích stehů k přilehlým vazům jedné složky a prostorem mezi vazy u složky druhé (viz Graf příloha na str. 70–73). Na některých místech zůstalo zachováno hromadné sešívání složek skrz hřbety (viz Obr. 33), které bylo nejspíš uplatněno během pozdějších oprav.

Obě knižní předsádky mají podobu samostatně vyšitého dvoulistu z nepotištěného hadrovinového papíru s odlišným filigránem a vyšší plošnou hmotností než listy knižního bloku. Na přidešti byly předsádky jedním svým listem vylepeny škrobem. Na záložkách usňového pokryvu při zadním přidešti se pod předsádkovým listem dochovaly fragmenty papíru s německojazyčným tiskem bez bližšího určení (Obr. 55 vlevo). Volný list zadní předsádky byl, snad v mladší době, zakrácen na křídélko a přilepen k poslednímu listu knižního bloku (viz. Obr. 55 vpravo).

Knižní blok tvoří složky o dvou dvoulistech hadrovinového papíru. Osнова síta patrná ve vergé je souběžná se hřbetem složek. Zaznamenány byly vodoznaky osmi základních motivů (viz Graf. příloha na str. 65–67) dokládající rozličný původ uplatněných papírových archů, který je však mezi listy pozorovatelný na první pohled odlišnou barevností hadroviny (viz Obr. 43). Hřbet knižního bloku byl po vyšití zaklížen a po zarovnání složek při přední ořízce zkulacen. Ořízky byly zpracovány knihařským hoblíkem a zušlechtěny plošným nátěrem červené barvy.

4 Popis stavu a míry poškození objektu restaurování

Závažná poškození objektu v minulosti způsobilo vytržení knižního bloku z vazby, čehož dokladem je druhotné nasazení knižních desek blíže explikované v typologickém popisu. Patrně z té příčiny došlo ke ztrátě usňového pokryvu v celé ploše knižního hřbetu a s ním také centrálních částí mezivazných přelepů a obou kapitálků, z nichž se zachovaly pouze přesahy vylepené na knižních přideštích. Předsádkové dvoulisty byly na úrovni drážky přetrženy a poškození se jistě nevyhnulo ani knižnímu bloku. Ovšem organismus šití zůstal zřejmě do té míry kompaktní, že při opravě nebylo nutné přistoupit k jeho nahrazení. Zda hromadné prošívání hřbetů složek proběhlo v souvislosti s obnovením nasazení knižních desek nelze potvrdit. V současném stavu objektu se ani druhotné nasazení nedochovalo a knižní blok je od vazby zcela oddělen (viz Obr. 29 a 30).

Doplnění ztráty pokryvového materiálu ve hřbetu se jeví jako mladší intervence. Usňový komplement byl ke knižním deskám přišit tzv. sedlářským stehem, který prochází otvory skrz hmotu dřeva i původním pokryvem. Současně s výlepy přideští však byly také prošity přelepy druhotného nasazení vazů (viz schéma na str. 69 nahoře), k čemuž by v případě jediné opravy nemohlo dojít. Nasazení a přelepení vazů by předcházelo došití usňové vysprávky, neboť přidaný materiál by v dochovaném provedení nebylo možné k již nasazeným deskám přišit. Tím se zdá být opodstatněná posloupnost alespoň dvou starších zásahů do struktury knihy. Jejich podobu lze s relativní přesností odvodit z dochovaných vazebných prvků a jejich zpracování. Po vytržení knižního bloku z vazby bylo při starší opravě přistoupeno k opětovnému vylepení vazů, které se tak objevují až na předsádkových listech. Zda již tehdy došlo ke ztrátě knižního pokryvu ve hřbetu, nebo jen k jeho poškození, není zřejmé. Usňový komplement však byl k deskám připojen až při pozdější opravě. Tehdy již patrně nebylo soudržné ani druhotné nasazení knižních desek, a mohlo tak dojít k jejich ztrátě. Zásahem zůstaly zachovány, ovšem knižní blok se do takto upravené vazby nemohl vejít. Došitá usňová vysprávka totiž stáhla knižní desky hluboko za úroveň drážky, čímž byla přední ořízka předsunuta až za čelní hranu knižních desek, které tím částečně pozbyly své ochranné funkce (viz Obr. 13 a 15).

Usňový pokryv dochovaný na obou knižních deskách v důsledku degradace výrazně ztmavl, až zčernal. Změna je dobře pozorovatelná u záložek na přideští, kde si pokryv přelepený předsádkovým listem zachoval svůj někdejší charakter (viz Obr. 76). Na ztmavlé usni se projevuje povrchové praskání a krakelování, zvláště patrné ve slepotisku. Špatný stav vnitřní struktury usňového pokryvu potvrdily výsledky analýz

stanovující stupeň koherence kolagenových vláken a teplotu jejich smrštění (viz Text. příloha na str. 52). Příčinu degradace lze předpokládat v dlouhodobém uložení knihy v nevhodných klimatických podmínkách⁵⁴, popřípadě v možné, blíže neurčené povrchové úpravě usně. Pokryv dále vykazuje poškození způsobené manipulací s objektem, především v ploše zadní knižní desky, kde se objevují praskliny a úbytek materiálu (Obr. 7). Záložky jsou z předeštlí odlepené a zkřehlá useň v nich došla četných deformací a ztrát (viz Obr. 13).

Na povrchu knižního kování se projevují nestabilní vrstvy korozních produktů oxidujících slitin železa. Degradací proces koroze zasáhl také přilehlé materiály knižního pokryvu a knižních desek s výlepy předeštlí (viz Obr. 66 a 67). Jak již bylo zmíněno výše v typologickém popisu, těla dírkových spon hranových se nedochovala a řemínky, k nimž byly fixovány, jsou nekompletní a poškozené především manipulací s objektem.

Knižní desky z bukového dřeva nevykazují výrazná poškození. Drobné defekty se vyskytují pouze v oblasti hran a rohů. Lokální úbytek materiálu v místě kontaktu s ocelovými prvky zapříčinila koroze kovu. Při hřbetní hraně byly knižní desky po celé své výšce naskrz perforovány řadou otvorů pro sedlářský steh (viz Obr. 65 vpravo nahoře).

Organismus šití se zachoval pouze torzálně. Soudržný zůstal přibližně jen v jedné třetině objemu složek při konci knižního bloku. Vazy jsou přetrhané a téměř oddělené od složek, z řad zapošívacích stehů se zachovaly toliko fragmenty (Obr. 31 a 32).

Knižní blok se z většiny zachoval nesoudržný. Hřbet již není fixován mezivaznými přelepy ani zaklížením. Přibližně polovina složek od začátku knižního bloku se dochovala v podobě jednotlivých listů, jež vykazují rozsáhlé deformace a ztráty papírové podložky (viz např. Obr. 45). Navzdory tomu se oba díly tisku zachovaly v plném rozsahu. Mimo mechanická poškození se na listech knižního bloku objevují výrazné zatekliny, místa propálená či potřísněná voskem. Pozorován byl také úbytek materiálu některých složek způsobený destruktivní činností hlodavců (viz Obr. 34 a 35). Knižní blok je v celém svém objemu znečištěn prachovým depozitem, objevují se v něm hrubé nečistoty, především ohořelé dřevěné třísky a uhelný prach (viz *Obr. J*). Při měření pH papírové podložky se ukázalo, že se listy napříč knižním blokem nachází ve středně kyselé oblasti.

---

⁵⁴ V knižním bloku bylo nalezeno větší množství ohořelých dřevěných třísek a depozit uhelného prachu.

5 Restaurátorský záměr

- Odebrání vzorku pro vyhodnocení mikrobiologické aktivity v historických materiálech
- Vizuální průzkum objektu a jeho fotodokumentace před restaurátorským zásahem
- Odebrání vzorků pro chemicko-technologický průzkum
- Rozšířený průzkum stavu a míry poškození předmětu restaurování – zajištění základních analýz (měření pH, rozpíjivost záznamových prostředků apod.)
- Demontáž organismu šití – rozebrání knižního bloku na jednotlivé složky
- Sejmutí výlepů předsádkových dvoulistů a přelepů nasazení z předešlé (zřejmě si vyžádá rozebrání sedlářského stehu, jímž jsou prošity)
- Mechanické čištění papíru suchou cestou pomocí kaučukových pryží
- Zkoušky procesu mokrého čištění pro stanovení jeho optimálního postupu (počtu a délky námoků, uplatnění přídavného tenzidu), zkoušky doklizení papíru
- Kontrolní měření pH po vyplavení ve vodě rozpustných kyselin a acidotvorných produktů ze struktury hadroviny – v případě setrvání pH v kyselé oblasti zařazení neutralizační lázně s vodou obohacenou o vápenaté a hořečnaté ionty
- Zkoušky přechodné i trvalé fixace záznamu inkoustovou tužkou
- Čištění papírových listů vodnými procesy, vyrovnání deformací, doklizení
- Doplnění ztrát papírové podložky doléváním suspenze papíroviny na vakuovém stole
- Scelení trhlin a konsolidace dvoulistů tónovaným japonským papírem (8,6–9 g/m²)
- Kompletace složek a ořezání přesahů doplňků na původní formát
- Vyšití knižního bloku na nové motouzové vazby dle dochované podoby šití
- Zaklizení a zkulacení knižního hřbetu, vylepení nových mezivazných přelepů
- Osazení nových jader kapitálků na knižní hřbet a jejich vyšití (dle vývoje koncepce restaurátorského zásahu)
- Přerušování sedlářského stehu – demontáž doplňku pokryvu (hlavním kritériem bude funkčnost knižní vazby)
- Čištění originálního pokryvu mechanicky (kaučukovými pryžemi) i vodným procesem (pěnou 1% roztoku Alvolu OMK)
- Dočištění knižních desek ze strany předešlé a záložek pokryvu od reziduí lepidel a nečistot
- Scelení a doplnění drobných defektů dřeva knižních desek kliho-pilinovým tmelem
- Nasazení knižních desek (typologická rekonstrukce prvotního nasazení)

- Aplikace nového usňového doplňku na knižní hřbet, vyvázání vazů
- Doplnění a vyspravení defektů originálního pokryvu a jeho dolepení do původních pozic (založení hlavic, vylepení záložek apod.)
- Vyspravení řemíků někdejších spon
- Odstranění nestabilních vrstev korozních produktů z knižního kování, povrchové odmaštění kovu a jeho konzervace
- Vylepení přideští, navrácení soustavy druhotného nasazení a knihovního štítku
- Adjustáž fragmentů
- Výroba ochranného obalu pro zrestaurovaný objekt a přílohový materiál
- Závěrečná fotodokumentace
- Vyhotovení restaurátorské dokumentace

Výše uvedené body restaurátorského záměru ve zkratce předjímají kroky samotného zásahu na základě předběžného průzkumu objektu. V průběhu restaurování však mohou vyvstat nové skutečnosti, pro něž jsou změny v postupu vyhrazeny.

6 Postup restaurování

6.1 Optický průzkum objektu a odběr vzorků pro mikrobiologickou kultivaci

Při předběžném průzkumu knihy nebyly na žádném z materiálů shledány vizuální projevy mikrobiologické aktivity. Doložení tohoto závěru zajistila mikrobiologická zkouška provedená v laboratořích Katedry biologických a biochemických věd Univerzity Pardubice. Analyzován byl vzorek odebraný na sterilní vatový tampón. Stěry proběhly na více místech objektu. Negativní výstup kultivace potvrdil mikrobiální nečinnost zkoumaných materiálů (viz Textová příloha na str. 51).

Dále byly sledovány ostatní projevy poškození předmětu restaurování spolu s určujícími znaky dobové typologie a mladších intervencí, které byly před další manipulací s objektem fotograficky zdokumentovány.

6.2 Fotodokumentace objektu před restaurátorským zásahem a v jeho průběhu

Veškeré snímky fotografické dokumentace byly pořízeny digitálním fotoaparátém *Canon EOS 70D*. Stav objektu před restaurováním a po něm spolu se snímky dokončených postupů zásahu byly fotografovány na nekonečném pozadí ve stabilních světelných podmínkách fotografického ateliéru za použití zábleskových světel *Fomei Digital Pro X 300*. Fotografie z průběhu restaurování vznikly v místnostech ateliéru se zářivkovým osvětlením. Celkové pohledy na knihu před restaurováním a po něm doprovází barevná škála *BST13*. Makrosnímky ze stereomikroskopu *Leica S6D* pochází z fotoaparátu *Canon EOS 600D*.

6.3 Průzkum fyzického stavu a míry poškození předmětu restaurování, analýzy

Poznatky vizuálního průzkumu byly dále rozšířeny o výsledky analýz. Odebrány byly vzorky za účelem stanovení látkového složení a určení fyzického stavu a míry degradace historických materiálů.

Vstupní suroviny pro výrobu papíru a motouzových vazů byly při prvním chemicko-technologickém průzkumu stanovujícím vlákninové složení určeny pouze rámcově v obecné kategorii jednoletých rostlin (len, konopí, kopřiva apod.). U motouzů byl nadto zjištěn malý podíl bavlněných vláken (viz Text. příloha na str. 54). Nedestruktivní metodou rentgenofluorescenční spektrometrie bylo analyzováno chemické složení červeného pigmentu natírané ořízky. Prokázána byla směs minia (Pb_3O_4) a cinabaritu (HgS), tedy minerálních pigmentů nerozpustných ve vodném prostředí (viz Text. příloha na str. 55).

Stav vnitřní struktury usní originálního pokryvu i mladšího doplňku byl analyzován ve výzkumných laboratořích Národní knihovny v Praze. Z odebraných vzorků byl zjišťován stupeň koherence kolagenových vláken a teplota jejich smrštnění. Hodnoty naměřené u originálního pokryvu určily stádium středně až silně degradované usně. Teplota smrštnění kolagenových vláken dosáhla úrovně 45,5 °C, při níž se nedoporučuje ošetření na bázi vodu obsahujících činidel. Useň doplněná při mladší opravě byla určena jako středně degradovaná s teplotou smrštnění kolagenových vláken při hodnotě 48,8 °C. Více uvádí laboratorní protokol na str. 52.

Při zkoušce stability barevných vrstev a záznamových prostředků byla testována odolnost médií ve vodném a etanolovém prostředí celkem na deseti místech knižního bloku a obou výlepů přideští. Z nich na přítomnost uvedených polárních rozpouštědel reagoval pouze záznam inkoustovou tužkou (viz Obr. 59). Byl proto následně podroben zkouškám stálosti při kontaktu s lékařským benzínem a toluenem z důvodu ověření možných variant přechodné či trvalé fixace. Vůči oběma nepolárním chemikáliím se ukázal být záznam inertní. Kompletní záznam zkoušek je uveden v Text. příloze na str. 61.

Pomocí roztoku batofenantrolinu byla u rukopisných poznámek železo-galovým inkoustem zjišťována přítomnost volných železnatých iontů (Fe^{2+}). Vizualní projevy koroze inkoustu nebyly při psací látce pozorovány ani v denním ani v UV světle. Na pěti z osmi testovaných míst byla přítomnosti volných Fe^{2+} prokázána, ve zbylých případech byla detekovaná pouze slabá nebo žádná odezva (viz Text. příloha na str. 62 a 63).

Měření pH papírové podložky knižního bloku bylo provedeno pH metrem s dotykovou elektrodou *Blue Line 27 pH*. Všech osmnáct naměřených hodnot vykázalo před restaurováním relativně kyselou oblast v rozmezí 5,5 až 6,4. Průměrná hodnota pH knižního bloku z nich vyčíslená byla po zaokrouhlení rovna 6 (viz Text. příloha na str. 64).

6.4 Demontáž organismu šití, rozebrání knižního bloku, mechanické čištění

Jak již bylo uvedeno v popisu poškození, knižní blok se zachoval zcela oddělený od vazby a soudržný pouze z části (viz Obr. 30). Demontáž zbylého organismu šití probíhala u celistvě dochovaných složek postupným přestřihováním nitě vedené jejich středy, přibližně na stejné úrovni mezi oběma původními vpichy. Tím bylo umožněno torzo organismu šití po částech kompletně separovat od knižního bloku a později jej adjustovat v původním rozmístění do fragmentů přílohových materiálů k zrestaurované knize (Obr. 83).

Volné segmenty knižního bloku byly následně rozděleny a seřazeny do původní skladby tvořící jednotlivé složky. Několik silně poškozených odtržených listů, včetně titulního a dvou rukopisných, bylo v minulosti vloženo přibližně do čtvrtiny objemu knižního bloku. Patrně proto, aby nedocházelo k jejich dalšímu poškození při nejvíc atakovaném začátku tisku, anebo k jejich úplné ztrátě. Potištěné listy byly seskupeny dle archových signatur, paginace a stranových kustod. Ovšem obě folia s rukopisem nenesla žádné označení původního pořadí. Až později se na základě shodných filigránů, vergé i odtržených částí podařilo jedno folio rukopisného zápisu určit jako někdejší volný list přední předsádky. Druhý list zůstal neurčený (více v podkapitole o adjustaci fragmentů na str. 41). Utříděné složky byly přechodně vloženy mezi pomocné dvoulisty ze strojního papíru, aby při manipulaci nedocházelo k jejich dalšímu poškození a záměnám v pořadí. Zaznamenány byly dvoulisty s filigrány či specifickým poškozením a způsob vyšití jednotlivých složek, pokud se dochoval (viz Graf. příloha na str. 70–73).

Na listu silně znečištěném prachovým depositem byly provedeny zkoušky vhodného prostředku mechanického čištění papíru suchou cestou (viz Obr. 38). Účinnou a zároveň šetrnou variantou se ukázaly být kaučukové čistící gumy Cleanmaster. Při lokálním dočištění se uplatnila měkká grafická pryž zn. Maped Technic. Hrubé nečistoty byly vymetány jemnými štětci. Veškeré určené entity znečištění (dřevěné třísky, části rostlin, hmyz, útržky nití apod.) byly spolu s knižními fragmenty přístupně uloženy do přílohových materiálů provázejících zrestaurovanou knihu.

6.5 Mokrý čištění, doplnění ztrát a vyspravení defektů papírové podložky

Postup mokrého čištění byl stanoven na základě předběžných zkoušek procesu. Vybrány byly čtyři dvoulisty,⁵⁵ u kterých se sledovala rozměrová stálost k poměru délky námoků, vliv přídavného tenzidu a účinek doklížení. S listy bylo během vodných procesů manipulováno za pomoci podpůrné podložky z netkané polyesterové textilie HollyTex. Po volném vyschnutí listů bylo kontrolně změřeno pH. Z průměrné hodnoty zkušebních listů před koupáním 5,8 se pH po vyplavení rozpustných kyselin a acidotvorných produktů zvýšilo do neutrální oblasti o průměrné hodnotě 6,9. Optimální podoba vodných procesů na základě výsledků zkoušek byla stanovena takto: 10 min. námok v teplé vodní lázni (45 °C) s přídavným tenzidem (0,1% Spolapon), 10 min. výplach v čisté vodě, jemné

---

⁵⁵ Jednalo se o dvoulisty dvou složek s arch. sig. „T“ a „V“ druhého dílu tisku, pag. 145–152 a 153–160.

osprchování přes HollyTex, vyrovnání deformací, doklizení 0,5% roztokem Tylose MH 300. Listy se poté nechaly volně vyschnout na filtračních papírech v policovém sušáku.

Po suchém i mokrém procesu čištění byly dvoulisty knižního bloku rozděleny podle barevnosti hadroviny do pěti základních skupin. Jak již bylo zmíněno, knižní blok byl vyskládán z archů papíru pocházejících zřejmě z různých papíren či jejich výrobních várek, jež se od sebe poměrně zásadně liší barevností. Některé listy jsou teplejších, jiné studenějších tónů, další jsou ztmavlé či zažloutlé (viz Obr. 43 vlevo). Dle pěti stanovených tříd byly z barevných standardů papíroviny namíchány potřebné odstíny, jež bylo možné dále přizpůsobovat barevnosti listů dané skupiny. Záměrem nebylo doplnit každý list individuálně připravenou papírovinou, jednalo se pouze o snahu přiblížit se originální barevnosti napříč knižním blokem. Ve vodě rozvlákněná papírovina byla doklizená 1,5% roztokem Tylose MH 300 do podoby hladké suspenze. Ta byla v místa ztrát nanášena v několika vrstvách dle síly originálu umístěného s podkladem HollyTexu na vakuovém stole. Po odsátí vody byl dolitý list také z druhé strany překryt HollyTexem a krátce zalisovány mezi filcy, které absorbovaly značnou část vlhkosti. Poté se celek nechal plně vyschnout pod mírnou zátěží ne zcela dotaženého lisu.

Neurčený list s rukopisným zápisem byl papírovinou doplněn na formát knižního bloku. Při straně někdejšího středu složky mu byl ponechán přesah dolitý do ztracena, po založení tvořící křídélko, které by v případě pozdějšího určení listu umožnilo jeho vlepení na správné místo zpět do knižního bloku. Z důvodu četných trhlin a prasklin v ploše listu bylo přistoupeno k jeho celoplošné skeletizaci japonským papírem Kouzo s plošnou hmotností 3,5 g/m². K lepení byla použita vláčná směs pšeničného škrobu a 1,5% roztoku Tylose MH 300.

U ostatních dvoulistů knižního bloku byly trhliny a oslabená místa papírové podložky přelepovány z obou stran s mírným přesahem přes okraj defektu tónovaným japonským papírem Tengujo Kashmir. Zpevněny jím byly také narušené nebo roztržené středy dvoulistů. Tengujo Kashmir byl tónován ve vodní lázni 0,1% roztoky azobarviv. K lepení se uplatnil 4% roztok Tylose MH 6000 a spoj se pod zátěží nechal vyschnout mezi HollyTexy a lisovacími lepenkami.

6.6 Demontáž usňové vysprávký z knižních desek, sejmutí výlepů z přideští

Posouzení správné funkčnosti vazby, doplněné při mladší opravě o usňovou vysprávkou pokryvu ve hřbetu, vedlo k rozhodnutí přerušit sedlářský steh a oddělit doplněk

od knižních desek. Ty by jinak nebylo možné účelně nasadit na nově ušitý knižní blok, neboť usňový komplement byl k deskám přišit až za úrovní drážky. Spolu s vazy by se tak knižní blok do vazby nevešel. Sedlářský steh mimoto procházel skrz výlepy přideští a hřbetem dvoulistu s přípiskem inkoustovou tužkou, které bylo záměrem bez dalšího poškození demontovat a vyspravit.

Švy nebylo možné rozešít, neboť zkřehlá nit ve hmotě dřeva trvale zatuhla, a proto bylo přistoupeno k přeříznutí stehů skalpelem. Polovina švů tak byla zachována jako součást usňového doplňku a společně s ním adjustována do přílohových materiálů. Zbytek šití byl z originálního pokryvu deponován do příloh co fragmenty sedlářského stehu.

Předsádkové listy s výlepy druhotného nasazení na přideští držel v podstatě jenom sedlářský steh. Pouze list přední předsádky k přideští částečně fixoval ještě štítek s inventárním číslem. Ten byl vylepen klihovým adhezivem, takže po krátkodobém provlhčení jej bylo možné pohodlně sejmout a list předsádky demontovat bez dalšího zásahu. Předsádky prošly suchým i vodným procesem čištění jako listy knižního bloku. Při koupání od nich byly cíleně odděleny přelepy druhotného nasazení, aby mohlo být u obou částí přistoupeno k dolití ztrát papírovinou. Listy předsádek vylepované na přideští byly po doplnění do formátu celoplošně podlepeny japonským papírem Tengujo Kashmir. Podle částečně přesáhl středový sklad dvoulistu až na volný předsádkový list, čímž došlo k vyztužení předsádek v místě drážky. K lepení byl opět použit pšeničný škrob ředěný 1,5% roztokem Tylose MH 300. Přelepy druhotného nasazení byly na předsádkové listy navraceny až v závěrečné etapě restaurování po vylepení knižních přideští.

Oba celky prvotního nasazení vazů s vylepenými přesahy mezivazných přelepů a jader kapitálů byly z knižních přideští sejmuty pomocí parového skalpelu (Obr. 51). Společně s dochovaným organismem šití bylo původní nasazení uloženo do příloh jako ukázka dobové typologie (viz Obr. 83).

6.7 Možnosti fixace inkoustové tužky, zkoušky a řešení

Při testech rozpíjivosti záznamových prostředků bylo prokázáno, že médium inkoustové tužky prudce reaguje na přítomnost vodného i etanolového rozpouštědla (viz Text, příloha na str. 61). Naopak inertní je vůči působení lékařského benzínu a toluenu, což poskytlo prostor pro zkoušky přechodné i trvalé fixace záznamu na bázi těchto činidel. Samostatný dvoulist s dedikačním přípiskem posledního soukromého majitele knihy z první třetiny 20. století bylo potřebné vyčistit, vyrovnat a doplnit jeho ztráty. Zkoušky

fixace probíhaly na vzorcích simulujících originální materiál. Jednalo se o předem mechanicky očištěné makulatury historického hadrovinového papíru, jež byly popsány inkoustovou tužkou (viz Obr. 57 vlevo).

Testována byla trvalá fixace 5% a 10% roztokem Paraloidu B72 v toluenu a přechodná fixace taveninou cyklohexanu. Účinnost Paraloidu byla v tomto případě shledána nedostatečnou, při kontaktu s vodou záznam nadále prudce reagoval. Papír navíc v místě aplikace roztoku slabě, přesto viditelně ztmavl. Vzorky, jejichž záznam byl dočasně fixován hydrofobní vrstvou taveniny cyklohexanu, absolvovaly proces mokrého čištění odvozený od postupu, jímž prošly ostatní listy knižního bloku. K rozpítí textu sice nedošlo, nicméně projevila se na něm výrazná barevná změna (viz Obr. 57 vpravo). Vodné procesy se tím zdály být pro dvoulist obsahující inkoustovou tužku vyloučeny.

Možným způsobem vyrovnání deformací dvoulistu bylo jejich provlhčení parovým skalpelem temperovaným proudem vodné mlhoviny ze zvlhčovače vzduchu s následným zažehlením vyhřívanou restaurátorskou špachtlí přes HollyTex. Ovšem ukázalo se, že při působení páry je fixační schopnost vrstvy cyklohexanu pro záznam inkoustovou tužkou rovněž nedostatečná. K barevné změně média na zkušebním vzorku došlo v podstatě okamžitě. Z toho důvodu nakonec nebyl záznam na originálu ošetřen žádným typem fixace.

Řešením se ukázalo být vykrytí záznamu inkoustovou tužkou pomocí tabulek skla. Jejich přítlak držel centrální část listu s textem na desce stolu ve vodorovné poloze, zatímco volné okraje bylo možné vyrovnávat výše uvedeným postupem lokálního provlhčování skladů a jejich zažehlováním mezi vrstvami HollyTexu (viz Obr. 58). Přes tabulky skla bylo zároveň možné sledovat, zda nedochází k barevným změnám záznamu. Tento systém pomocného vykrytí fungoval velmi dobře a práce na vyrovnávání deformací papírové podložky neměly na záznam žádný vliv. Bylo pouze namístě hlídat, aby nedocházelo ke kondenzaci vodné mlhoviny na hranách skleněných tabulek, po nichž by kapky vody mohly skanout a nekontrolovatelně se rozpít po vláknech hadroviny. Veškeré deformace v okolí dedikačního přípisu, zvláště ve středu dvoulistu a při jeho okrajích, byly bez komplikací vyrovnány. Nakonec bylo přistoupeno k eliminaci skladu procházejícího napříč textem. Papír byl v tom místě z rubové strany zcela minimálně povrchově zvlhčen a okamžitým zažehlením bylo docíleno narovnání vrásky (viz Obr. 59 a 60).

Po celoplošném vyrovnání dvoulistu bylo přistoupeno k doplnění jeho ztrát záplatováním tónovanými japonskými papíry. Na vyplnění defektů se uplatnil papír Shiohara, který byl oboustranně s mírným přesahem přelepován vrstvou papíru Tengujo Kashmir. Vysprávky byly lepeny 4% roztokem Tylose MH 6000.

Po vyspravení dvoulistu byla dodatečně testována stálost inkoustové tužky při aplikaci metanolu, za účelem bezpečné proveditelnosti odkyselení listu pomocí roztoku MMMK (metoxymagnesiummetylkarbonát) v tomto rozpouštědle. Citlivost média se však i při této zkoušce projevila prudkou reakcí a k neutralizaci tudíž nebylo možné přistoupit. Středně kyselá oblast pH dvoulistu tak setrvala na úrovni naměřených hodnot 5,9 a 6.

Dvoulist se dochoval prošíty sedlářským stehem mezi vysprávkou pokryvu a zadní knižní deskou s vylepeným přideším. V důsledku výrazného poškození při ohybu dvoulistu se nedá s jistotou určit, zda byl vůbec vyšit společně s listy knižního bloku. Znamky po vpiších v rozestupu původních vazů se ve středu dvoulistu vskutku nevyskytují. Při horní ořízce se sice nachází stopy červené barvy, avšak list je menšího formátu než tisk a filigrán, který jej doprovází, se jinde v bloku neobjevuje. Je tedy možné, že dvoulist byl k tisku připojen až při pozdějších opravách vazby. Pro tento předpoklad a odlišný charakter byl dvoulist nakonec ke knižnímu bloku připojen až při závěrečné etapě restaurování prostřednictvím dvojitého křidélka z japonského papíru Tengujo Kashmir.

6.8 Kompletace knižního bloku, jeho vyšití, zaklizení a zkulacení

Po ořezání vysprávek a doplňků papírové podložky na základní formát dvoulistů knižního bloku bylo znovu poskládáno všech jednadevadesát složek obou dílů tisku, jež se nechaly vyvzdušnit pod úměrným tlakem lisu. Sestavený blok byl vyšit lněnou voskovanou nití na tři nové dvojitě motouzové vazy podle dispozic dochované části původního organismu šití. Odvozeno bylo rozmístění vazů a způsob jejich obtáčení spolu s vedením šití pravidelně ob složku. Pouze předsádky spolu se dvěma prvními a dvěma posledními složkami knižního bloku byly vyšity průběžně (viz vizualizace šití na str. 70–73).

Hřbety složek byly po vyšití knižního bloku zaklizeny kostním kliehem. Později byl klieh zvlhčením znovu aktivován, hřbet rozvolněn, zkulacen a nakonec přelepen novými plátěnými mezivaznými přeplepy (Obr. 64). Nalepena byla také jádra kapitálků, o jejichž rekonstrukci a přístupu k ní bude více napsáno ve druhé následující podkapitole.

6.9 Dočištění a vyspravení knižních desek, čištění a konzervace kování

Před nasazením knižních desek na nové vazy vyspraveného knižního bloku bylo nezbytné scelit a doplnit některé poškozené partie dřeva. Jednalo se zejména o defekty způsobené perforací desek při hřbetní hraně, kudy byl veden sedlářský steh. Praskliny byly pod tlakem truhlářských ztužidel slepeny kostním kliehem, chybějící materiál byl doplněn

kliho-pilinovým tmelem. Volné otvory po sedlářském stehu, které nevyplňovala nit švů, nebyly cíleně dotmelovány. Z větší části zůstaly nedoplněné, jako doklad historických proměn objektu.

Vzhledem k tomu, že v navazujících krocích restaurátorského zásahu byly přelepeny některé ocelové prvky vazby, jejichž koroze místy zasáhla také hmotu dřeva, přistoupilo se již v této fázi k ošetření knižního kování. Nejdříve bylo nutné odstranit nestabilní vrstvy korozních produktů mechanickou cestou pomocí skelného vlákna v tužce a brusné ocelové vaty (viz Obr. 67). Následovalo očištění kování demineralizovanou vodou a odmaštění lékařským benzinem. Na závěr se povrch kovu z přístupných stran izoloval nátěrem roztoku Paraloidu B72 v toluenu. Ocelové komponenty na přideštích byly konzervovány 5% roztokem Paraloidu v toluenu, pukly a hranové trny byly ošetřeny pouze 2,5% roztokem, s ohledem na míru lesku ochranné vrstvy. Úbytek dřeva v místě kontaktu s ocelovými prvky způsobený korozními procesy byl po separování kovu doplněn kliho-pilinovým tmelem.

Pro zajištění komfortní manipulace s vazbou při následujících procesech, šetrné především k puklům, byly zhotoveny pomocné lepenkové desky s otvory pro pukly, přes které byl tlak při lisování rozložen do plochy knižních desek. Vyrobeny byly z vrstvy silného filtračního papíru a dvou vrstev lisovací lepenky. Obdobný ochranný prvek z materiálů archivní kvality byl později zhotoven pro zrestaurovanou knihu na míru úložného systému Phase Box (více v podkapitole o vyhotovení ochranného obalu).

6.10 Nasazení knižních desek a vyšití kapitálků

Doplněné a vyspravené knižní desky byly na knižní blok nasazeny prostřednictvím vějířovitě rozštěpených konců motouzových vazů vylepených na přidešti kostním klihem. Přesahy mezivazných přelepů a kapitálkových jader byly na přidešti nalepeny až po pokrytí knižního hřbetu novou usní, aby je bylo možné důkladně zpracovat v drážce.

Nová jádra kapitálků tvoří zdvojený pruh plátna v ohybu na šířku hřbetu vyztužený motouzem (viz Obr. 71). Na hřbet knižního bloku byla jádra vylepena směsí kostního a kožního klihu. Kapitálky byly vyšity jednoduchým obtáčením jádra s řetízkem párem násobných nití (Obr. 72).

Otázka přístupu k doplnění a rekonstrukci knižních kapitálků provázela restaurátorský zásah od typologického průzkumu, při němž byly zaznamenány. Z původních kapitálků se dochovaly toliko přesahy jádra vylepené na přideštích (viz Obr. 52 a 70). O kapitálkách je z nich zjevné pouze to, že jádra tvořil přehnutím zdvojený pruh plátna tkaný z modré a bílé

příze, který byl vylepený při hlavě a patě knižního hřbetu. U barokní vazby tohoto formátu lze předpokládat, že jádro kapitálků bylo vyztuženo motouzem a obšito párem násobných různobarevných nití. Barevná kombinace byla s nejvyšší pravděpodobností odvozena od bílo-modré skladby plátěného jádra. Tento předpoklad přímo podpořila ukázka zpracování kapitálků jiné barokní celousňové vazby kvartového formátu, na niž se ve stejné době v Ateliéru restaurování papíru pracovalo (viz Obr. 69).

Doložená existence někdejších kapitálků při objektu restaurování spolu s vědomím jejich funkce a významu typologického znaku vedly k jednoznačnému rozhodnutí kapitálky doplnit. Výsledná podoba rekonstrukce v sobě nicméně pojí více myšlenkových aspektů. Fragmenty originálních jader byly ponechány jako součást celku prvotního nasazení vazby, který je prezentován v přílohovém materiálu zrestaurované knihy. Shodně s mezivaznými přeplepy byla tedy jádra kapitálků nahrazena novým plátnem. V uceleném pojetí neutrální formy doplňků aplikovaných při restaurování byla i nová jádra zhotovena z plátna jedné barvy. Úvahy o rekonstrukci prosté hlediska barevnosti dospěly posléze k realizaci vyšití kapitálků párem násobných nití v jednotném odstínu čistého materiálu (viz Obr. X). Přestože lze barevnou kombinaci původního obšití předpokládat, není možné ji doložit, natož konkretizovat určitými tóny. U jádra byla skladba tkaniny zřejmá, a přesto nebylo přistoupeno k jejímu napodobení, které by bylo jen těžko proveditelné a nadto zavádějící. Barevně neutrální kapitálek vyjadřuje čistě typologickou a funkční podstatu komplementu, který je na první pohled dobře odlišitelný od historických materiálů a zároveň zachovává dobovou kontinuitu s knižní vazbou.

6.11 Čištění, doplnění a dolepení usňového pokryvu

Knižní pokryv byl nejdříve očištěn mechanicky suchou cestou pomocí kaučukových pryží Cleanmaster, při čemž došlo k odstranění především prachového depozitu z členitého povrchu degradované usně. Následně byl na vybraném místě bez zevních projevů narušené struktury kolagenových vláken zjišťován účinek čištění na vodné bázi při použití pěny 1% roztoku Alvolu. S ohledem na závěry analýzy teploty smrštění kolagenových vláken bylo při zkouškách dbáno na to, aby nedocházelo k přílišnému provlhčení materiálu. Nicméně působením roztoku tenzidu nedocházelo k viditelnému uvolnění povrchových nečistot. Zkrakelovaný povrch usně navíc při aplikaci vodného čištění hrozil jejich zanesením hlouběji do struktury materiálu. Pro tyto důvody bylo od čištění pokryvové usně na vodní bázi ustoupeno.

Pro doplnění ztrát originálního pokryvu byla vybrána useň shodného původu i metody činění, totiž tříslučiněná teletina (viz *Obr. N* vlevo). Nový materiál byl tónován lihovými mořidly na základní odstín pokryvu zohledňující jeho ztmavnutí, aby přidané partie v úhrnu nepůsobily příliš rušivě. Nejprve bylo přistoupeno k doplnění celé chybějící části knižního pokryvu ve hřbetu. Potřebný formát byl plošně vytenčen, po obvodu pak do ztracena. Komplement byl lepen pšeničným škrobem, v místě přechodu na knižní desky se založil pod originální pokryv, vazy byly vyvázány obvodově. Po vyschnutí nového pokryvu hřbetu se na přidešti kostním klihem vylepily přesahy mezivazných přelepů a jader kapitálků (viz *Obr. 74*). Celek se po vzoru prvotního nasazení přelepil pruhem ručního papíru, jehož hrana se v celé délce směrem od středu desky strhla do ztracena. Poté byly zpracovány hlavice, přičemž se nový pokryv na úrovni obou drážek při hlavě a patě nastříhl pro možnost založení materiálu přes jádra kapitálků. Veškeré defekty a ztráty původní usně byly podlepeny novým materiálem. Při následném dolepení uvolněných částí originálního pokryvu se uplatnila směs kostního klihu a pšeničného škrobu. Při dolepení pokryvu v ploše knižních desek byl účinný spoj zajištěn adekvátním tlakem knihařského lisu, v případě vylepování záložek musely být desky v otevřené pozici obvodově staženy silným textilním tkalounem, který lepený pokryv zafixoval po dobu vyschnutí. Obdobně bylo postupováno při závěrečném dolepení původního pokryvu v místě drážky (viz *Obr. 77 a 78*).

V návaznosti na vyspravení knižního pokryvu bylo přistoupeno ke scelení jádra horního řemínku bývalého uzavírání vazby. Oba jirchové pruhy byly slepeny kožním klihem, čímž došlo ke zpevnění řemínku a tím ke zvýšení jeho odolnosti vůči deformacím při manipulaci s knihou (viz *Obr. 79 a 80*).

6.12 Vylepení přideští, navrácení přelepů a štítku

Předsádky byly na přidešti lepeny pšeničným škrobem. Dělo se tak ve dvou fázích. Nejdříve byla předsádka v otevřené pozici knižních desek důkladně zpracovaná v drážce. Teprve po zavadnutí adheziva a přilnutí listu v prostoru drážky byla vylepovaná deska zavřena a přidešti se s vloženými proklady kartonu, HollyTexu a neprodyšné fólie nechalo plně vyschnout pod zátěží lisu.

Na obě vylepená přidešti se posléze do původních pozic navrátily přeplepy druhotného nasazení knižních vazů co doklad historických proměn vazebné struktury knihy (viz *Obr. 82*). Lepeny byly rovněž pšeničným škrobem. Prostřednictvím dvojitého křídélka

z japonského papíru Tengujo Kasmir byl ke konci knižního bloku připojen samostatný dvoulist s dedikačním přípiskem inkoustovou tužkou. Na závěr se do horního rohu předního příděští pomocí 4% roztoku Tylose MH 6000 vylepil inventární štítek vlastnické instituce.

6.13 Adjustace fragmentů a vyhotovení ochranného obalu

Po dokončení restaurování bylo přistoupeno ke zhotovení úložného systému pro knižní fragmenty, zrestaurovanou knihu a soubor přílohových materiálů. Ústředním požadavkem byla funkce ochranná splňující kritéria použitých materiálů archivní kvality a zamezení přímého kontaktu originálu s adhezivou. Zohledněna však byla také mobilita, srozumitelná manipulace a přehlednost uložení. U fragmentů bylo dbáno na účelnost adjustáže při prezentačním i badatelském využití. Veškeré historické materiály byly deponovány způsobem, při němž nedochází k jejich vzájemnému poškozování, ovšem zároveň zůstávají plně přístupné možnosti dalšího studia či výzkumu.

Knižní fragmenty byly adjustovány na tři desky z alkalické lepenky Box Board. Jedna byla vyhrazena pro samostatný list s rukopisným zápisem bez bližší specifikace, který byl nalezen při začátku prvního dílu tisku. Při výše popsaných procesech restaurování byl list doplněn na základní formát knižního bloku. Při ořezávání vysprávek mu byly ponechány 2mm přesahy a křídélko, na které by se v případě určení mohl vlepit zpět do knižního bloku. Aktuálně byl vsazen do ochranného dvoulistu z čiré melinexové fólie, který k nosné lepence fixují pásky z téhož materiálu (Obr. 85). Soustavou se dá listovat, takže rukopis je možné studovat z obou stran. List je plně mobilní a lze jej z fólie jednoduše vysunout.

Zbylé dvě lepenky byly po obvodu doplněny o 5mm segmenty z lepenek AlphaCell a Box Board tvořící rám, jenž vystupuje nad úroveň fragmentů adjustovaných k základně. Formáty lepenek jsou totiž v pouzdře ukládány na sebe, přičemž orámování zabraňuje kompresi a deformaci historických materiálů. Lepenky s rámem jsou z pohledové strany překryty snímatelnou melinexovou fólií zaručující jak chráněné uložení, tak úplný přístup k fragmentům. Tento systém se v jednom případě uplatnil pro torzo organismu šití doplněné o celek prvotního nasazení vazů s přesahy mezivazných přelepů a kapitálových jader (viz Obr. 83). V případě druhém chrání dobovou vysprávku pokryvu ve hřbetu a skupinu drobných fragmentů uložených v melinexových obálkách. Ty opět splňují požadavek mobility a zpřístupnění deponovaných materiálů, neboť se dají ze svých pozic vysunout a jsou otvíratelné (Obr. 84). Veškeré segmenty byly zajištěny pásky z melinexové

fólie nebo pomocí aranžérského vlasce. Z rubové strany byly přesahy a zakončení těchto závěsů přelepeny samolepicí textilií Filmoplast T.

Lepenky s fragmenty jsou dále doplněny o dva přílohové formáty, na nichž jsou umístěny fotografie základních pohledů na objekt před restaurováním a po něm spolu s výpisem z restaurátorské dokumentace. Pro celý soubor doprovodných materiálů bylo zvlášť vyrobeno pouzdro z lepenky Box Board, které je volnou součástí Phase Boxu, ve kterém je kniha uložena (viz Obr. 86 a 87).

Ochranný obal typu Phase Box s krčkem byl pro zrestaurovanou knihu zhotoven na míru z materiálů s alkalickou rezervou. Kniha je v něm uložena mezi prokladové desky vyrobené z lepenek archivní kvality, které jsou opatřeny otvory pro pukly (viz Obr. 87). Prvky knižního kování vystupující nad úroveň knižních desek tak nejsou vystaveny přímému tlaku, který systém uložení na vazbu bez původní struktury uzavírání do jisté míry cíleně vyvíjí. Napětí je namísto toho prostřednictvím dosedajících lepenkových prokladů plynule rozloženo do celé plochy obou knižních desek. Zásluhou této mezivrstvy zároveň nedochází k mechanickému poškozování přílohových materiálů, které by jinak při kontaktu s nerovným podkladem následovalo. Proklady jsou volnou součástí úložného systému a lze je tedy z boxu vyjímat společně s knihou. Pukly tak mohou zůstat chráněny i v průběhu manipulace při badatelském využití knihy.

7 Seznam použitých materiálů a chemikálií

Použité materiály

- japonský papír Kouzo (3,5 g/m²)
- japonský papír Shiohara (40 g/m²)
- japonský papír Tengujo Kashmir (8,6 g/m²)
- motouz (len)
- nit (len)
- papírovina (60 % bavlna, 40 % len; papírna Velké Losiny)
- plátno (len, bavlna)
- ruční papír (směs lnu a konopí; výroba MgA. Karel Křenek)
- useň (třísločiněná teletina)

Použité látky a chemikálie

- batofenantrolin (4,7-difenyl-1,10-fenantrolin)
- benzin lékařský (směs uhlovodíků)
- cyklododekan (C₁₂H₂₄)
- demineralizovaná voda (H₂O)
- etanol (C₂H₆O)
- kliš kostní (adhezivum na bázi vláken kolagenu)
- kliš kožní (adhezivum na bázi vláken kolagenu)
- kliho-pilinový tmel (kostní kliš, bukové piliny, fermež)
- lihová mořidla (prášková; roztoky zn. Chemoxyl)
- Paraloid B72 (akrylátová pryskyřice), 3–5% roztok v toluenu
- pšeničný škrob
- saturnová azobarviva, 0,1% vodný roztok a 0,3% vodný roztok
- Spolapon (anionaktivní tenzid), 0,1 % vodný roztok
- Tylose MH 300 (metylhgroxyetylcelulóza), 0,5% vodný roztok
- Tylose MH 300 (metylhgroxyetylcelulóza), 1,5% vodný roztok
- Tylose MH 6000 (metylhgroxyetylcelulóza), 4% vodný roztok
- toluen (C₇H₈)
- včelí vosk

Pomocné materiály

- Cleanmaster (100% čistá měkká latexová guma bez obsahu chemikálií)
- filc (vlna)
- filtrační papír 700 g/m² (pH neutrální bělená buničina)
- filtrační papír 250 g/m² (pH neutrální bělená buničina)
- HollyTex 33 g/m² (100% polyester bez obsahu kyselin)
- HollyTex 81 g/m² (100% polyester bez obsahu kyselin)
- lepenka lisovací (dřevitá, s obsahem ligninu)
- Maped Technic (měkká grafická pryž)
- ocelová vata
- skelné vlákno
- štětce měkké i hrubé
- tabulky silného skla (zátěž z čirého materiálu)
- tyčinky vatové (100% bavlna)

Materiály použité při adjustáži fragmentů a výrobě ochranného obalu

- Akrylep 545 (akrylátová disperze s obsahem aditiv a konzervačních prostředků, pH 7,5–8,5)
- alkalická lepenka AlphaCell Antique (1505 g/m²; 2 mm)
- alkalická lepenka AlphaCell Antique (350 g/m²; 0,5 mm)
- archivní alkalická lepenka Box Board (1 mm, pH 7,5–9,5)
- Filmoplast T (samolepící páska archivní kvality z tkaného plátna)
- Melinex 401 (100 % polyesterová fólie)
- suchý zip samolepící 3M Dual-Lock
- vlasec aranžerský, 0,25 mm (100% nylon)

8 Podmínky uložení a vystavování objektu

Klimatické podmínky

Relativní vzdušná vlhkost	45–50 % (± 5 %)
Teplota.....	16–18 °C (± 2 °C)

Podmínky vystavování

Intenzita osvětlení	< 150 lx
Osvit	50000 lx·h

Důležité je vyvarovat se prudkým klimatickým změnám prostředí, ve kterém se kniha právě nachází. Zvýšená či kolísající vzdušná vlhkost a teplota mohou katalyzovat degradační procesy materiálů a mít negativní vliv na jejich stálost. Objekt je nutné chránit před přímým slunečním zářením, prachem a mechanickým opotřebením. Za tímto účelem je knihu vhodné uchovávat v ochranném obalu zhotoveném na míru z materiálů archivní kvality s alkalickou rezervou. S knihou i připojenými fragmenty by se mělo manipulovat se větší opatrností nejlépe v ochranných rukavicích.

9 Závěr

Základem pro bakalářskou práci se stal proces restaurování exempláře druhého vydání Scipiovy *Postilly* ze 17. století. Realizace proběhla v pěti měsících od června do října roku 2018. Komplexním zásahem se podařilo cíleně zpomalit degradační procesy originálních materiálů a navrátit knize její primární funkci. Zprostředkování myšlenkového obsahu díla bylo znovu umožněno, aniž by při tom docházelo k poškozování tisku anebo knižní vazby, která je rovněž dokladem kulturně-historických hodnot a dobových řemeslných technik. Nosné prvky historických proměn bylo snahou při zásahu respektovat a zachovat v souladu s typologií barokní vazby. V případě nezbytné intervence do integrity objektu byly veškeré změny a doplňky přiznány. Jejich provedení v neutrální podobě je dobře odlišitelné od originálu a zároveň zdůrazňuje funkčně-typologickou podstatu komplementu. Zrestaurovaný objekt byl společně s fragmenty a přílohami uložen do ochranného obalu z materiálů s alkalickou rezervou. Při dodržování uvedených podmínek vhodného uložení a prezentace objektu vznikly předpoklady k uchování artefaktu pro budoucí čas.

Účelem restaurování bylo zachovat hmotnou podstatu díla a příznivě ovlivnit jeho stav. Například vodné procesy uplatněné při čištění knižního bloku zásadně přispěly ke zlepšení chemické stability papíru. Vyplavením acidotvorných produktů a rozpustných kyselin došlo k prospěšnému navýšení pH knižního bloku do neutrální oblasti. Doplnění ztrát a zajištění defektů papírové podložky umožnilo při šetrném používání, s ohledem na historický materiál, komfortní manipulaci s jednotlivými listy knižního bloku bez rizika jejich bezprostředního mechanického poškození. Osobitý přístup si vyžádalo zpracování vazebné struktury, která v minulosti prošla alespoň dvěma opravami, nikoli však převazbou. Zvolené řešení zohledňující funkčnost a dobovou typologii principiálně vychází z prvotní podoby zpracování, přičemž veškeré znaky dobových proměn zůstaly zachovány. Nakonec lze ještě zmínit ošetření povrchu knižního kování. Po odstranění nestabilních korozních produktů byly ocelové prvky konzervovány nízkoprocentním roztokem Paraloidu B72 v toluenu. Tím byl povrch kovu izolován od vnějších vlivů oxidace a zároveň při tom vynikla jeho původní pasivační vrstva historického zušlechtění provedená technikou brynýrování.

V průběhu restaurování také vyvstaly konkrétní problematiky z profesní oblasti, kterými by se bylo vhodné dále zabývat. V prvé řadě se otevřelo téma k výzkumu možností fixace záznamů inkoustovou tužkou, popřípadě jiných médií na papírové podložce

s rizikovou citlivostí na působení rozpouštědel tradičně používaných v restaurátorské praxi, pro něž není účinnost dostupných prostředků fixace spolehlivá. V této práci bylo popsáno pouze zástupné východisko, jež umožnilo vyřešit konkrétní situaci v podstatě vyhnutím se problému neproveditelné fixace inkoustové tužky (viz str. 35–37). V jiných případech ovšem nemusí dostačovat, a proto bylo by přínosné disponovat efektivními prostředky fixace také pro toto médium. Dalším námětem k hlubšímu studiu s praktickým přesahem by se mohly stát inovativní způsoby adjustáže knižních fragmentů a přílohových materiálů spolu s atypickými modifikacemi ochranných obalů pro zrestaurované knihy. Způsoby a formy uložení či prezentace knih a jejich prvků jsou podstatnými faktory v oblasti preventivní konzervace. Nároky na kvalitu obalových materiálů a vhodné klimatické podmínky uložení jsou již v základu specifikovány. Ovšem řešení adjustáže určitých prvků knihy⁵⁶ anebo obměny obalových systémů splňující specifické požadavky (např. frekventované vizuálně aktivní uložení v historických fondech) zůstávají otevřené bez konkrétních variant realizací. Podoby zpracování se přitom napříč tuzemskými i evropskými institucemi liší, a je tedy čím se inspirovat. Ve své práci uvádím některé způsoby adjustace fragmentů a knižních prvků deponovaných mimo vazbu, jež se mi během studia ověřily. Mnohé z nich reflektují obecně užívaná řešení Ateliéru restaurování knihy, jiné byly přizpůsobeny konkrétním požadavkům (viz Obr. 83–85). Při jejich zhotovení se vedle stěžejní funkce ochranné dbalo na zajištění názorné prezentace fragmentů a plného přístupu k historickým materiálům, jak bylo detailněji popsáno výše. Výsledná řešení vcelku splňují tyto aspekty, jejich konstrukce by se ovšem měla dále zjednodušovat a zúčelňovat. Rád bych se proto různým způsobům výroby úložných soustav všestranných vlastností pro knihy a její prvky společně s adekvátním řešením jejich adjustáže i nadále věnoval.

V úvodních kapitolách bakalářské práce se podařilo představit předmět restaurování v širších významových souvislostech. Informace o barokním tisku s renesanční typografickou výzdobou a ilustracemi názorně doplnil obsah obrazových příloh. Ústřední část popisující proces restaurování obsáhla třináct podkapitol detailně referujících o průběhu zásahu i vývoji, formování, cílech a přínosech realizace. Text provází nezbytná fotodokumentace, v níž jsou popisované jevy zprostředkovány vizuálně. Zaznamenány byly také základní motivy filigránů psací látky a podoby proměn nasazení knižních desek. Hyperlinky uvedené na konci seznamu použité literatury a informačních zdrojů odkazují na elektronickou podobu prvních dvou vydání Scipiovy *Postilly*.

---

⁵⁶ Například samostatné listy demontované z knižního bloku nebo organismy šití apod.

10 Seznam použité literatury a informačních zdrojů

BENEŠOVÁ, Jaroslava a kol.: *Konzervování a restaurování kovů: ochrana předmětů kulturního dědictví z kovů a jejich slitin*. Brno: Technické muzeum v Brně – Metodické centrum konzervace, 2011. 648 s.

BOHATCOVÁ, Mirjam a kol.: *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha: Panorama, 1990. 622 s.

FLAJŠHANS, Václav: *Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy*. [Díl 1.]. V Praze: Nakladatelé Grosman a Svoboda knihkupci, 1901. 448 s.

HRUBÝ, Hynek: *České postilly: studie literárně a kulturně historická*. Praha: Jubilejní fond Královské české společnosti nauk, 1901. 320 s.

JIREČEK, Josef: *Dějiny literatury české. Díl I, Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného*. V Praze: Nákladem B. Tempského, 1875–1876. 2 sv. 489, 392 s.

JUNGMANN, Josef: *Josefa Jungmanna Historie literatury české: aneb, saustawny přehled spisů českých s krátkau historií národu, oswícení a jazyka*. 2. vyd. Praha: nákladem Českého museum, 1849. 771 s.

KONSTANC, Jiří: *Lima Linguae Bohemicae. To gest: Brus Gazyka Czeského: Neb Spis O pooprawenj a naostřenj Ržeči Czeské. Wytisstěny K ljbosti Milownjkůw čistoty a dokonalosti Czesstiny: K vžitku a newyhnutedlné potřebě Jmpressorůw a Pjsařůw Czeských. S powolenjm Wrchnosti*. V Praze: u Impressi Akademické, 1667. [2], 288 s.

KYAS, Vladimír: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad, 1997. 319 s.

LENHARD, Václav: *Vwedenj gak sskolnj Katechystowé Postylly Scypionowy při wykládánj Ewangeliium předepsaného způsobu vžjwati mohau*. V Praze: Nákladem cís. král. pravidelní školské Kněhotiskárny, 1779. 43 s.

LINKA, Jan: *Scipio Berlička a Piotr Skarga: dávné kořeny jazykové a literární kultury českého obrození*. In: *Odrodzenie narodowe w Czechach i na Słowacji*. Księga ku czi Profesora Zdzisława Niedzieli/Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1999, s. 131–140.

LINKA, Jan: *Šebestián Vojtěch Scipio, Postila*. In: Pěší zóna. Plzeň: ARS, č. 10, 2002, s. 27–28.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýdruhý díl, Rozkošný – Schloppe. V Praze: J. Otto, 1904. 1002 s.

ŘEHOŘ I.: *Rozmlauwánij Swatého Ržehoře Papeže O Ziwotech, a Zazracých Swatých: před tisýcy Léty Latině sepsané: Nynij pak k lepssijmu a hogněyssijmu wssech, yak Swětských, tak y Duchownijch vžitku a pohodlij, z Latiny na Česko přeložené*. V Olomouci: u Jiřího Handle, 1602. [16], 335 s.

SCIPIO-BERLIČKA, Vojtěch Šebestián: *Post Illa To gest: Potom, toho co se z Ewangeliium každou Neděli přes celey Rok čte, Krátké Wssak důwodné a yadrné, w Otázkách Rozwedenj a Wyloženj: K Wzdělánj ctných, sslechetných, achwalitebných Mrawiůw, yako y k wywrácenj, wssj a wsseliyaké nesslechetnosti sepsané*. V Starém Městě Pražském: u Pavla Sessya, 1618. [18], 448, 311, 233 s.

SVATOŠ, Martin: *Scipio, Sebastianus Adalbertus. Konec života exjezuity Šebestiána Scipiona Berličky v podání jeho bývalých spolubratrů*. In: Listy filologické Praha: Ústav pro klasická studia AV ČR 120, č. 3-4, 1997, s. 342–343.

SOJKOVÁ, Karina: *Kovové prvky v knižní vazbě: terminologie, vývoj, výroba, restaurování a konzervace*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2011. 158 s.

THÁM, Karel Ignác: *Obrana Gazyka Českého proti zlobiwým geho vtrhačům*. V Praze: u Jana Ferdinanda z Schönfeldu, 1783. 48 s.

VOIT, Petr: *Bohemica: 1500–1800. Antikvariát "U Karlova mostu" Praha. Nabídkový katalog. 2, L–Ž*. Praha: Antikvariát Meissner, 1996. s. 553–1106.

VOIT, Petr: *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí. I, Severinsko-kosořská dynastie 1488–1557*. Praha: KLP - Koniasch Latin Press, 2013. 463 s.

VOIT, Petr: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století: papír, písmo a písmolijectví, knihtisk a jiné grafické techniky, tiskaři, nakladatelé, knihkupci, ilustrátoři a kartografové, literární typologie, textové a výtvarné prvky knihy, knižní vazba, knižní obchod. I a II. díl. 2. vyd.* Praha: Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2008. 1350 s.

Online zdroje

Bibliografické databáze Historického ústavu Akademie věd ČR. *Scipio-Berlička, Vojtěch Šebestián, asi 1565–asi 1638*. [online]. KP-SYS spol. s r. o. [cit. 21. 01. 2019]. Dostupné z: <https://biblio.hiu.cas.cz/authorities/132415>

Google books. *Uvedení jak školní katechistové postily Scipionovy při vykládání evangelium předepsaného způsobu užívati mohou*. [online]. ©2016 [cit. 22. 01. 2019]. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=gmFgAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Google books. *Yak Kostelnj tak Domácý Postilla/to gest potom/toho co se z Ewangeliium každa u neděli přes celý rok čte...* [online]. ©2016 [cit. 22. 01. 2019]. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=f89OxgYmBIC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Knihopis českých a slovenských tisků (KPS). *Yak Kostelnj tak Domácý Postilla*. [online]. ©2014 [cit. 21. 01. 2019]. Dostupné z:

https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015309&local_base=KPS

Manuscriptorium. *POST ILLA To gest: Potom toho co se z Ewangeliium každa u Neděli přes celey Rok čte Krátké Wssak důwodné a yadrné w Otázkách Rozwedenj a Wyloženj...* [online]. ©2013 AiP Beroun s.r.o. [cit. 21. 01. 2019]. Dostupné z:

http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-MJ_S_0085_4B84WU6-cs#search

11 Textová příloha

Ing. Marcela Pejchalová, Ph.D.
mikrobiolog

MIKROBIOLOGICKÉ ZKOUŠKY

Místo odběru: <i>Starý tisk, konvolut: Postylla (Zikl Ondřej)</i> Fakulta restaurování Univerzity Pardubice MgA. Ivan Kopáček, DiS.	Materiál: Stěry provedeny sterilním vatovým tampónem, na dřevěné špejli
--	--

Datum provedení: začátek mikrobiologické analýzy 24. 11. 2017,
výsledky odeslány 01. 12. 2017

Provedené zkoušky:

Pomocí sterilních vatových tampónů byly provedeny stěry části analyzovaných předmětů. Částice získané tímto způsobem byly přeneseny roztěrem na povrch kultivační půdy MALT. Inkubace probíhala 5 dní při laboratorní teplotě. Případné nakultivované kolonie mikroorganismů (plísní a bakterií) byly přeočkovány na další živnou půdu a identifikovány pomocí makroskopických a mikroskopických morfologických znaků.

Výsledky: kultivace negativní, nezjištěny žádné zárodky mikroskopických vláknitých hub ani sporotvorných bakterií

Závěr:

Nezjištěna mikrobiální kontaminace. Není potřeba provádět desinfekci.

Datum: 01. 12. 2017

Podpis: Ing. Marcela Pejchalová, Ph.D.

Národní knihovna
České republiky
National Library
of the Czech Republic

Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří

Měření teploty smrštění usní

Měření teploty smrštění je prováděno mikroskopicky s použitím měřicí cely FP82 a termosystému FP900 (Mettler) a mikroskopu Olympus BX 60. Vzorek usně je namočen do destilované vody a rozvlákněn tupou hranou skalpelu. Rozvlákněný vzorek je v destilované vodě zahříván na vyhřívaném stolku rychlostí 2 °C / min a smrštění vláken je pozorováno v mikroskopu při zvětšení 40x.

Ondřej Zíkl

Postilla, desky, 4

Koherence vláken:

Rozvláknování probíhalo středně obtížně, vznikla směs krátkých vláken, částic s vlákny, částic a prachových částic. U vláken bylo pozorováno třepení, počínající podélné štěpení a drsný povrch.

Teplota smrštění:

Smršťování vláken probíhalo v intervalu 44 °C – 57 °C.

Zjištěná **teplota smrštění je 45,5 °C.**

Teplota smrštění se pohybuje na rozmezí hodnot charakteristických pro středně a silně degradované usně. Proto bych pro restaurování nedoporučila ošetření činidly obsahujícími vodu.

Postilla, hřbet, 5

Koherence vláken:

Vzorek byl dodán v jednotlivých vláknech, obsahoval kratší vlákna, částice a prachové částice. U vláken bylo pozorováno podélné štěpení ve vyšší míře než u vzorku 4, třepení a drsný povrch.

Teplota smrštění:

Smršťování vláken probíhalo v intervalu 43 °C – 59 °C.

Zjištěná **teplota smrštění je 48,8 °C.**

Jedná se o středně degradovanou useň.

27. 4. 2018

Ing. Magda Součková
OVVL NK ČR

Zadavatel průzkumu

Ondřej Zikl, student 4. ročníku bakalářského studia, ondrej.zikl@student.upce.cz

MgA. Ivan Kopáček, vedoucí práce, ivan.kopacik@upce.cz

Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

Specifikace, lokalizace objektu

Dvoudílný starý tisk na hadrovinovém papíru v barokní celousňové vazbě s dřevěnými deskami a ocelovým kováním; Regionální muzeum v Litomyšli; S/E – 99, č. 4611, Inv 89.

Zadání průzkumu, odběr vzorků

Určit vlákninové složení celkem dvou vzorků ručního papíru z bloku knihy a motouzových vazů, odebraných z restaurovaného díla. Dále provést nedestruktivní určení typu pigmentů použitých pro natíranou ořízku knižního bloku a určit typ pigmentů ve stopách nátěru na příděští – konkrétně na hraně výlepu příděští tj. papírové předsádky.

Tabulka 1 Přehled analyzovaných vzorků a specifikace analýz

Vzorek	Označení, lokalizace, popis	Chemicko-technologický průzkum
OZ_01	vzorek ručního papíru z bloku knihy	stanovení vlákninového složení
OZ_02	vzorek motouzových vazů	stanovení vlákninového složení
OZ_03	červený pigment z ořízky a příděští (nedestruktivně)	určení typu pigmentu

Zpráva z chemicko-technologického průzkumu

Autor: Ing. Jiří Kmošek

Katedra chemické technologie, Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

Počet stran dokumentace: 3 strany

Datum vyhotovení: 21. 6. 2018

Metodika průzkumu

Stanovení vlákninového složení

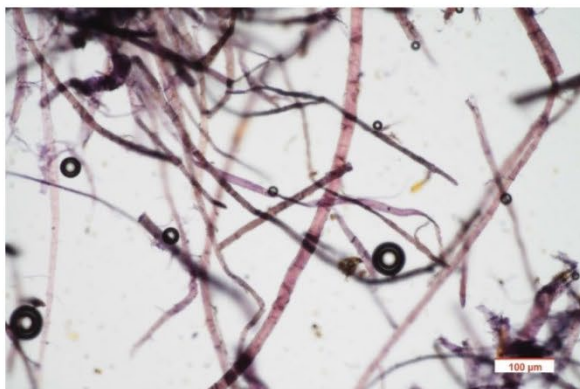
Stanovení vlákninového složení vzorků probíhalo dle normy ČSN ISO 9184. Vzorky byly ručně mechanicky rozvlákněny na podložním sklíčku v kapce destilované vody. Po nanesení vzorků na podložní sklíčka a odpaření vody byla vlákna zakápnuta vybarvovacím činidlem a zakryta krycím sklíčkem. Pro kvalitativní i kvantitativní rozlišení mezi buničinami, dřevovinami a hadrovinami byla použita Herzbergova zkouška. Sklíčka se zabarvenými vlákny byla umístěna pod mikroskopem a prohlížena při násobném zvětšení v procházejícím a polarizovaném světle. K pozorování byl použit polarizační mikroskop Eclipse LV100D-U (Nikon) s digitálním fotoaparátem EOS 1100D (Canon). Data byla vyhodnocována v programu NIS-ELEMENTS D. Určení druhu rostliny, jejíž vlákna byla použita k výrobě papíru, byla provedena na základě pozorování morfologických znaků vláken pod mikroskopem a jejich porovnáním s dostupnými standardy.

Určení prvkového složení pigmentů z plochy ořízky a přideští

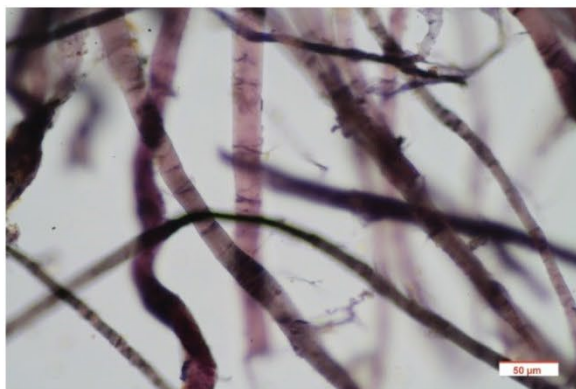
Analýzy byly provedeny mobilním rentgenfluorescenčním spektrometrem TRACER III SD (Bruker, USA). Parametry rentgenfluorescenční analýzy byly: 40 kV a 15 μ A; doba měření 60 s; použitý detektor: 10 mm² XFlash® SDD; peltier cooled; rozlišení 145 eV při 100,000 cps; X-ray tube: Rh target; max voltage 40 kV; měření bez filtrů a vakua. Získaná spektra byla vyhodnocena v softwarech SIPXRF a Artax Spectra 7.

Výsledky stanovení vlákninového složení

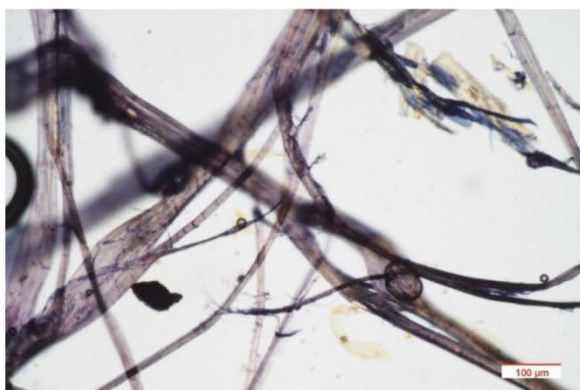
Vzorek ručního papíru z bloku knihy OZ_01 je tvořen částečně rozemletými lýkovými vlákny jednoletých rostlin (Obrázek 1 a 2). Vzorek motouzových vazů OZ_02 je tvořen směsí lýkových vláken jednoletých rostlin s malým podílem bavlny (Obrázek 3 a 4). Jako zdroj lýkových vláken jednoletých rostlin je možné uvažovat len, konopí, jutu nebo kopřivu. Přesnější původ vláken bohužel nebylo možné určit na základě pozorování charakteristických morfologických znaků a mikrochemických reakcí.

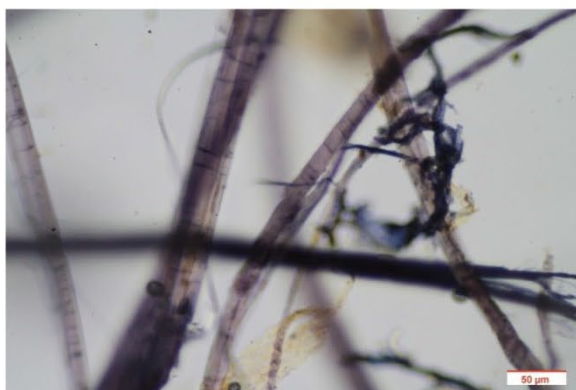
Obrázek 1 Vlákninové složení vzorku ručního papíru z bloku knihy OZ_01, Herzbergova zkouška

Obrázek 2 Vlákninové složení vzorku ručního papíru z bloku knihy OZ_01, Herzbergova zkouška

Obrázek 3 Vlákninové složení vzorku motouzových vazů OZ_02, Herzbergova zkouška

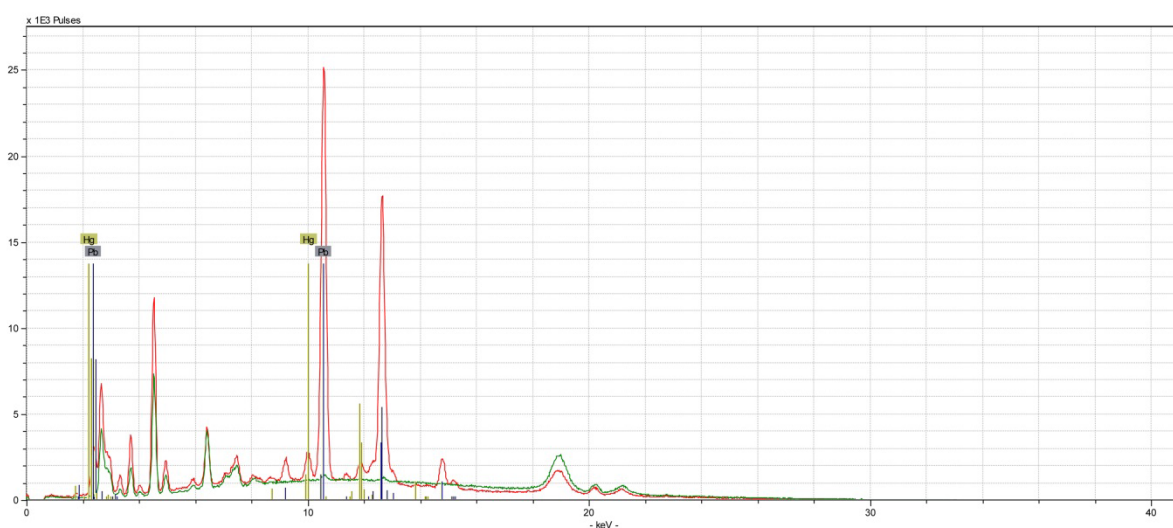
Obrázek 4 Vlákninové složení vzorku motouzových vazů OZ_02, Herzbergova zkouška

Výsledky analýz barevných vrstev metodou pXRF

Výsledky analýz červené barevné vrstvy z natírané ořízky knižního bloku prokázaly nerovnoměrnou distribuci olova a rtuti (Tabulka 2). V ploše přední a spodní ořízky bylo zastoupeno olovo společně se rtuť a pouze na horní ořízce bylo zastoupeno výhradně olovo a rtuť pouze ve stopovém množství (Obrázek 5). Červený pigment přítomný ve stopách nátěru na přideštl obsahoval pouze olovo. Červený pigment na bázi olova je s největší pravděpodobností tvořen miniem (Pb_3O_4) a pigment na bázi rtuti minerálem cinabaritem (HgS). Při zhotovení červených barevných vrstev byly používány výše uvedené minerály samostatně nebo společně ve směsi.

Tabulka 2 Výsledky pXRF analýzy barevné vrstvy z plochy ořízky a přideštl

Měření	Analyzované prvky
horní ořízka	Pb, Hg (stopy)
přední ořízka	Pb, Hg
spodní ořízka	Pb, Hg
desky	Pb

Obrázek 5 XRF spektrum červené barevné vrstvy z plochy horní ořízky

Chemicko-technologický průzkum II.

Zadavatel průzkumu

Ondřej Zíkl, student 4. ročníku bakalářského studia, ondrej.zikl@student.upce.cz

MgA. Ivan Kopáček, vedoucí práce, ivan.kopacik@upce.cz

Ateliér restaurování papíru, knižní vazby a dokumentů

Fakulta restaurování, Univerzita Pardubice, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

Specifikace, lokalizace objektu

Dvoudílný starý tisk na hadrovinovém papíru v barokní celousňové vazbě s dřevěnými deskami a ocelovým kováním; Regionální muzeum v Litomyšli; S/E – 99, č. 4611, Inv 89.

Zadání průzkumu, odběr vzorků

Určit vlákninové složení a tloušťku vláken celkem šesti vzorků vazů, na základě porovnání výstupů potvrdit anebo vyvrátit předpoklad materiálové shody mezi souvisejícími vzorky.

Tabulka 1 Přehled odebraných vzorků a specifikace analýz

Vzorek	Označení, lokalizace, popis	Chemicko-technologický průzkum
01	přesah horního vaz, zadní přičeští (prvotní nasazení)	stanovení vlákninového složení a tloušťky vláken, porovnání výsledků mezi souvisejícími páry vzorků (01 a 04, 02 a 05, 03 a 06)
02	přesah středového vaz, zadní přičeští (prvotní nasazení)	
03	přesah spodního vaz, zadní přičeští (prvotní nasazení)	
04	horní vaz	
05	prostřední vaz	
06	spodní vaz	

Zpráva z chemicko-technologického průzkumu

Autor: Ing. Jiří Kmošek

Katedra chemické technologie

Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Jiráskova 3, 570 01 Litomyšl

Počet stran dokumentace: 5 stran

Datum vyhotovení: 23. 4. 2019

Metodika průzkumu

Stanovení vlákninového složení

Stanovení vlákninového složení vzorků probíhalo dle normy ČSN ISO 9184. Vzorky byly ručně mechanicky rozvlákněny na podložním sklíčku v kapce destilované vody. Po nanesení vzorků na podložní sklíčka a odpaření vody byla vlákna zakápnuta vybarvovacími činidly a zakryta krycím sklíčkem. Pro kvalitativní i kvantitativní rozlišení mezi buničinami, dřevovinami a hadrovinami byla použita Herzbergova zkouška. Sklíčka se zbarvenými vlákny byla umístěna pod mikroskopem a prohlížena při násobném zvětšení v procházejícím a polarizovaném světle. K pozorování byl použit polarizační mikroskop Eclipse LV100D-U (Nikon) s digitálním fotoaparátem EOS 1100D (Canon). Data byla vyhodnocována v programu NIS-ELEMENTS D. Průměrná hodnota tloušťky vláken byla vypočtena z 10 samostatných měření. Určení druhu

rostliny, jejíž vlákna byla použita k výrobě papíru, byla provedena na základě pozorování morfologických znaků vláken pod mikroskopem a jejich porovnáním s dostupnými databázemi. Rozlišení mezi vlákny lnu a konopí bylo provedeno opakovanou zkouškou zaměřenou na stanovení směru zákrutu jednotlivých vláken při jejich dehydrataci.

Výsledky stanovení vlákninového složení

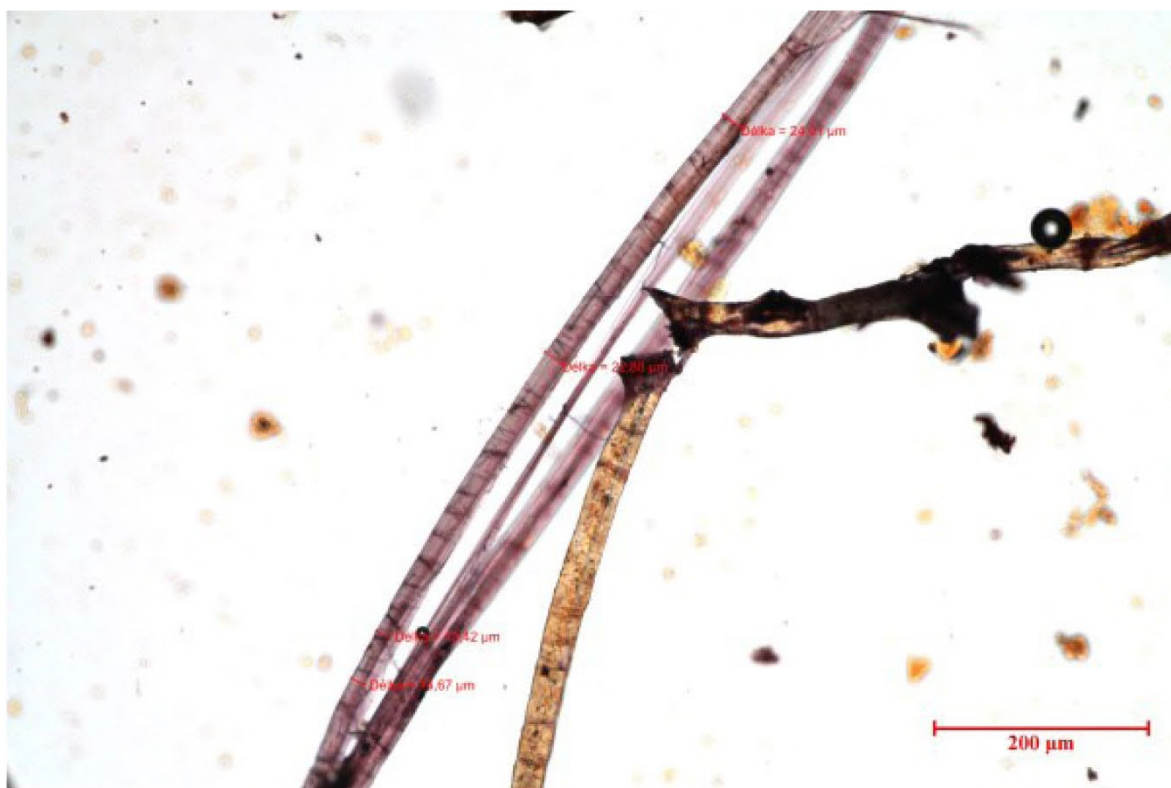
Vzorky vazů 01 a 04 (horní vaz) jsou tvořeny lýkovými vlákny lnu (Obrázky 1 a 4). Vzorky vazů 02 a 05 (prostřední vaz) a 03 a 06 (spodní vaz) jsou tvořeny lýkovými vlákny konopí (Obrázky 2, 3, 5 a 6). Průměrná tloušťka vláken vzorku 01 je 20,4 μm a vzorku 04 je 16,8 μm . Průměrná tloušťka vláken vzorku 02 je 18,4 μm a vzorku 05 je 18,1 μm . Průměrná tloušťka vláken vzorku 03 je 11,7 μm a vzorku 06 je 14,5 μm . S největší pravděpodobností se v případě párů vzorků 01 a 04, 02 a 05, 03 a 06 jedná o totožný materiál.

Tabulka 2 Výsledky stanovení tloušťky a charakteru analyzovaných vláken.

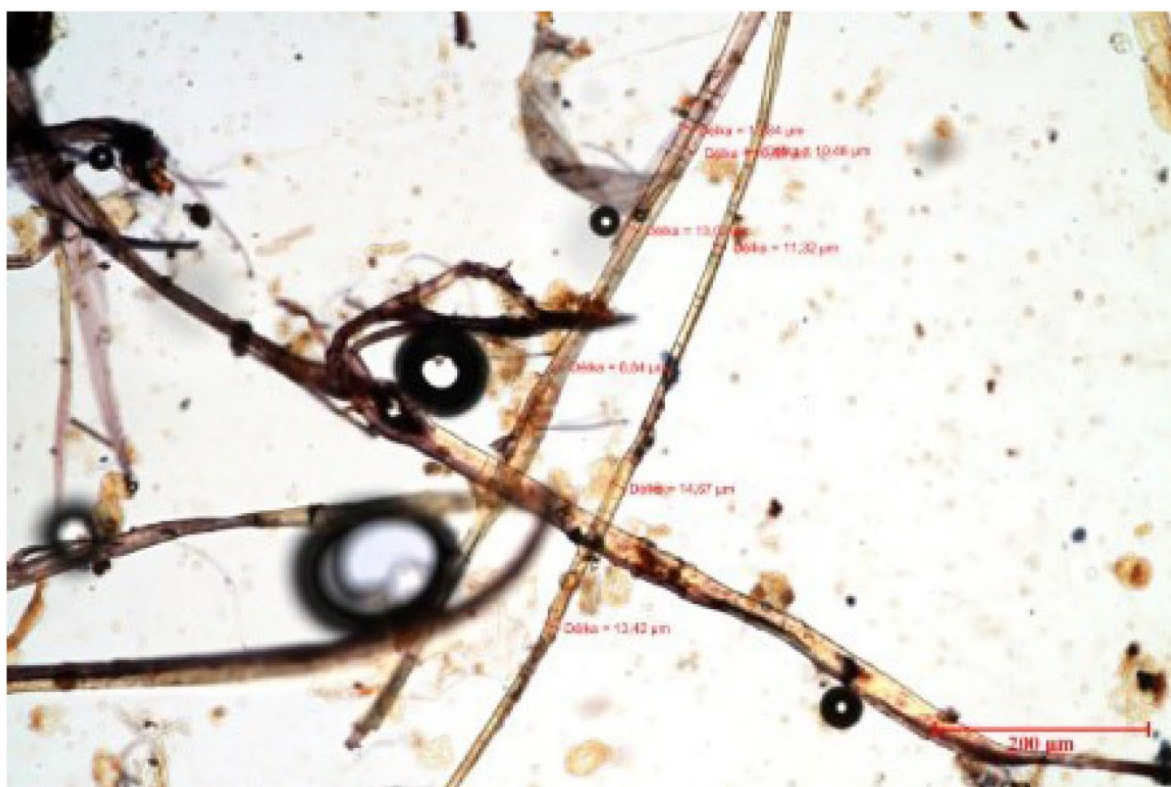
Vzorek	Průměrná tloušťka vlákna	Směrodatná odchylka	Zdroj vláken
01	20,4	2,1	len
02	18,4	3,5	konopí
03	11,7	1,8	konopí
04	16,8	3,2	len
05	18,1	3,5	konopí
06	14,5	3,9	konopí

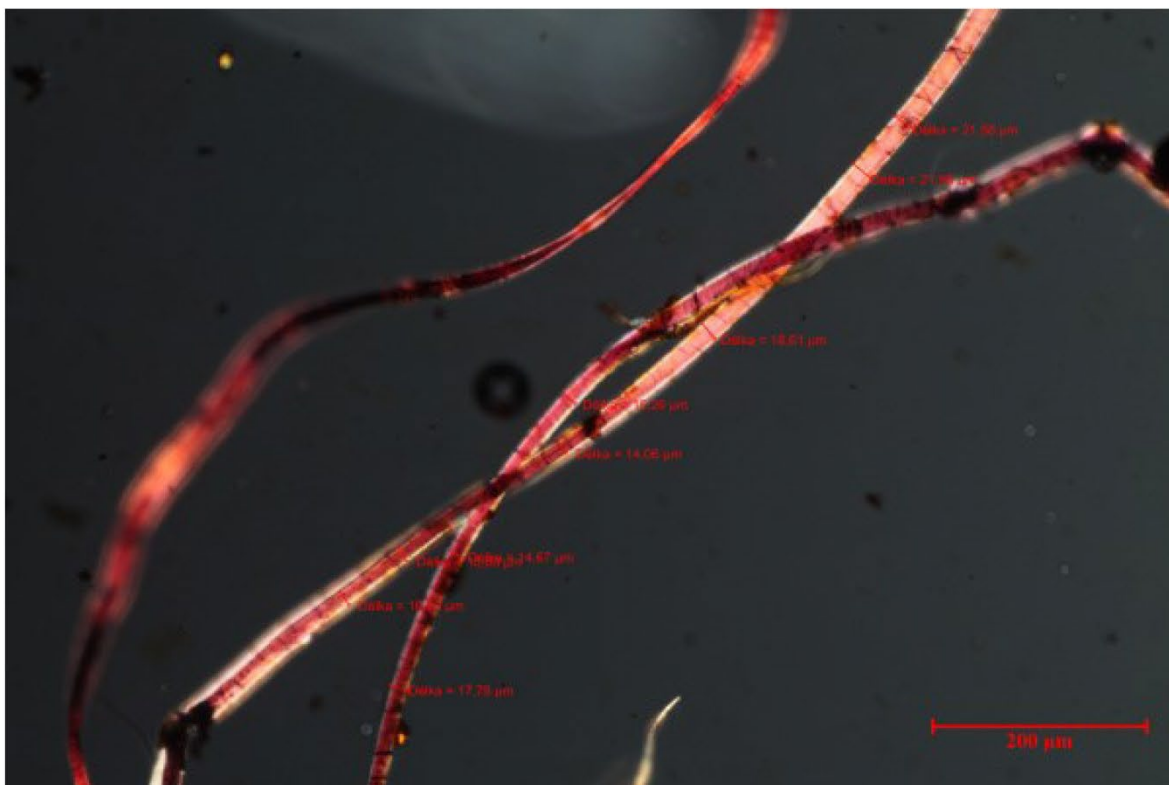
Obrázek 1 Vlákninové složení vzorku vazů 01, Herzbergova zkouška.

Obrázek 2 Vlákninové složení vzorku vazy 02, Herzbergova zkouška.

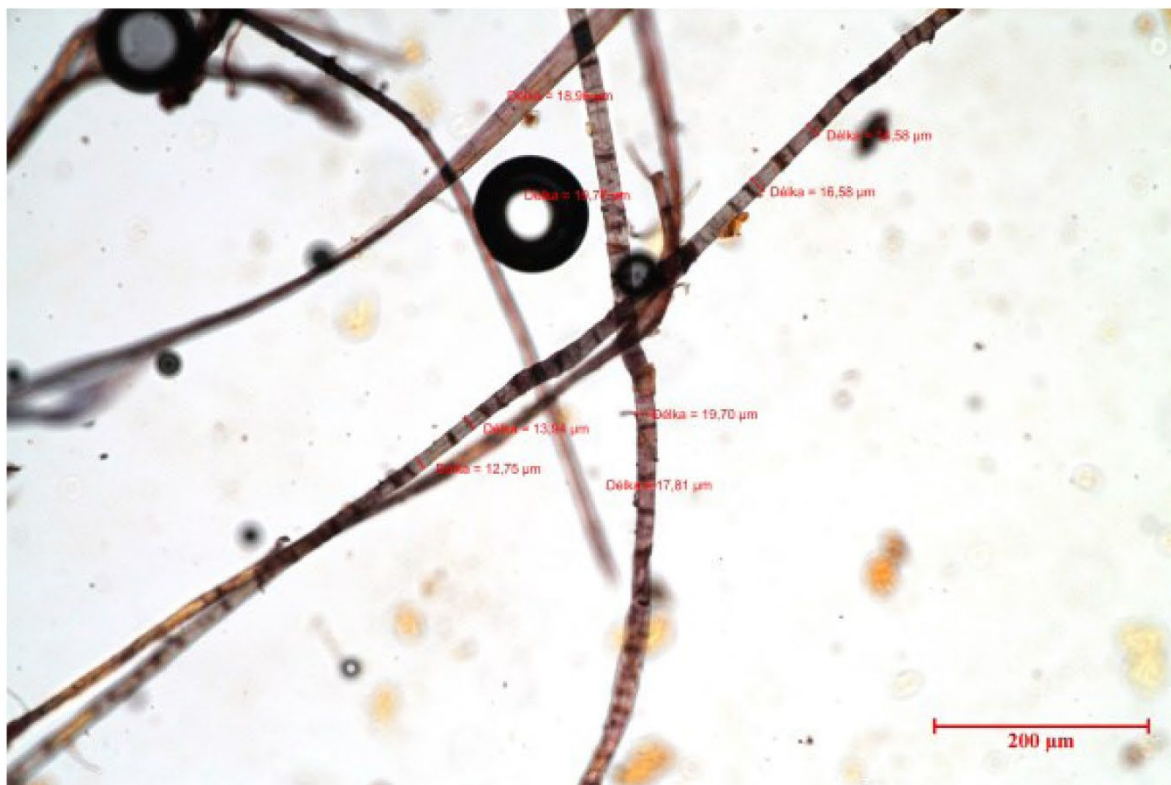
Obrázek 3 Vlákninové složení vzorku vazy 03, Herzbergova zkouška.

Obrázek 4 Vlákničné složení vzorku vazu 04, Herzbergova zkouška.

Obrázek 5 Vlákničné složení vzorku vazu 05, Herzbergova zkouška.

Obrázek 6 Vlákнинové složení vzorku vazy 06, Herzbergova zkouška.

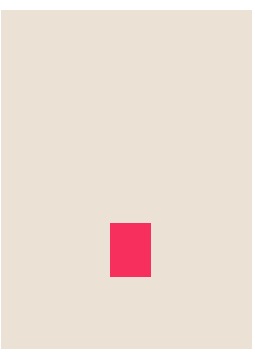
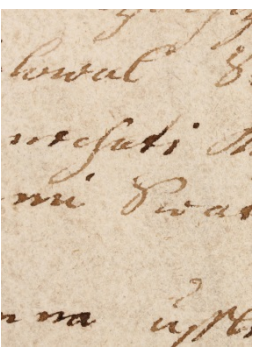

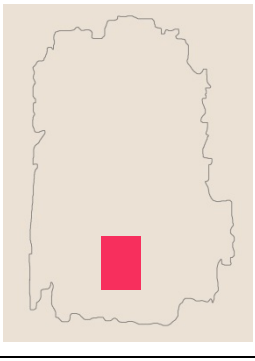
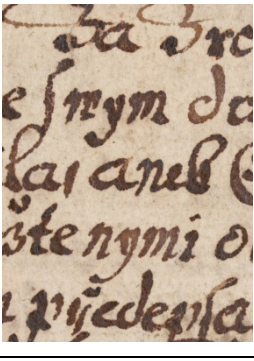

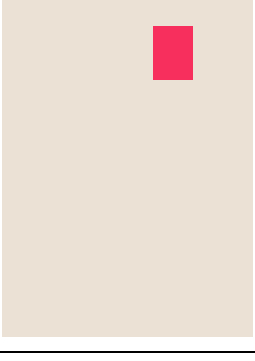
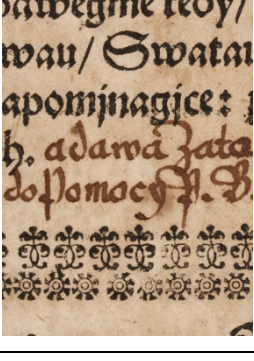

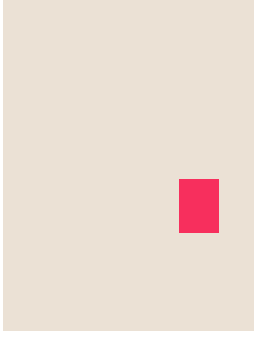
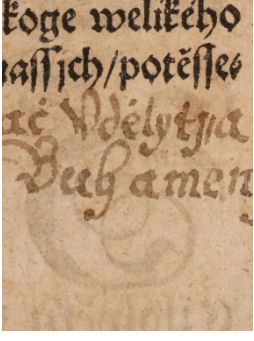
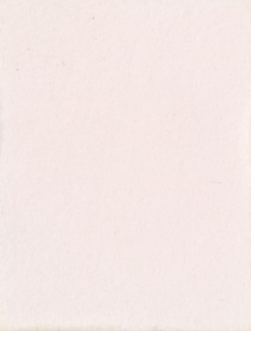
11.4 Zkoušky rozpíjivosti záznamových prostředků

lokace	medium	foto	reakce na působení rozpouštědla			
			voda	etanol	benzin	toluen
přední přidešť – ořízka	červený pojený pigment		ne	ne	×	×
přední přidešť – štítek, razítko	zelený inkoust		ne	ne	×	×
přední přidešť	grafitová tužka		ne	ne	×	×
přední přidešť	železo-galový inkoust		ne	ne	×	×
dvoulíst došitý ke konci knižního bloku	inkoustová tužka ▼		ano	ano	ne	ne
první list knižního bloku	železo-galový inkoust		ne	ne	×	×
titulní list 2. dílu tisku	červená tiskařská barva		ne	ne	×	×
titulní list 2. dílu tisku	černá tiskařská barva		ne	ne	×	×
pag. 40 2. díl tisku	železo-galový inkoust		ne	ne	×	×
pag. 98 2. díl tisku – ořízka	červený pojený pigment		ne	ne	×	×

× nezkoušeno

▶ při dodatečné zkoušce na metanol záznam reagoval

11.5 Průkaznost volných Fe²⁺ při psací látce roztokem batofenantrolinu

číslo folia	průkaznost	lokace na foliu	zkoušené místo	intenzita reakce
1. volný list kniž. bloku – rukopis	téměř ne			
2. volný list kniž. bloku – rukopis (torzo)	ano			
pag. 63 díl 1.	ano			
pag. 95 díl 1.	ne			

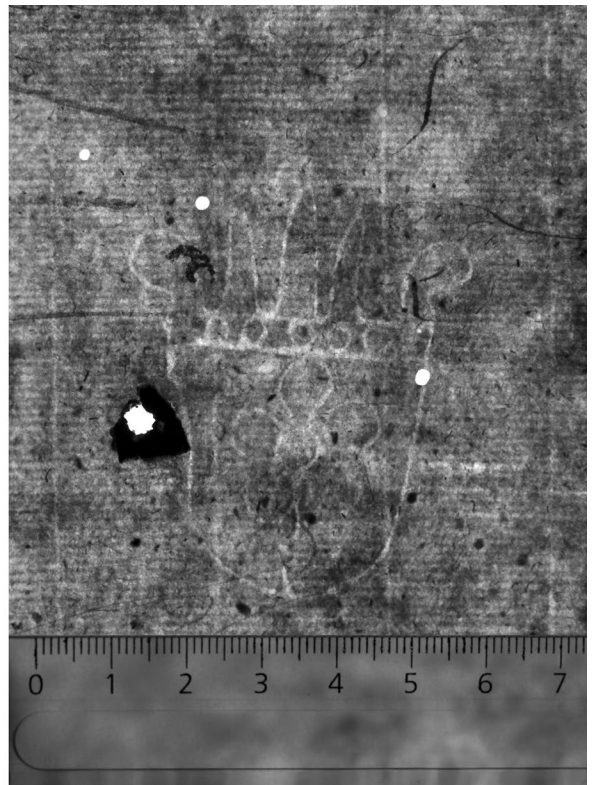
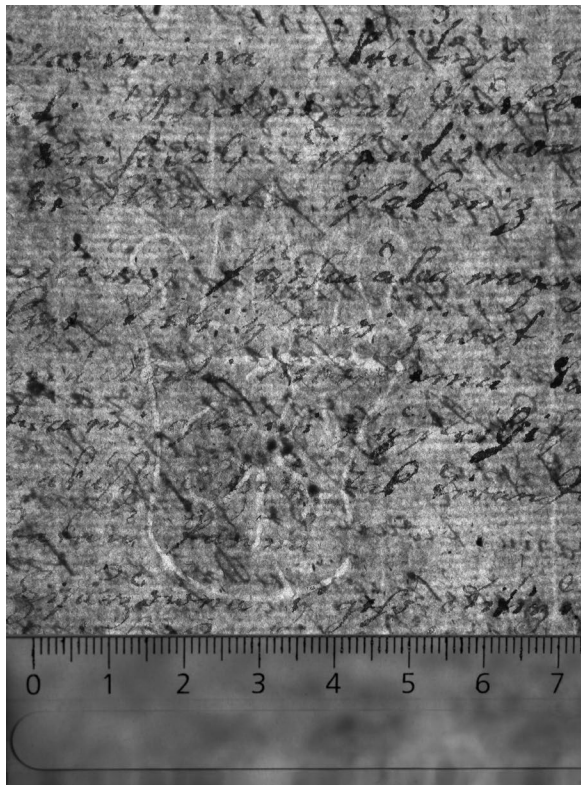
pag. 187 díl 1.	ano			
pag. 249 díl 1.	ne			
pag. 376 díl 1.	ano			
pag. 40 díl 2.	ano			

► Vzorčky průkaznosti Fe^{2+} uvedené v tabulce pochází ze zkoušek prováděných před koupáním listů knižního bloku. Po vodných procesech byl batofenantrolinový test na stejných místech zopakován s nulovou průkazností, při níž zůstaly vzorky čisté bez zjevné reakce (viz Obr. příloha na str. 81).

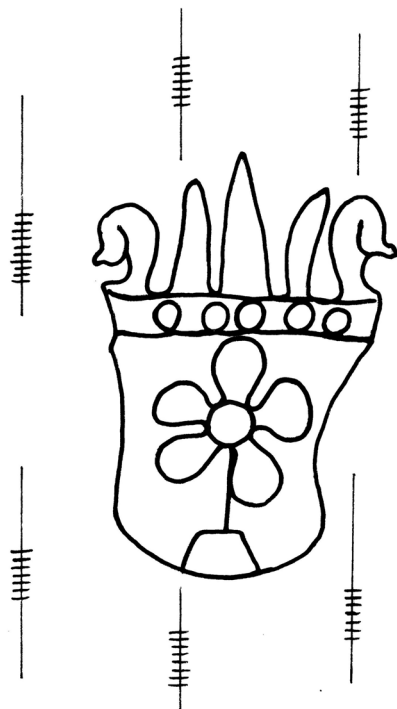
11.6 Měření pH papírové podložky

lokace	konkrétní místo měření	hodnota pH	
		↓ před restaurováním	a po něm ↓
přední přidešť	střed listu	6,1	7
zadní přidešť	střed listu	5,9	6,9
první list kniž. bloku – verso	střed listu	5,9	6,8
	levý dolní roh	5,8	6,8
pag. 2, díl 1.	střed listu	6,1	6,7
	levý dolní roh	6	6,9
pag. 56, díl 1.	střed listu	5,5	6,7
	pravý dolní roh	5,7	6,6
pag. 181, díl 1.	střed listu	6,2	6,7
	pravý dolní roh	6,4	6,8
pag. 354, díl 1.	střed listu	5,9	6,7
	pravý dolní roh	6,2	6,9
pag. 488, díl 1.	střed listu	6,3	6,8
	pravý dolní roh	5,9	6,7
pag. 12, díl 2.	střed listu	6	6,6
	pravý dolní roh	5,8	6,5
pag. 95, díl 2.	střed listu	6	6,8
	levý dolní roh	5,9	6,9
průměrná hodnota pH ≐		6	6,8

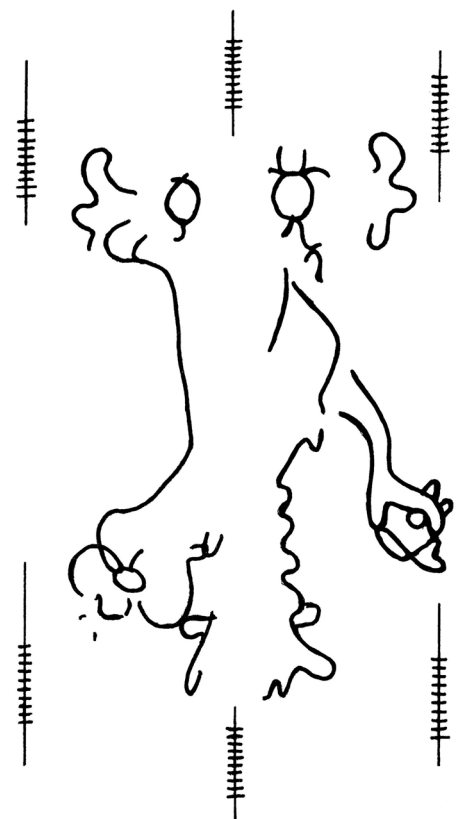

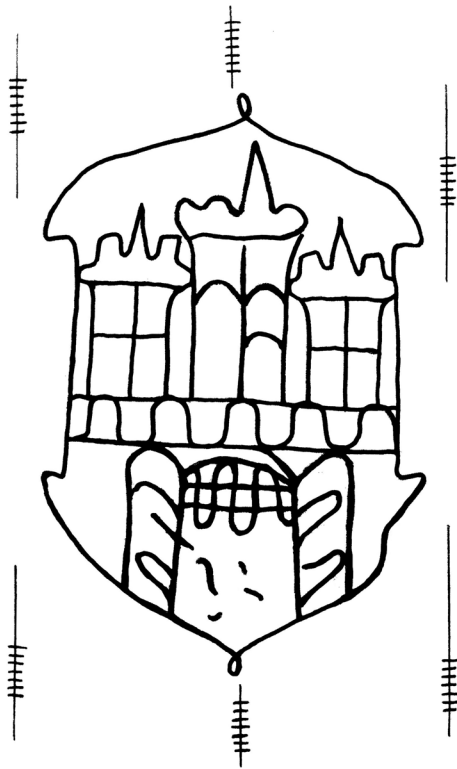
Shodný motiv filigránu volného listu přední předsádky a zadního výlepu přideští

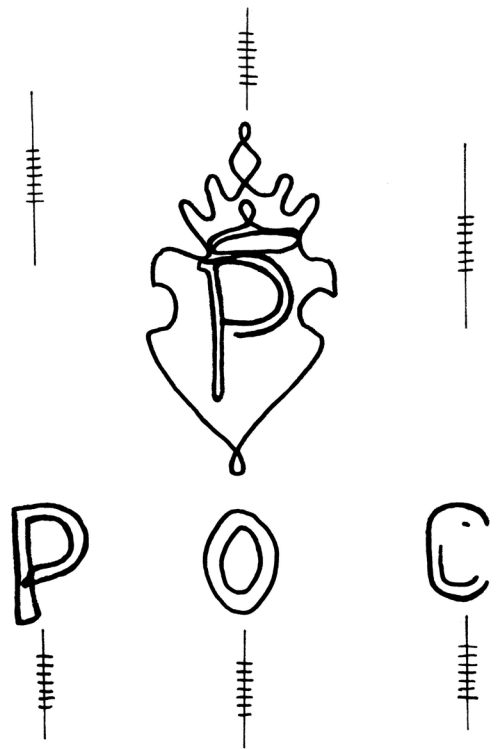
▲ volný list přední předsádky

▲ dvoulist s inkoustovou tužkou

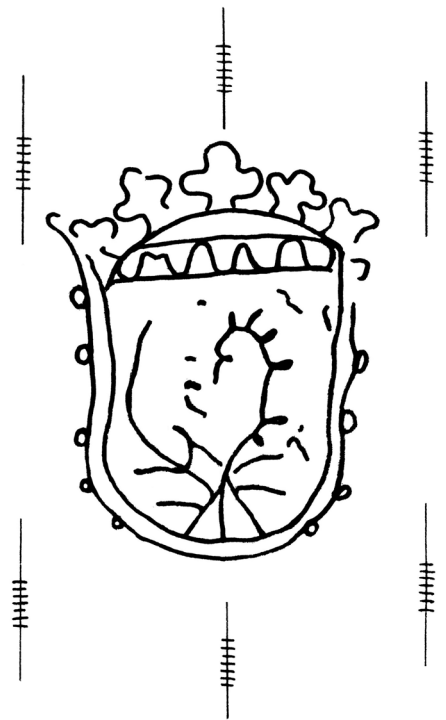
▲ pag. 11

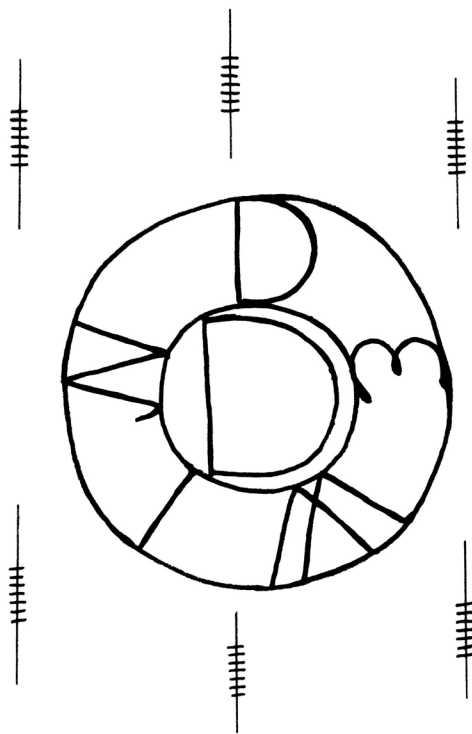
▲ pag. 93

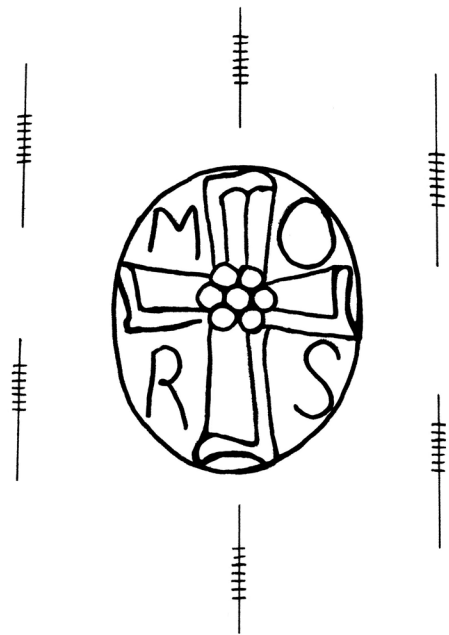
▲ pag. 133

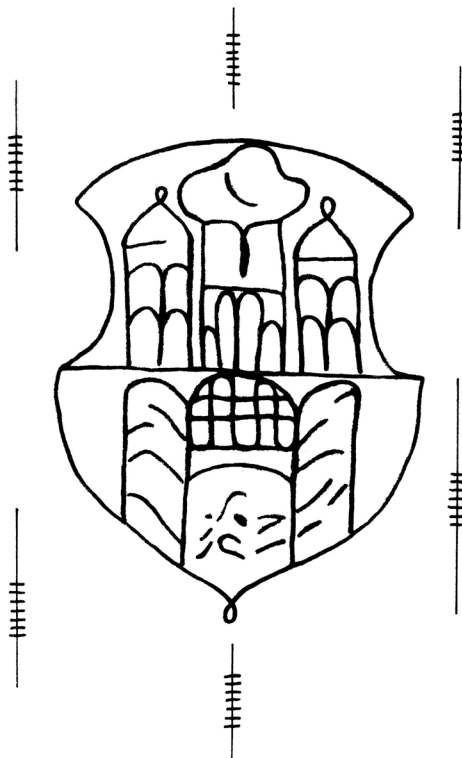
▲ pag. 171

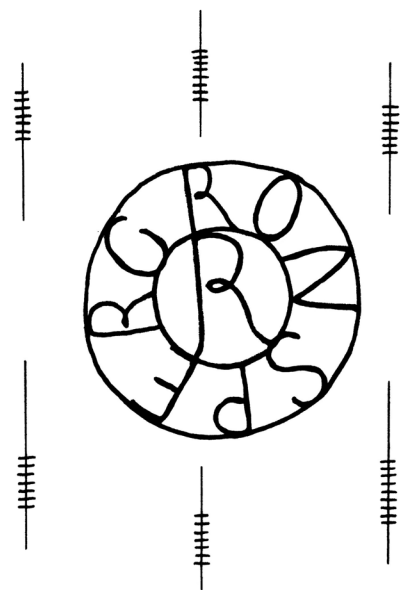
▲ pag. 173

▲ pag. 177

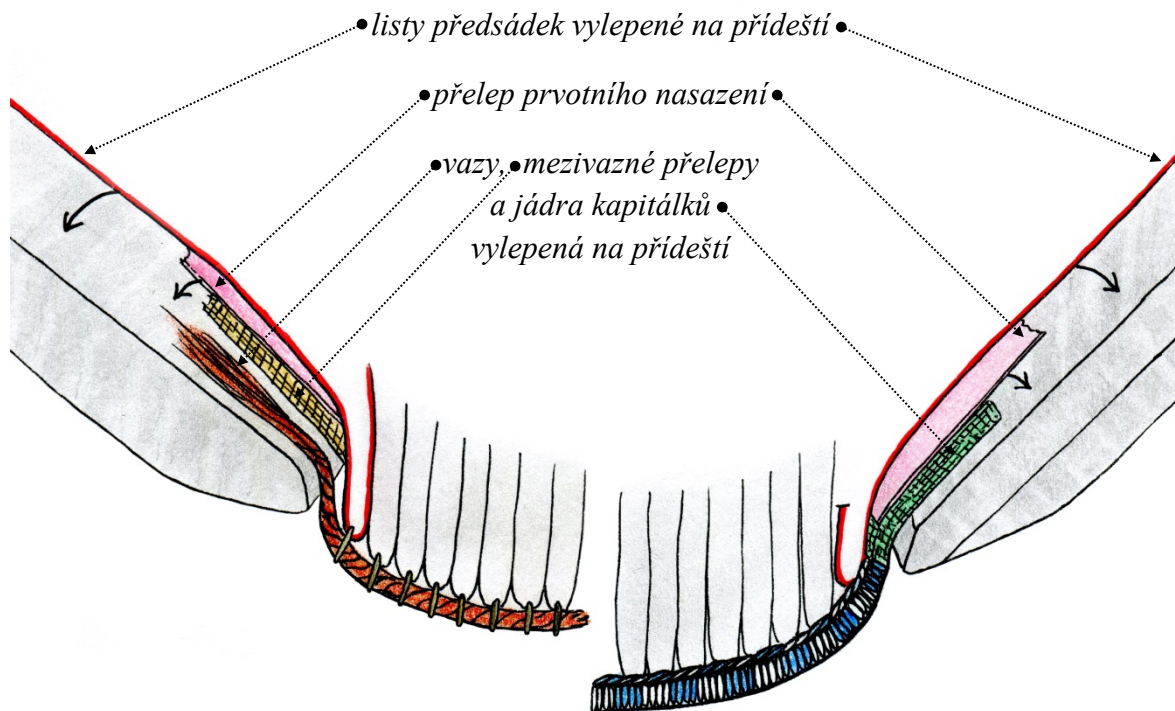

▲ pag. 248

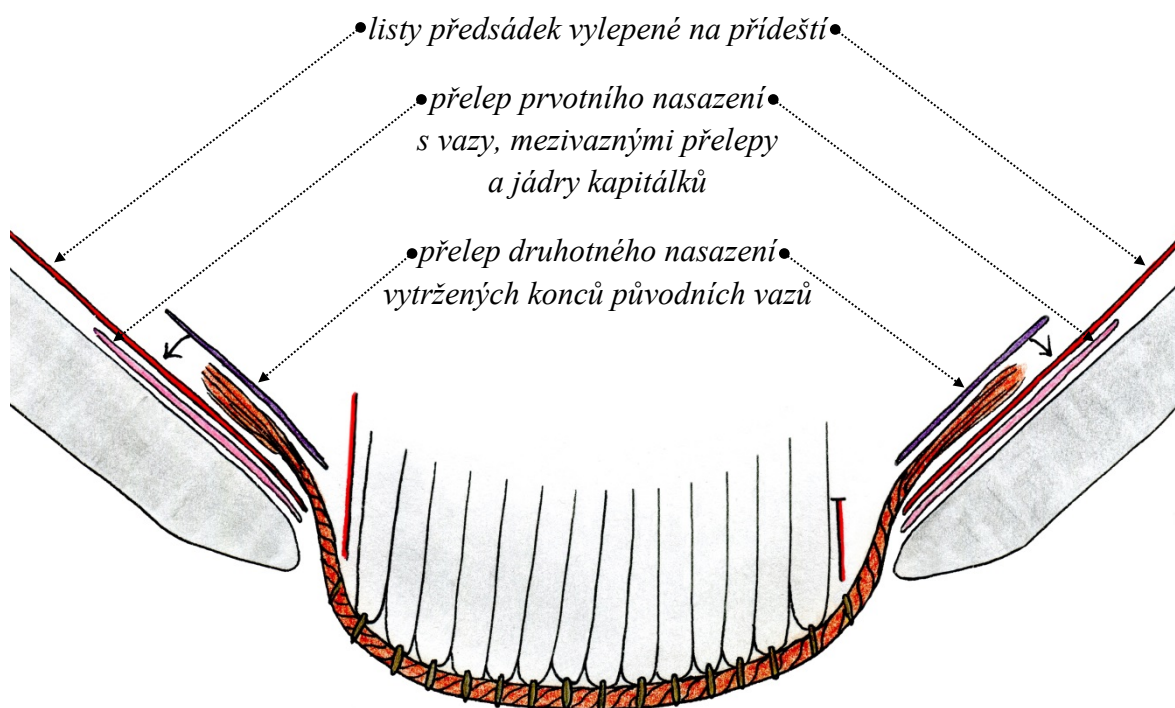

▲ pag. 412

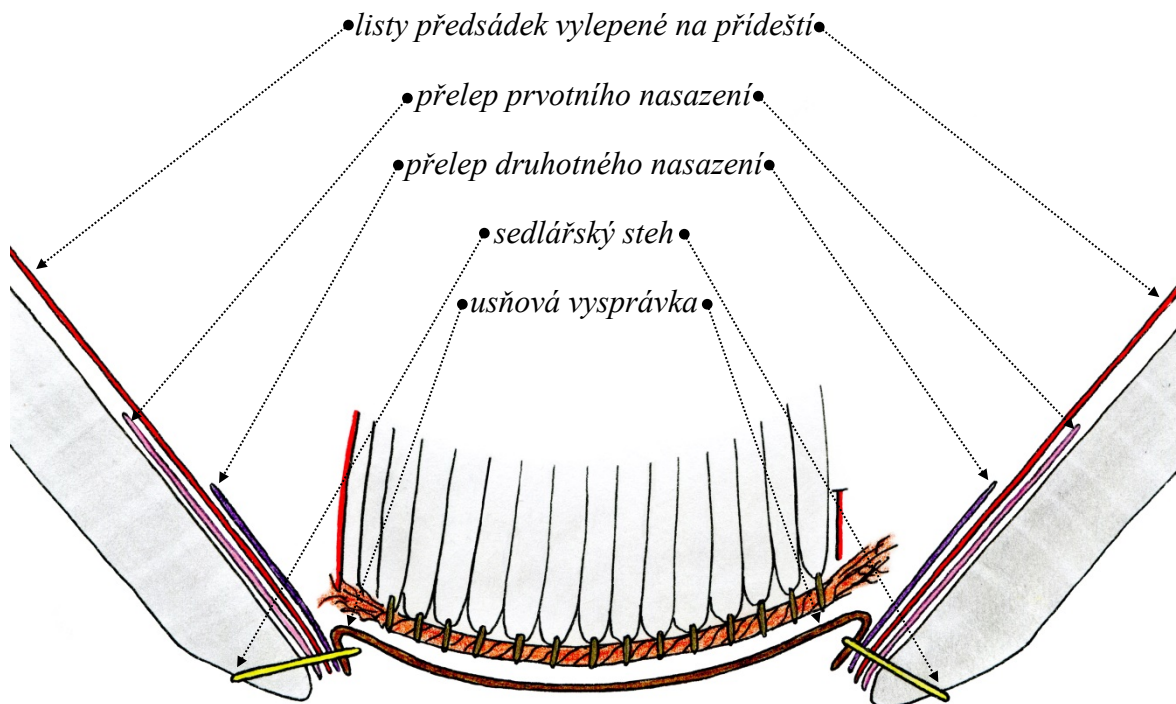
12.2 Proměny nasazení knižních desek

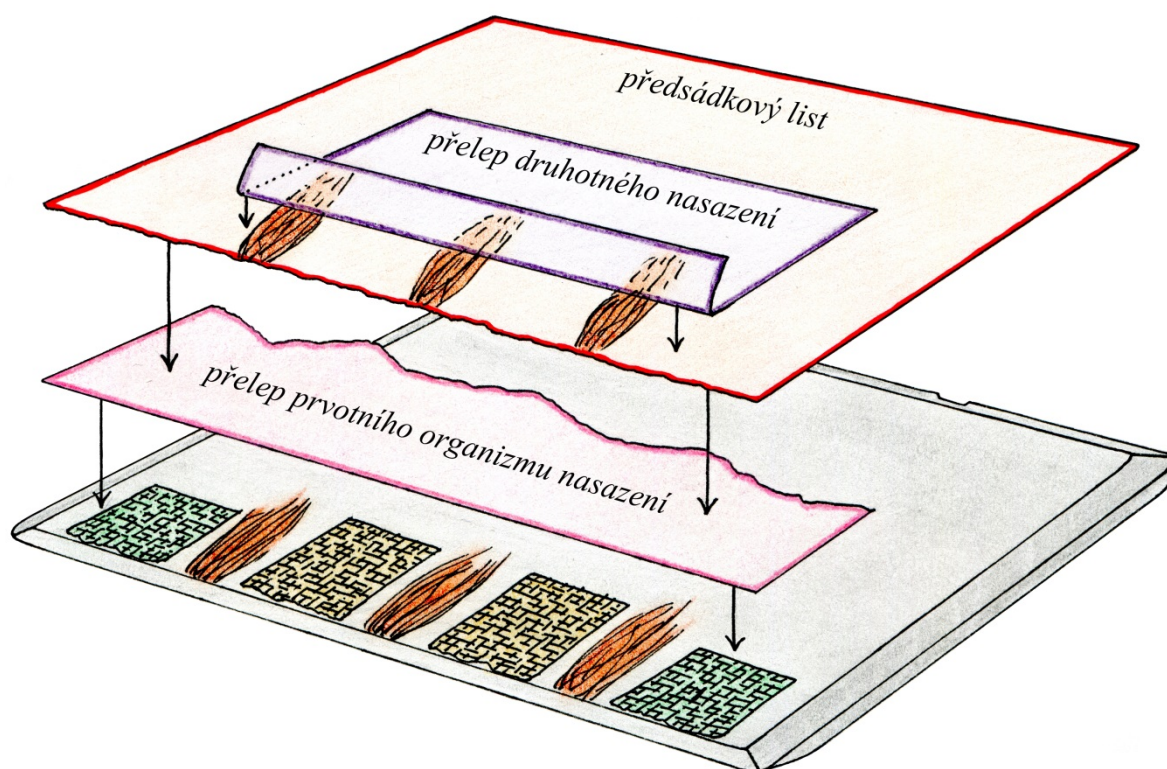
Prvotní způsob nasazení knižních desek (při restaurování typologicky rekonstruováno)

Druhotné nasazení na odtržené konce původních vazů (situace zachována na přidešti)

Způsob připojení vysprávky pokryvu ke knižním deskám (deponováno a zdokumentováno)

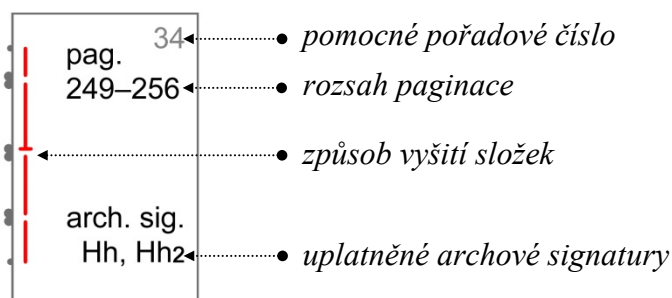
Skladba obou etap nasazení knižních desek vylepená na přidešti

12.3 Přehled složek knižního bloku a jejich vyšití

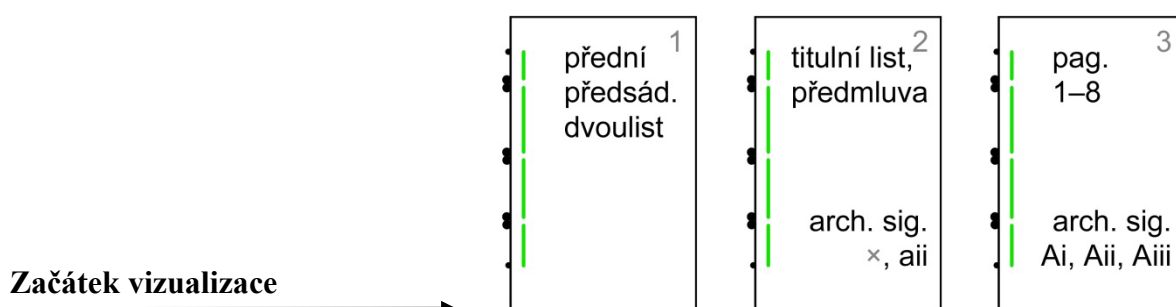
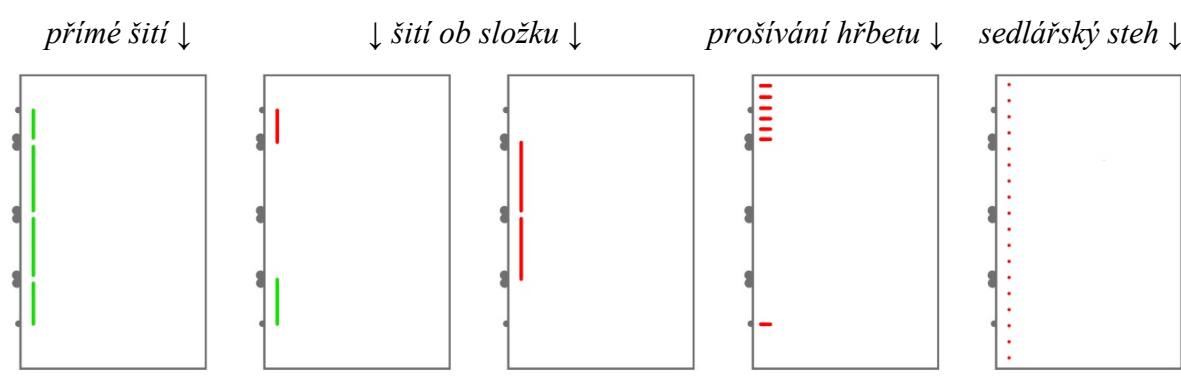
Vizualizace jednotlivých složek tisku a předsádkových dvoulistů v třiadvadesáti schématech rámcově představuje podobu původního šití (vyznačeno červeně), podle něžž bylo rekonstruováno nové vyšití knižního bloku při restaurátorském zásahu (značeno zeleně). Hromadné prošívání skrz hřbety složek stejně jako sedlářský steh zůstaly pouze zdokumentovány. Schéma každé složky je doplněno o příslušnou paginaci a uplatněné archové signatury. Údaje jsou uvedeny v původní podobě originálního tisku včetně omylů a chyb v sazbě. Na vynechání nebo pochybení ve správném sledu stránkování či signatur individuálně upozorňují šedé poznámky.

Legenda

Schéma složky

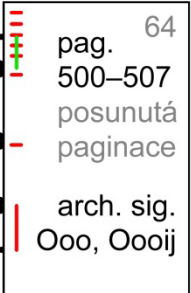
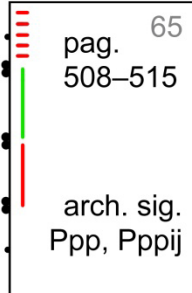

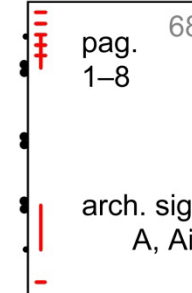
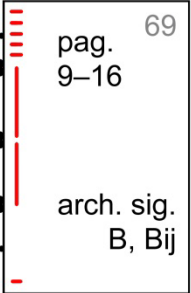
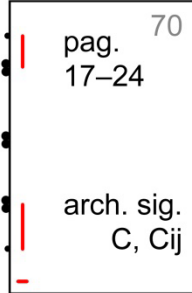
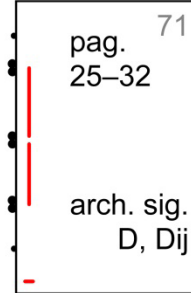
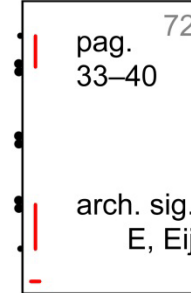
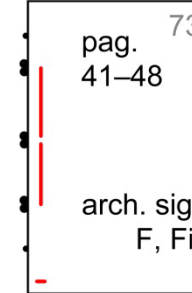
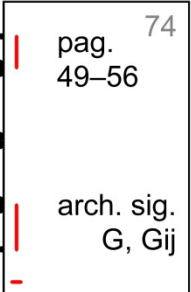
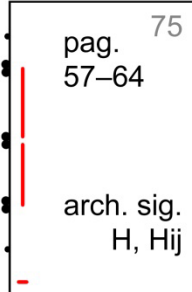
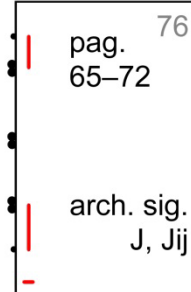
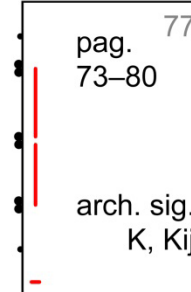
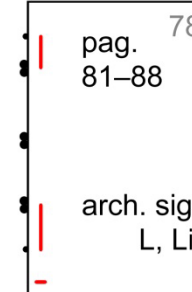
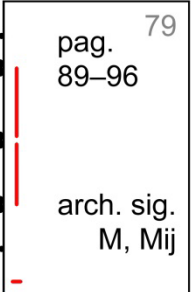
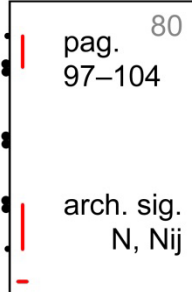
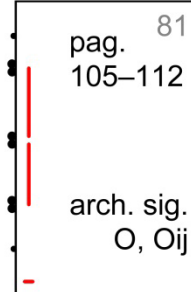
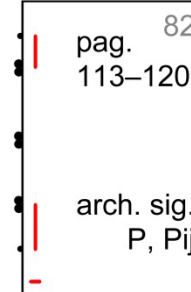
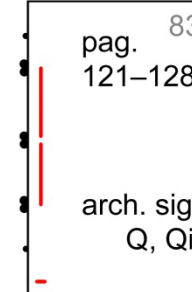
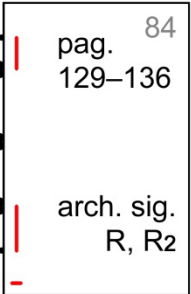

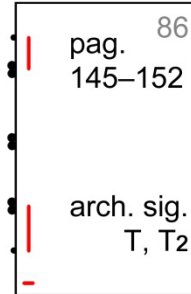
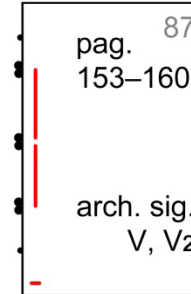
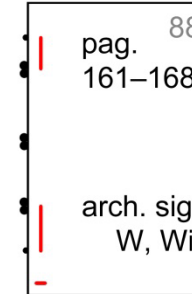
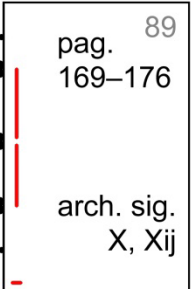
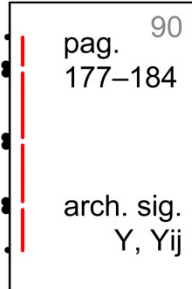

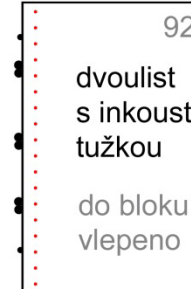
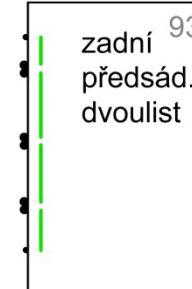
Znázornění způsobů vyšití složek knižního bloku

<p>pag. ⁴ 9–16</p> <p>arch. sig. B, Bii, Biii</p>	<p>pag. ⁵ 17–24</p> <p>arch. sig. C, C2</p>	<p>pag. ⁶ 25–32</p> <p>arch. sig. D, D2</p>	<p>pag. ⁷ 33–40</p> <p>arch. sig. E, E2, E3</p>	<p>pag. ⁸ 41–48</p> <p>arch. sig. F, F2</p>
<p>pag. ⁹ 49–56</p> <p>arch. sig. G, G2</p>	<p>pag. ¹⁰ 57–64</p> <p>arch. sig. H, H2</p>	<p>pag. ¹¹ 56–63 65–72</p> <p>arch. sig. J, J2</p>	<p>pag. ¹² 73–80</p> <p>arch. sig. K, K2</p>	<p>pag. ¹³ 81–88</p> <p>arch. sig. L, L2</p>
<p>pag. ¹⁴ 89–96</p> <p>arch. sig. M, M2</p>	<p>pag. ¹⁵ 97–104</p> <p>arch. sig. N, N2</p>	<p>pag. ¹⁶ 105–112</p> <p>arch. sig. O, O2</p>	<p>pag. ¹⁷ 113–120</p> <p>arch. sig. P, P2</p>	<p>pag. ¹⁸ 121–128</p> <p>arch. sig. Q, Q2</p>
<p>pag. ¹⁹ 129–136</p> <p>arch. sig. R, R2</p>	<p>pag. ²⁰ 137–144</p> <p>arch. sig. S, S2</p>	<p>pag. ²¹ 145–152</p> <p>arch. sig. T, T2</p>	<p>pag. ²² 153–160</p> <p>arch. sig. V, V2</p>	<p>pag. ²³ 161–168</p> <p>arch. sig. W, W2</p>
<p>pag. ²⁴ 169–176</p> <p>arch. sig. X, X2</p>	<p>pag. ²⁵ 177–184</p> <p>arch. sig. Y, Y2</p>	<p>pag. ²⁶ 185–192</p> <p>arch. sig. Z, Z2</p>	<p>pag. ²⁷ 193–200</p> <p>arch. sig. Aa, Aa2</p>	<p>pag. ²⁸ 201–208</p> <p>arch. sig. Bb, Bb2</p>
<p>pag. ²⁹ 209–216</p> <p>arch. sig. Cc, Cc2</p>	<p>pag. ³⁰ 209–216</p> <p>arch. sig. Dd, Dd2</p>	<p>pag. ³¹ 225–232</p> <p>arch. sig. Ee, Ee2</p>	<p>pag. ³² 233–240</p> <p>arch. sig. Ff, Ff2</p>	<p>pag. ³³ 241–248</p> <p>arch. sig. Gg, Gg2</p>

<p>pag. 34 249–256</p> <p>arch. sig. Hh, Hh2</p>	<p>pag. 35 257–264</p> <p>arch. sig. Ji, Ji2</p>	<p>pag. 36 265–272</p> <p>arch. sig. Kk, Kk2</p>	<p>pag. 37 273–280</p> <p>arch. sig. Ll, Ll2</p>	<p>pag. 38 281–288</p> <p>arch. sig. Mm, Mm2</p>
<p>pag. 39 289–296</p> <p>arch. sig. Nn, Nn2</p>	<p>pag. 40 297–304</p> <p>arch. sig. Oo, Oo2</p>	<p>pag. 41 305–312</p> <p>arch. sig. Pp, Pp2</p>	<p>pag. 42 313–320</p> <p>arch. sig. Qq, Qq2</p>	<p>pag. 43 321–328</p> <p>arch. sig. Rr, Rrii</p>
<p>pag. 44 329–326 336</p> <p>arch. sig. Ss, Ssii</p>	<p>pag. 45 337–344</p> <p>arch. sig. Tt, Ttii</p>	<p>pag. 46 345–352</p> <p>arch. sig. Vv, Vvii</p>	<p>pag. 47 353–360</p> <p>arch. sig. Ww, Wwii</p>	<p>pag. 48 361–368</p> <p>arch. sig. Xx, Xxii</p>
<p>pag. 49 369–376</p> <p>arch. sig. Yy, Yyii</p>	<p>pag. 50 377–384</p> <p>arch. sig. Zz, Zzii</p>	<p>pag. 51 385–392</p> <p>arch. sig. Aaa, Aaaii</p>	<p>pag. 52 393–400</p> <p>arch. sig. Bbb, Bbbii</p>	<p>pag. 53 401–408</p> <p>arch. sig. Ccc, Cccii</p>
<p>pag. 54 409–416</p> <p>arch. sig. Ddd, Dddii</p>	<p>pag. 55 417–424</p> <p>arch. sig. Eee, Eeeii</p>	<p>pag. 56 425–432</p> <p>arch. sig. Fff, Fffii</p>	<p>pag. 57 433–440</p> <p>arch. sig. Ggg, Gggii</p>	<p>pag. 58 441–436 448</p> <p>arch. sig. Fff, Fffii</p>
<p>pag. 59 449–456</p> <p>arch. sig. Jii, Jiiij</p>	<p>pag. 60 457–464</p> <p>arch. sig. Kkk, Kkkij</p>	<p>pag. 61 465–473</p> <p>arch. sig. Lll, Lllij</p>	<p>pag. 62 474–481</p> <p>arch. sig. Mmm, Mmmij</p>	<p>pag. 63 482–489</p> <p>arch. sig. Nnn, Nnnij</p>

 <p>pag. 64 500–507 posunutá paginace</p> <p>arch. sig. Ooo, Oooij</p>	 <p>pag. 65 508–515</p> <p>arch. sig. Ppp, Pppij</p>	 <p>pag. 66 516–519 jeden dvoulíst</p> <p>arch. sig. Qqq</p>	 <p>titulní 67 list 2. dílu Postilly</p> <p>arch. sig. x</p>	 <p>pag. 68 1–8</p> <p>arch. sig. A, Aii</p>
 <p>pag. 69 9–16</p> <p>arch. sig. B, Bij</p>	 <p>pag. 70 17–24</p> <p>arch. sig. C, Cij</p>	 <p>pag. 71 25–32</p> <p>arch. sig. D, Dij</p>	 <p>pag. 72 33–40</p> <p>arch. sig. E, Eij</p>	 <p>pag. 73 41–48</p> <p>arch. sig. F, Fij</p>
 <p>pag. 74 49–56</p> <p>arch. sig. G, Gij</p>	 <p>pag. 75 57–64</p> <p>arch. sig. H, Hij</p>	 <p>pag. 76 65–72</p> <p>arch. sig. J, Jij</p>	 <p>pag. 77 73–80</p> <p>arch. sig. K, Kij</p>	 <p>pag. 78 81–88</p> <p>arch. sig. L, Lij</p>
 <p>pag. 79 89–96</p> <p>arch. sig. M, Mij</p>	 <p>pag. 80 97–104</p> <p>arch. sig. N, Nij</p>	 <p>pag. 81 105–112</p> <p>arch. sig. O, Oij</p>	 <p>pag. 82 113–120</p> <p>arch. sig. P, Pij</p>	 <p>pag. 83 121–128</p> <p>arch. sig. Q, Qij</p>
 <p>pag. 84 129–136</p> <p>arch. sig. R, R2</p>	 <p>pag. 85 137–144</p> <p>arch. sig. S, S2</p>	 <p>pag. 86 145–152</p> <p>arch. sig. T, T2</p>	 <p>pag. 87 153–160</p> <p>arch. sig. V, V2</p>	 <p>pag. 88 161–168</p> <p>arch. sig. W, Wij</p>
 <p>pag. 89 169–176</p> <p>arch. sig. X, Xij</p>	 <p>pag. 90 177–184</p> <p>arch. sig. Y, Yij</p>	 <p>pag. 91 185–188 jediný dvoulíst</p> <p>arch. sig. Z</p>	 <p>92 dvoulíst s inkoust. tužkou</p> <p>do bloku vlepeno</p>	 <p>93 zadní předsád. dvoulíst</p>

13 Obrazová příloha

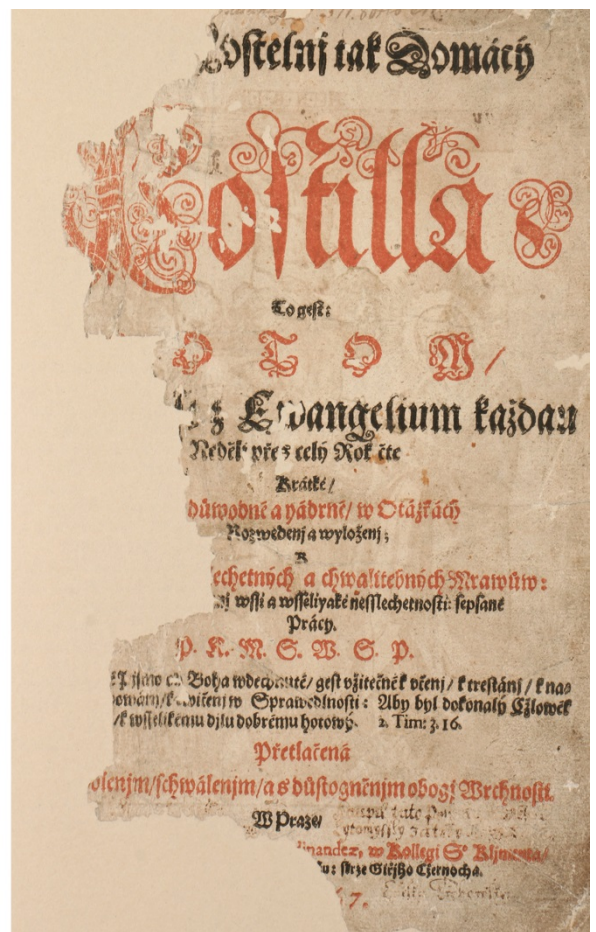
13.1 Seznam vyobrazení

<i>Obr. A</i>	<i>Titulní list Postilly Nedělní (nalevo KPS⁵⁷, napravo restaurovaný exemplář)</i>	75
<i>Obr. B</i>	<i>Impresum Postilly Nedělní</i>	75
<i>Obr. C</i>	<i>Titulní a kánonový list Sváteční Postilly</i>	76
<i>Obr. D</i>	<i>Impresum Sváteční Postilly</i>	76
<i>Obr. E</i>	<i>Příklady dřevořezových vinět nejčastěji maskaronového typu</i>	77
<i>Obr. F</i>	<i>Ukázka vlysu a ozdobných linek vyskládaných z tiskařských ozdůbek</i>	77
<i>Obr. G</i>	<i>Dřevořez christologického cyklu signovaný a datovaný (pag. 9)</i>	78
<i>Obr. H</i>	<i>Ukázka rozdílné kvality provedení ilustrací (pag. 23)</i>	78
<i>Obr. I</i>	<i>Vlastnické přípisky z 18. a 19. století (dvoulíst s inkoustovou tužkou)</i>	79
<i>Obr. J</i>	<i>Hrubé nečistoty uprostřed složek knižního bloku (saze, třísky apod.)</i>	80
<i>Obr. K</i>	<i>Hmyz a části rostlin nalezené při čištění knižního bloku</i>	80
<i>Obr. L</i>	<i>Průkaznost volných Fe²⁺ před koupáním listů (nahore) a po něm (dole)</i>	81
<i>Obr. M</i>	<i>Nulová průkaznost Fe²⁺ u vykoupaných listů (v horní části kontrolní vzorek)</i>	81
<i>Obr. N</i>	<i>Chlupové kanálky originální a doplněné usně knižního pokryvu (nalevo), koherence kolagenových vláken a krakeláž povrchu usně (napravo)</i>	82
<i>Obr. O</i>	<i>Barevně zvýrazněná kompozice slepotiskové výzdoby: rolny, filety, kolky</i>	82

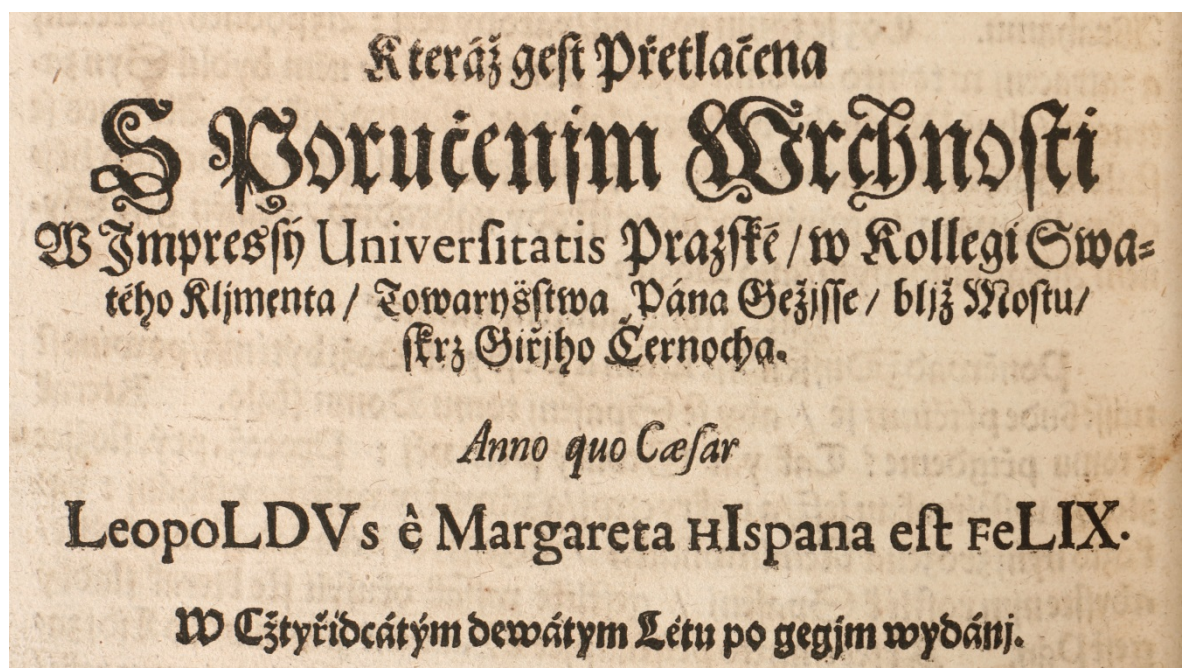
---

⁵⁷ Knihopis českých a slovenských tisků (KPS). *Yak Kostelnj tak Domácý Postilla*. [online]. ©2014 [cit. 21. 01. 2019]. Obrázek ve formátu JPG. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000015309&local_base=KPS

13.2 Knižní titul

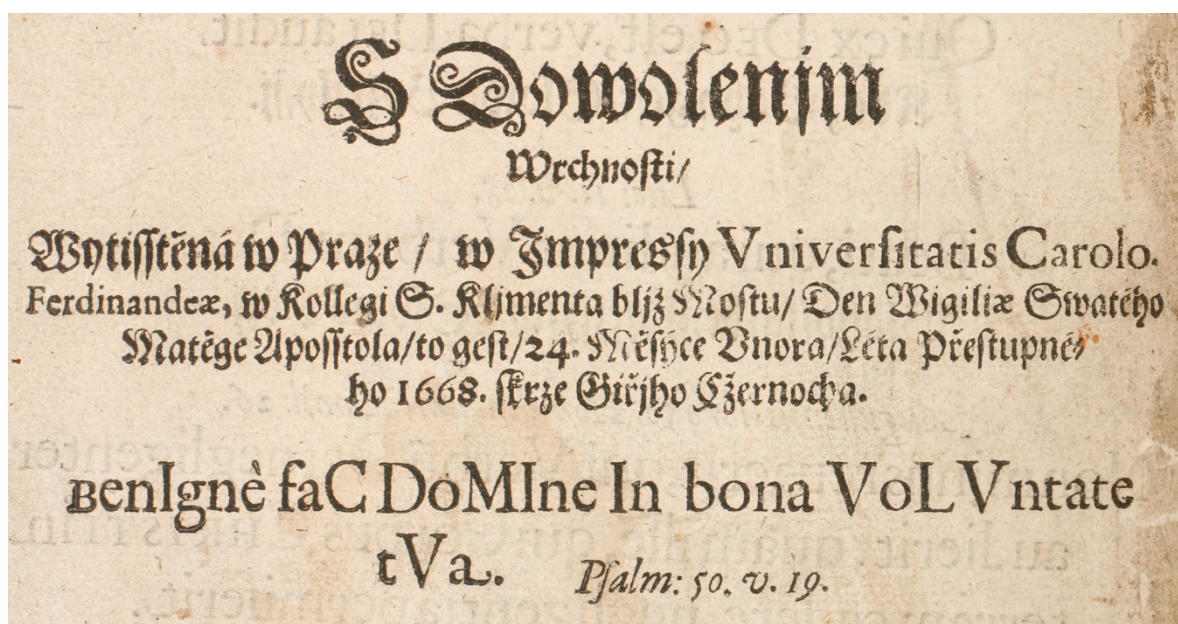
Obr. A Titulní list Postilly Nedělní (nalevo KPS⁵⁷, napravo restaurovaný exemplář)

Obr. B Impresum Postilly Nedělní

Obr. C Titulní a kánonový list Sváteční Postilly

Obr. D Impresum Sváteční Postilly

13.3 Výzdoba tisku

Obr. E Příklady dřevorezových vinět nejčastěji maskaronového typu

Obr. F Ukázka vlysu a ozdobných linek vyskládaných z tiskařských ozdůbek

13.4 Knižní ilustrace v reálné velikosti

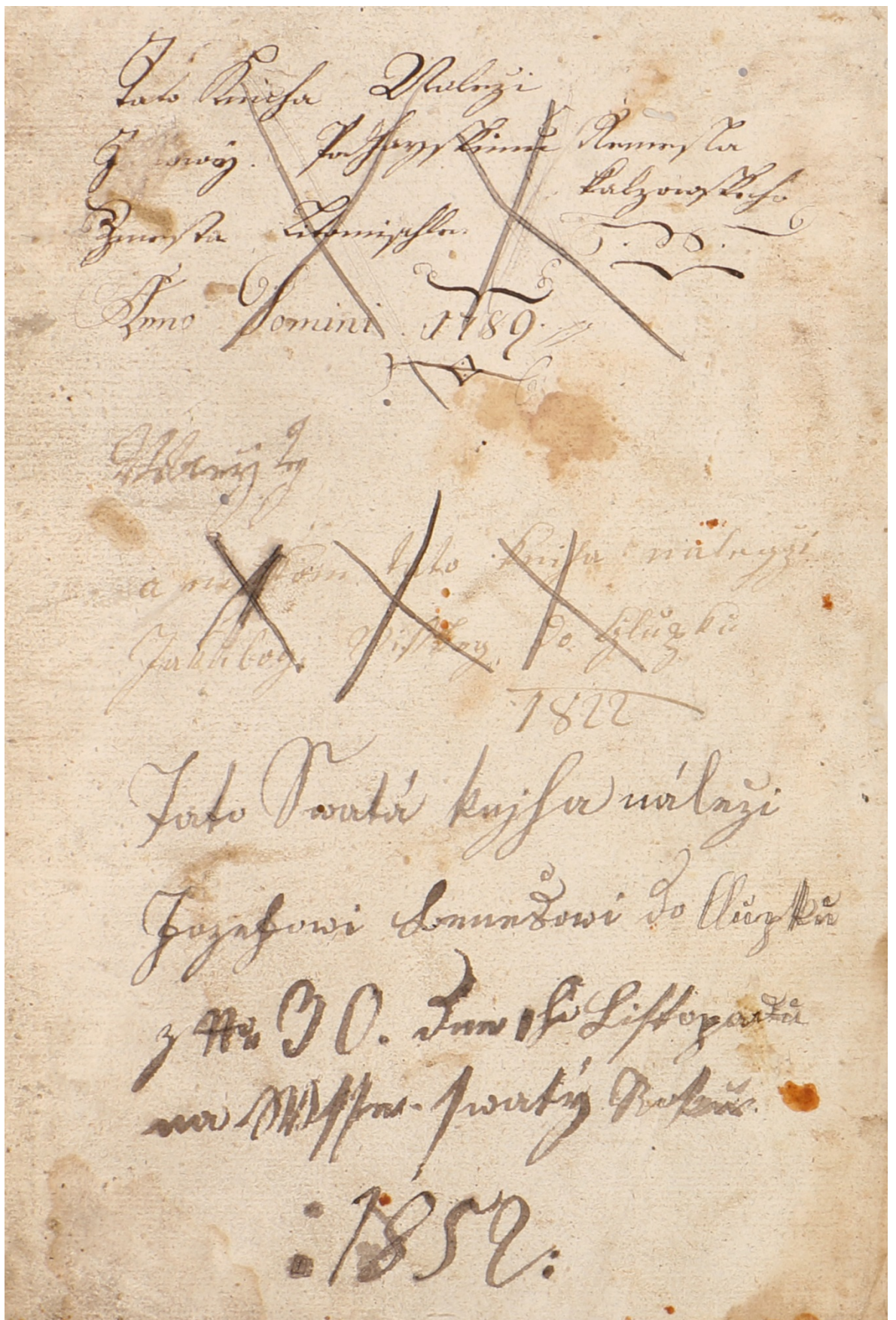

Obr. G Dřevořez christologického cyklu signovaný a datovaný (pag. 9)

Obr. H Ukázka rozdílné kvality provedení ilustrací (pag. 23)

13.5 Doklady starší provenience

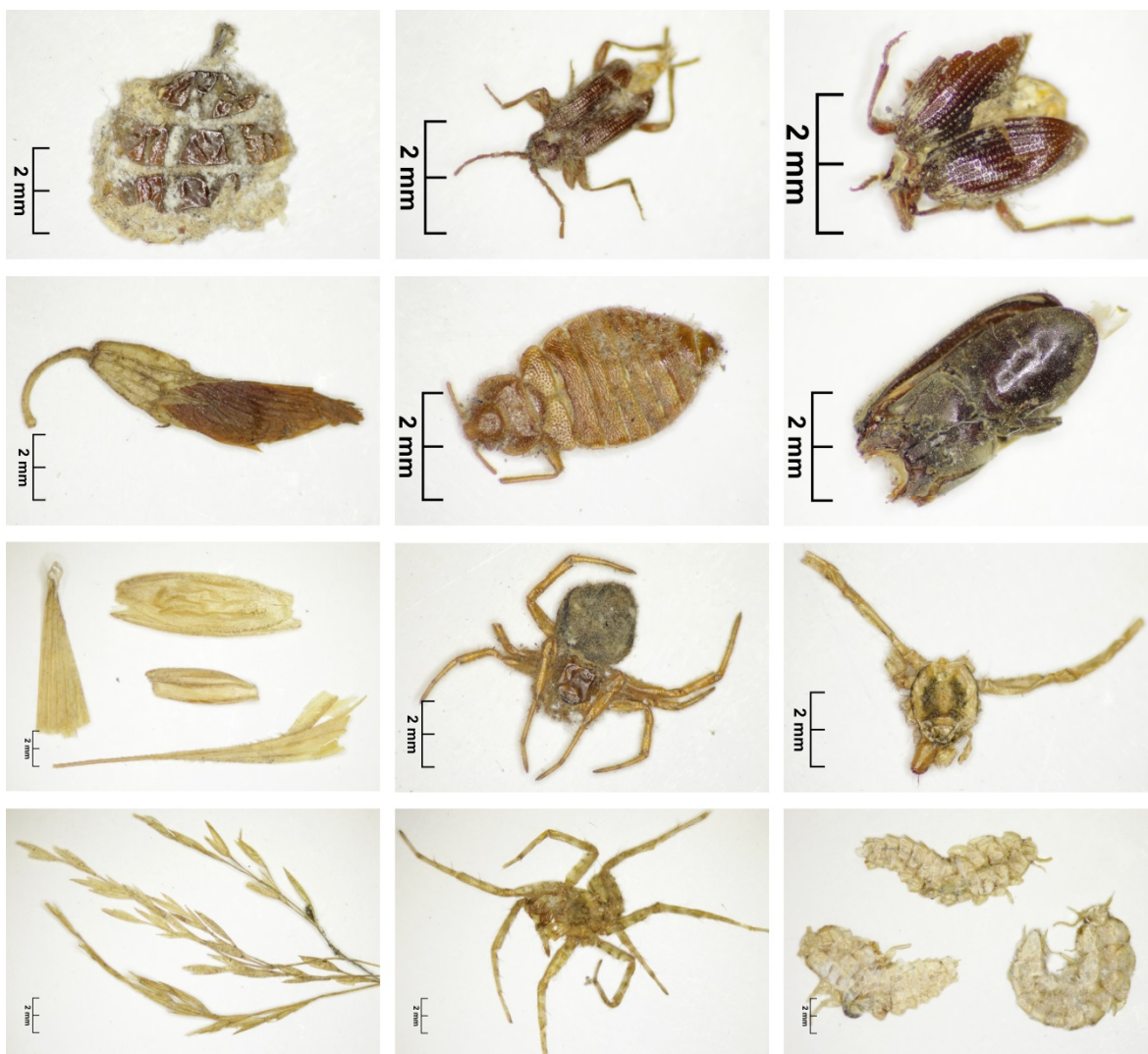

Obr. I Vlastnické přípisky z 18. a 19. století (dvoulist s inkoustovou tužkou)

13.6 Znečištění knižního bloku

Obr. J Hrubé nečistoty uprostřed složek knižního bloku (saze, třísky apod.)

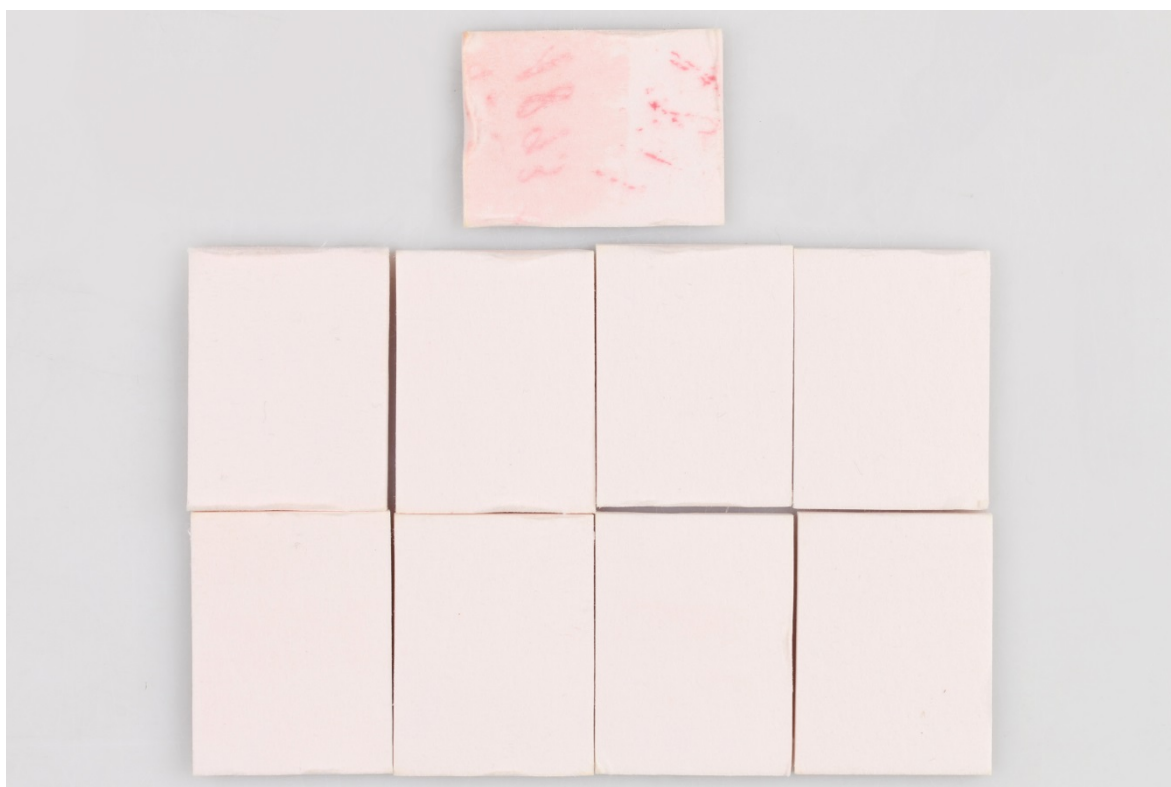
Obr. K Hmyz a části rostlin nalezené při čištění knižního bloku

13.7 Vzorky batofenantrolinového testu

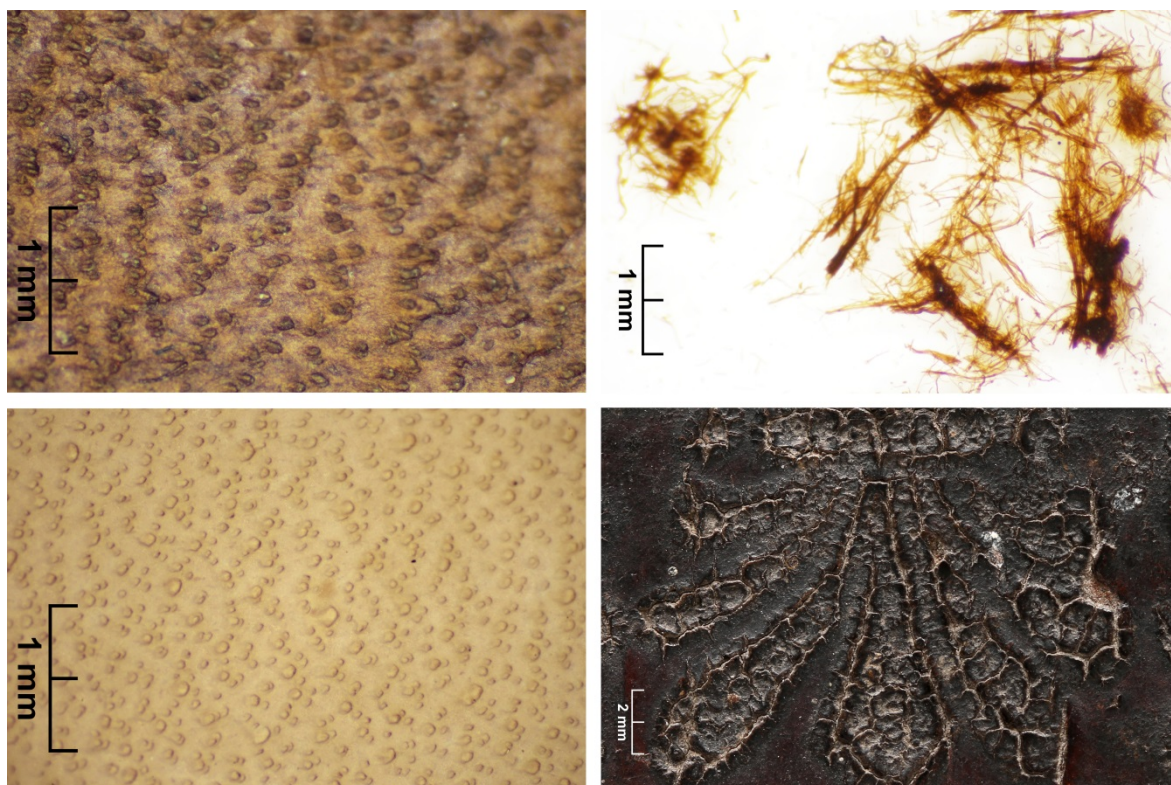

Obr. L Průkaznost volných Fe²⁺ před koupáním listů (nahore) a po něm (dole)

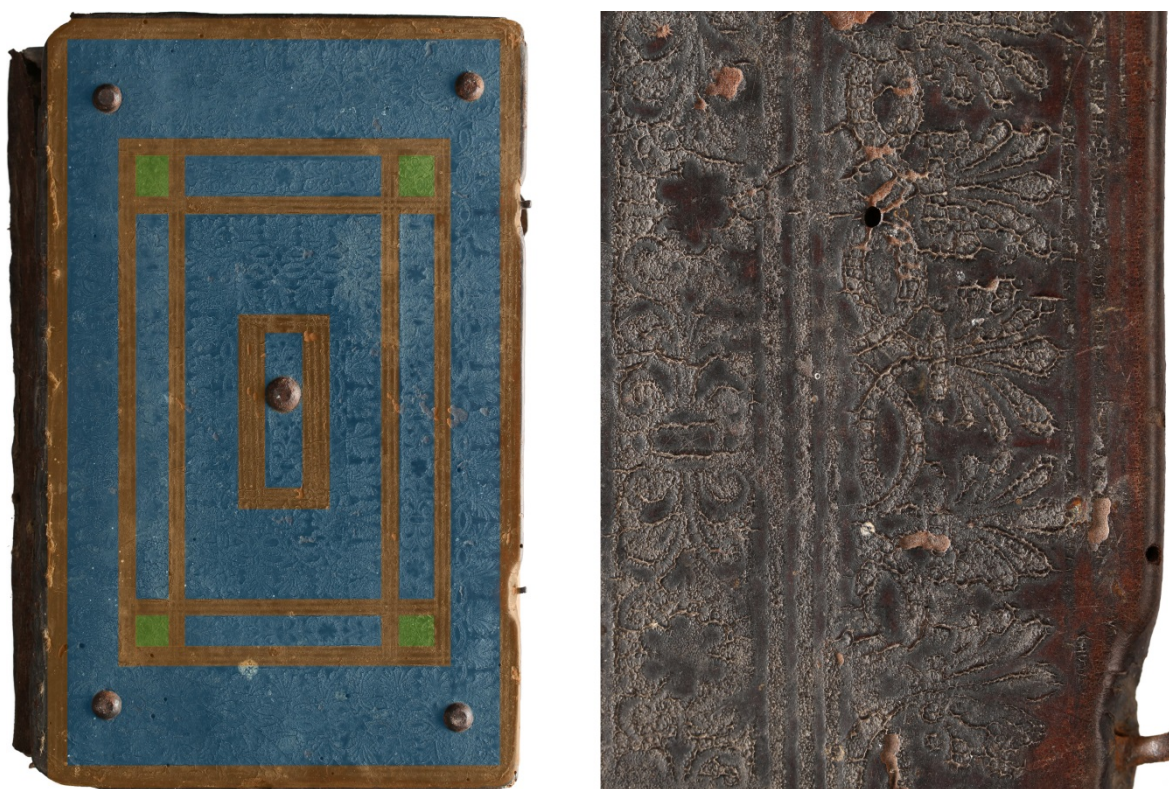

Obr. M Nulová průkaznost Fe²⁺ u vykoupáných listů (v horní části kontrolní vzorek)

13.8 Pokryvová useň

Obr. N Chlupové kanálky originální a doplněné usně knižního pokryvu (nalevo), koherence kolagenových vláken a krakeláž povrchu usně (napravo)

Obr. O Barevně zvýrazněná kompozice slepotiskové výzdoby: ● rolny, ● filety, ● kolky

14 Fotografická dokumentace

14.1 Seznam vyobrazení

Obr. 1	Tříčtvrteční pohled na přední desku knihy před restaurováním	86
Obr. 2	Tříčtvrteční pohled na přední desku knihy po restaurování	86
Obr. 3	Tříčtvrteční pohled na zadní desku knihy před restaurováním.....	87
Obr. 4	Tříčtvrteční pohled na zadní desku knihy po restaurování.....	87
Obr. 5	Přední deska knihy před restaurováním.....	88
Obr. 6	Přední deska knihy po restaurování.....	88
Obr. 7	Zadní deska knihy před restaurováním.....	89
Obr. 8	Zadní deska knihy po restaurování	89
Obr. 9	Knižní hřbet před restaurováním	90
Obr. 10	Knižní hřbet po restaurování	90
Obr. 11	Přední ořízka knihy před restaurováním.....	91
Obr. 12	Přední ořízka knihy po restaurování	91
Obr. 13	Horní ořízka knihy před restaurováním.....	92
Obr. 14	Horní ořízka knihy po restaurování	92
Obr. 15	Spodní ořízka knihy před restaurováním.....	93
Obr. 16	Spodní ořízka knihy po restaurování	93
Obr. 17	Detail spodní hlavice knihy před restaurováním	94
Obr. 18	Detail spodní hlavice knihy po restaurování	94
Obr. 19	Knižní přideštl před restaurováním	95
Obr. 20	Knižní přideštl po restaurování.....	95
Obr. 21	Začátek knižního bloku s titulním listem před restaurováním	96
Obr. 22	Začátek knižního bloku s titulním listem po restaurování.....	96
Obr. 23	Detail titulního listu <i>Nedělní Postilly</i> před restaurováním	97
Obr. 24	Detail titulního listu <i>Nedělní Postilly</i> po restaurování	97
Obr. 25	Pohled do otevřené knihy před restaurováním	98
Obr. 26	Pohled do otevřené knihy po restaurování	98
Obr. 27	Detail paty otevřené knihy před restaurováním.....	99
Obr. 28	Detail paty otevřené knihy po restaurování.....	99
Obr. 29	Knižní vazba oddělená od knižního bloku	100
Obr. 30	Soudržnost knižního bloku	100

Obr. 31	Torzo organismu šití.....	101
Obr. 32	Detail stavu šití, horním zapošívací steh a první vaz	101
Obr. 33	Ukázka hromadného prošívání hřbetů složek.....	102
Obr. 34	Příklady poškození listů knižního bloku	102
Obr. 35	Poslední dvoulist knižního bloku před restaurováním	103
Obr. 36	Poslední dvoulist knižního bloku po restaurování.....	103
Obr. 37	Zkoušky prostředků pro suché čištění (Cleanmaster, Wishab, grafická pryž) ..	104
Obr. 38	Mechanické čištění listů knižního bloku suchou cestou.....	104
Obr. 39	Čištění listů knižního bloku vodnými procesy	105
Obr. 40	Koncentrace vyplavených nečistot (první námok, výplach, čistá voda)	105
Obr. 41	Vyrovnávání deformací papíru po procesu koupání.....	106
Obr. 42	Ukázka listu knižního bloku před koupáním a po něm	106
Obr. 43	Různá barevnost papíru napříč knižním blokem a vzorky papíroviny	107
Obr. 44	Dolévání ztrát papírové podložky na vakuovém stole suspenzí papíroviny	107
Obr. 45	Ukázka vnějšího dvoulistu složky před koupáním a vyspravením	108
Obr. 46	Tentýž dvoulist po koupání a doplnění ztrát	108
Obr. 47	Vyspravování defektů papírové podložky japonským papírem	109
Obr. 48	Dvoulisty knižního bloku po vyspravení a doplnění ztrát.....	109
Obr. 49	Knižní desky ze strany přideští po oddělení usňové vysrávky pokryvu.....	110
Obr. 50	Knižní přideští po demontáži vylepených předsádkových listů	110
Obr. 51	Snímání přelepů prvotního nasazení knižních desek z přideští.....	111
Obr. 52	Torzo organismu prvotního nasazení	111
Obr. 53	Předsádkové listy s přeplepy druhotného nasazení oddělené z přideští	112
Obr. 54	Přeplepy druhotného nasazení vazů (z pohledové a výleповé strany)	112
Obr. 55	Fragmenty tisku ze záložek zadního přideští a vyspravená zadní předsádka....	113
Obr. 56	Přední předsádkový dvoulist po vyspravení.....	113
Obr. 57	Zkoušky fixace vzorků se záznamem inkoustové tužky	114
Obr. 58	Průběh vyrovnávání deformací dvoulistu s inkoustovou tužkou.....	114
Obr. 59	Detail dvoulistu s přípiskem inkoustovou tužkou před zásahem	115
Obr. 60	Tentýž dvoulist po vyrovnání a doplnění ztrát papírové podložky	115
Obr. 61	Vyspravený a zkompletovaný knižní blok s předsádkami	116
Obr. 62	Šití knižního bloku	116
Obr. 63	Klížení hřbetu knižního bloku po jeho vyšití	117
Obr. 64	Knižní blok po zaklížení, zkulacení a přeplepení hřbetu mezivaznými přeplepy ..	117

Obr. 65	Detaily defektů materiálu knižních desek před vyspravením a po něm	118
Obr. 66	Ukázka komponentu knižního kování před zásahem a po něm.....	118
Obr. 67	Ochranné pukly knižní vazby před zásahem, v jeho průběhu a po něm	119
Obr. 68	Knižní blok s nasazenými knižními deskami	119
Obr. 69	Ukázka zpracování kapitálků jiné barokní nasazované celousňové vazby	120
Obr. 70	Fragment kapitálkového jádra	120
Obr. 71	Rekonstrukce knižních kapitálků – jádro před vyšitím	121
Obr. 72	Rekonstrukce knižních kapitálků – ukázka vyšitého kapitálku.....	121
Obr. 73	Pokrývání knižního hřbetu nově doplněnou usní	122
Obr. 74	Situace na přideščí po rekonstrukci nasazení knižních desek	122
Obr. 75	Knižní přideščí po vyspravení a dolepení záložek originálního pokryvu	123
Obr. 76	Detail doplnění a zpracování záložek pokryvu v rohu knižní desky.....	123
Obr. 77	Detail hřbetu v úrovni napojení vysprávký pokryvu před restaurováním	124
Obr. 78	Totéž místo po doplnění nové usně a dolepení originálního pokryvu.....	124
Obr. 79	Knižní řemínek a oblast jeho uložení ve žlábků zadní desky před zásahem.....	125
Obr. 80	Totéž místo po doplnění usňového pokryvu a scelení řemínku	125
Obr. 81	Vyspravené listy předsádek znovu vylepené na knižním přideščí.....	126
Obr. 82	Přeplepy druhotného nasazení vazů navrácené na výlepy přideščí.....	126
Obr. 83	Systém prezentačního uložení organizmu šití a torza prvotního nasazení	127
Obr. 84	Adjustáž hřbetní vysprávký pokryvu a drobných knižních fragmentů.....	127
Obr. 85	Přístupné zajištění neurčeného listu knižního bloku mezi dvoulistem fólie	128
Obr. 86	Pouzdro pro přílohové materiály a desky s osazenými fragmenty.....	128
Obr. 87	Uložení zrestaurované knihy a příloh do Phase Boxu s krčkem.....	129
Obr. 88	Ochranný obal Phase Box zhotovený na míru knihy.....	129

14.2 Stav objektu před restaurováním a po něm

Obr. 1 Tříčtvrteční pohled na přední desku knihy před restaurováním

Obr. 2 Tříčtvrteční pohled na přední desku knihy po restaurování

Obr. 3 Tříčtvrteční pohled na zadní desku knihy před restaurováním

Obr. 4 Tříčtvrteční pohled na zadní desku knihy po restaurování

Obr. 5 Přední deska knihy před restaurováním

Obr. 6 Přední deska knihy po restaurování

Obr. 7 Zadní deska knihy před restaurováním

Obr. 8 Zadní deska knihy po restaurování

Obr. 9 Knižní hřbet před restaurováním

Obr. 10 Knižní hřbet po restaurování

Obr. 11 Přední ořízka knihy před restaurováním

Obr. 12 Přední ořízka knihy po restaurování

Obr. 13 Horní ořízka knihy před restaurováním

Obr. 14 Horní ořízka knihy po restaurování

Obr. 15 Spodní ořízka knihy před restaurováním

Obr. 16 Spodní ořízka knihy po restaurování

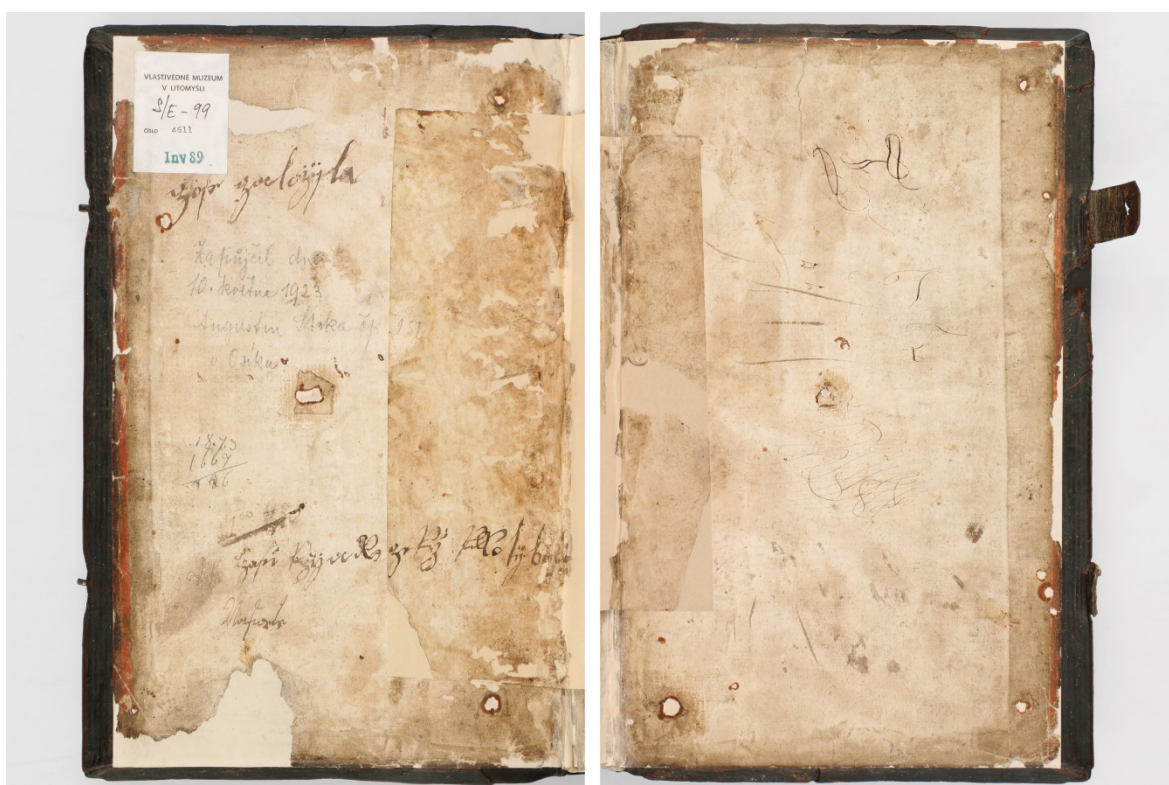
Obr. 17 Detail spodní hlavice knihy před restaurováním

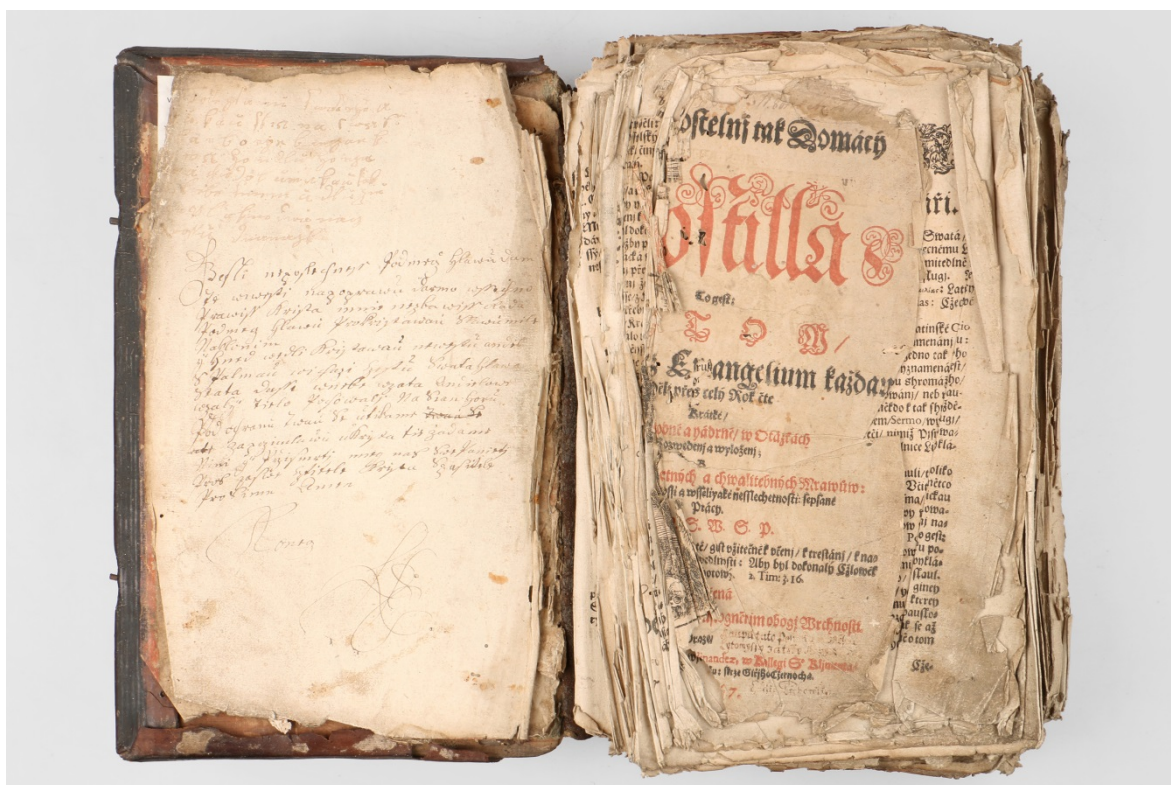
Obr. 18 Detail spodní hlavice knihy po restaurování

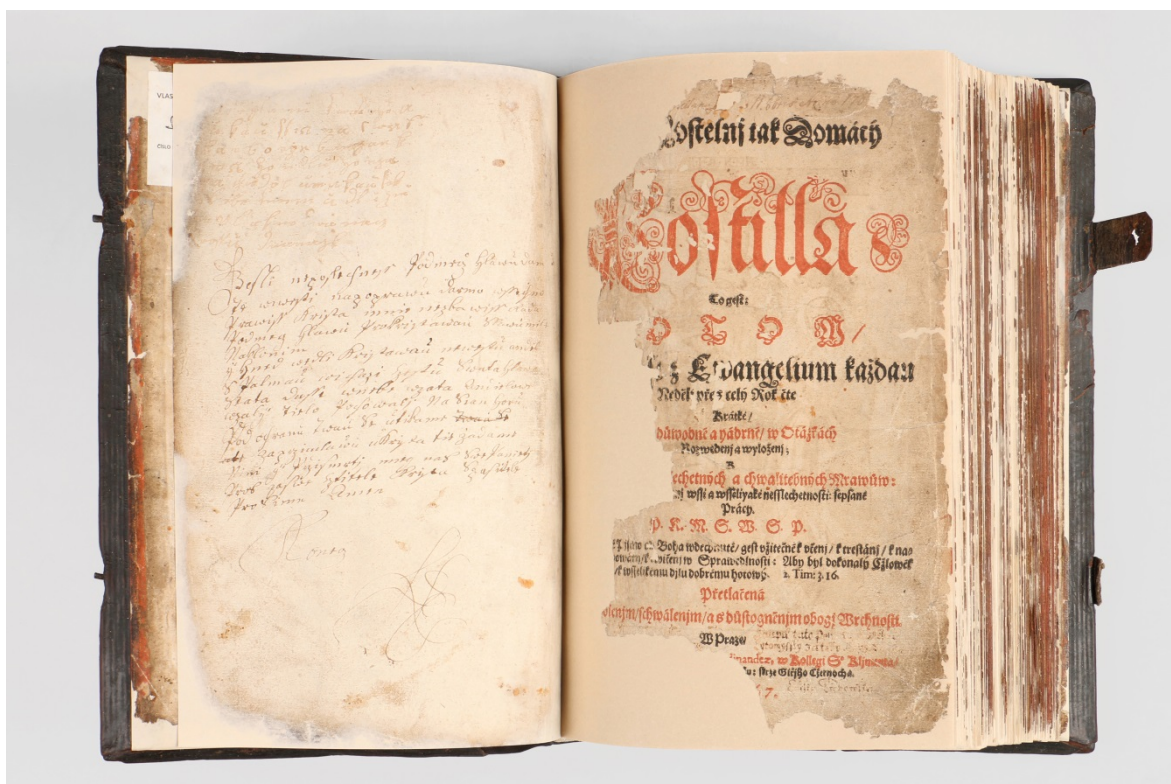
Obr. 19 Knižní přideščí před restaurováním

Obr. 20 Knižní přideščí po restaurování

Obr. 21 Začátek knižního bloku s titulním listem před restaurováním

Obr. 22 Začátek knižního bloku s titulním listem po restaurování

Obr. 23 Detail titulního listu *Nedělní Postilly* před restaurováním

Obr. 24 Detail titulního listu *Nedělní Postilly* po restaurování

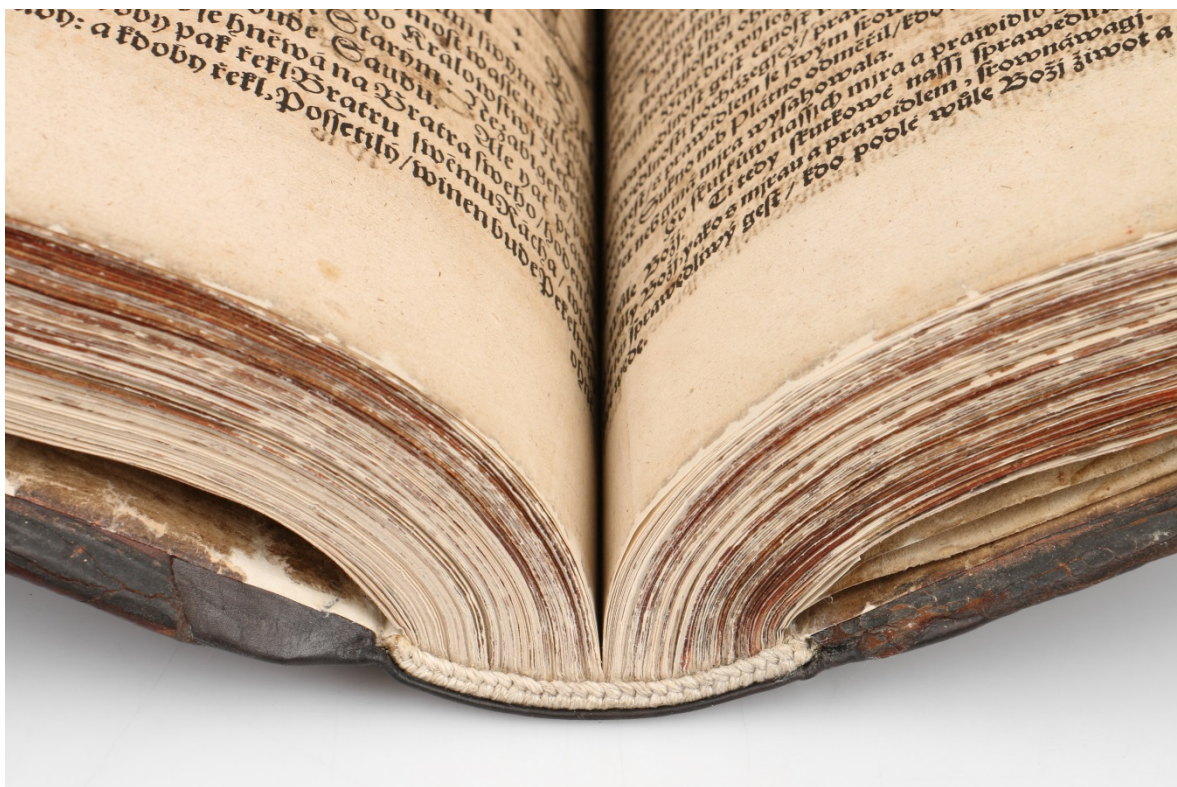
Obr. 25 Pohled do otevřené knihy před restaurováním

Obr. 26 Pohled do otevřené knihy po restaurování

Obr. 27 Detail paty otevřené knihy před restaurováním

Obr. 28 Detail paty otevřené knihy po restaurování

Obr. 29 Knižní vazba oddělená od knižního bloku

Obr. 30 Soudržnost knižního bloku

Obr. 31 Torzo organizmu šití

Obr. 32 Detail stavu šití, horním zapošívací steh a první vaz

Obr. 33 Ukázka hromadného prošívání hřbetů složek

Obr. 34 Příklady poškození listů knižního bloku

Obr. 35 Poslední dvoulist knižního bloku před restaurováním

Obr. 36 Poslední dvoulist knižního bloku po restaurování

14.3 Průběh restaurátorského zásahu

Obr. 37 Zkoušky prostředků pro suché čištění (Cleanmaster, Wishab, grafická pryž)

Obr. 38 Mechanické čištění listů knižního bloku suchou cestou

Obr. 39 Čištění listů knižního bloku vodními procesy

Obr. 40 Koncentrace vyplavených nečistot (první námok, výplach, čistá voda)

Obr. 41 Vyrovnávání deformací papíru po procesu koupání

Obr. 42 Ukázka listu knižního bloku před koupáním a po něm

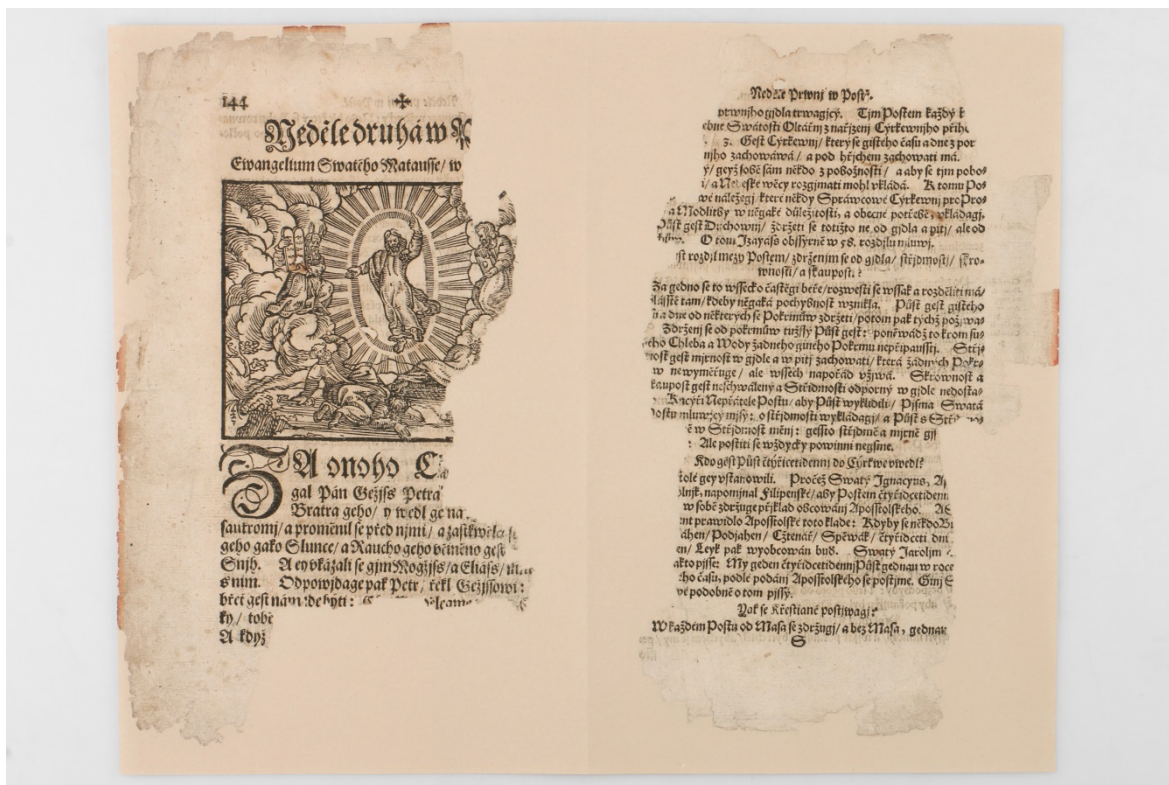
Obr. 43 Různá barevnost papíru napříč knižním blokem a vzorky papíroviny

Obr. 44 Dolévání ztrát papírové podložky na vakuovém stole suspenzí papíroviny

Obr. 45 Ukázka vnějšího dvoulistu složky před koupáním a vyspravením

Obr. 46 Tentýž dvoulist po koupání a doplnění ztrát

Obr. 47 Vyspravování defektů papírové podložky japonským papírem

Obr. 48 Dvoulisty knižního bloku po vyspravení a doplnění ztrát

Obr. 49 Knižní desky ze strany přideští po oddělení usňové vysprávky pokryvu

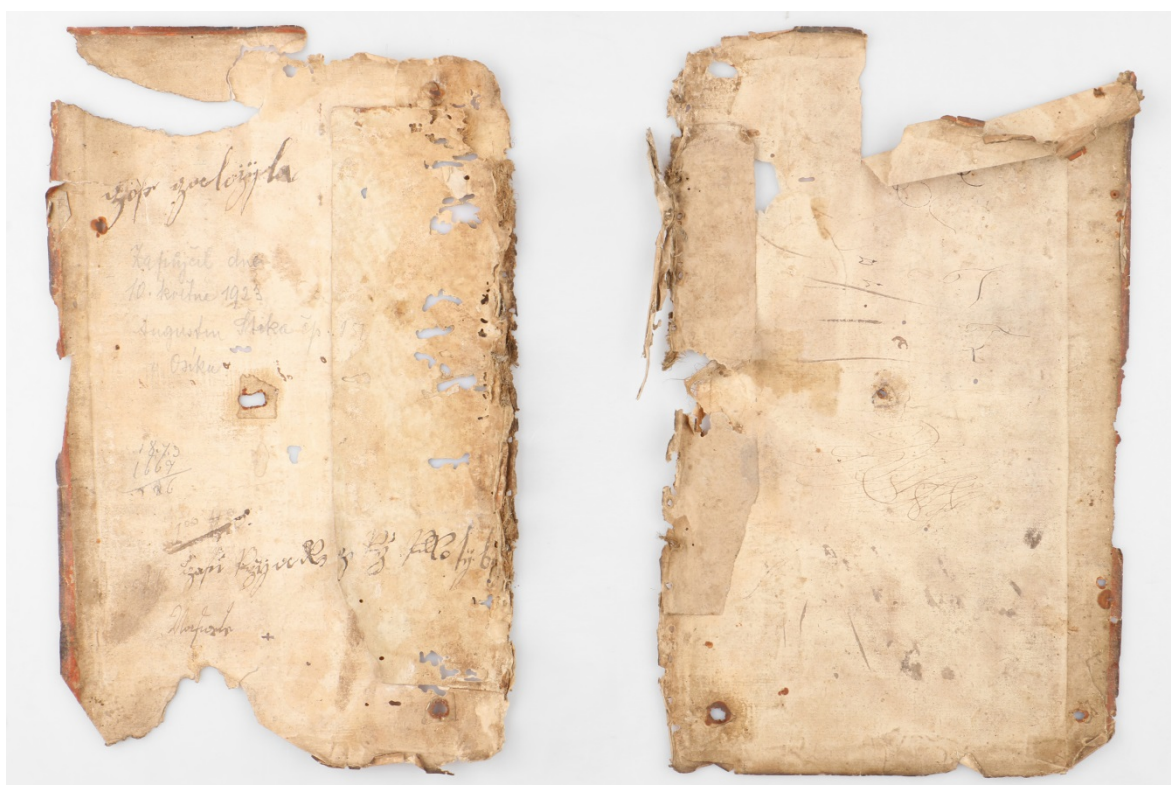
Obr. 50 Knižní přideští po demontáži vylepených předsádkových listů

Obr. 51 Snímání přelepů prvotního nasazení knižních desek z příděští

Obr. 52 Torzo organismu prvotního nasazení

Obr. 53 Předsádkové listy s přeplepy druhotného nasazení oddělené z předeštlí

Obr. 54 Přeplepy druhotného nasazení vazů (z pohledové a výleповé strany)

Obr. 55 Fragmenty tisku ze záložek zadního přideští a vyspravená zadní předsádka

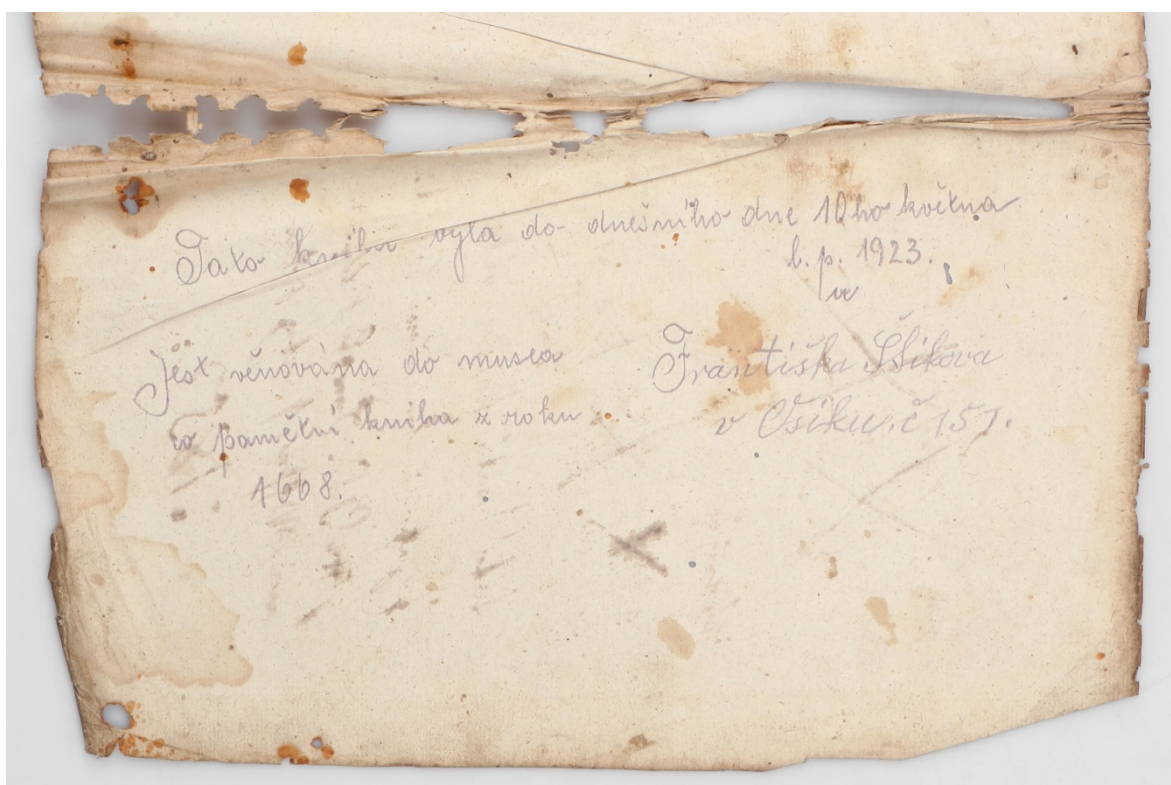
Obr. 56 Přední předsádkový dvoulist po vyspravení

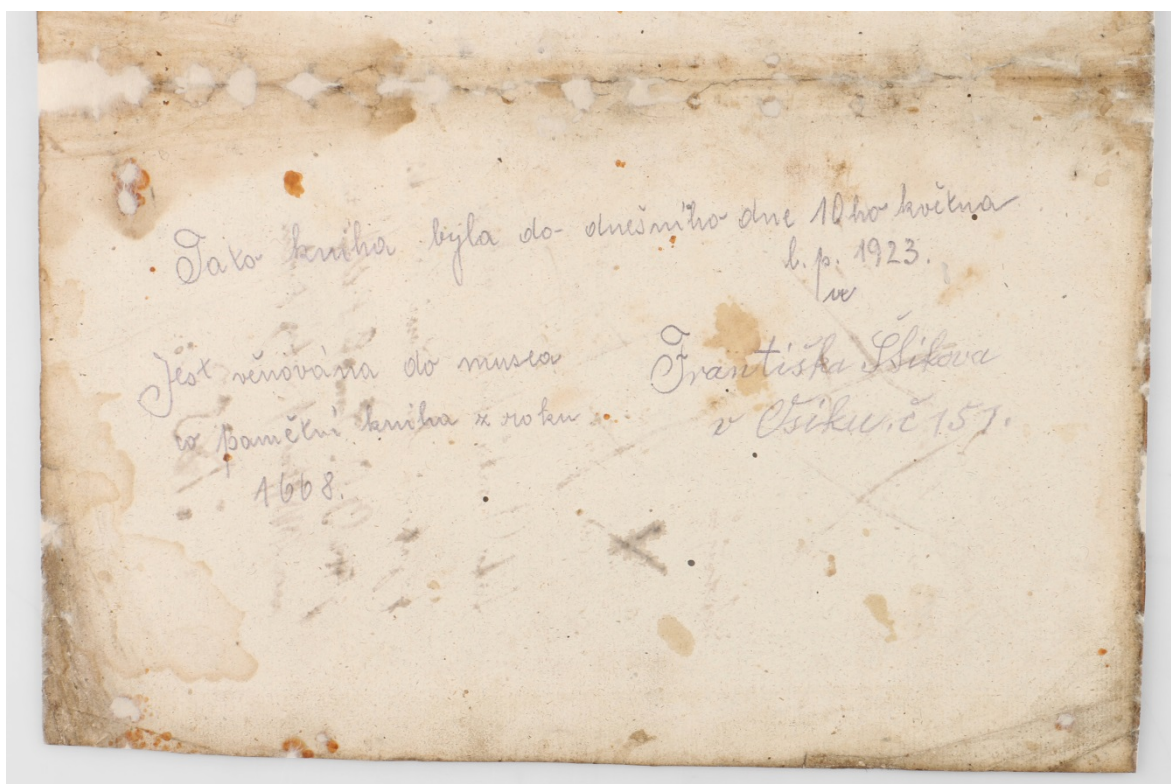
Obr. 57 Zkoušky fixace vzorků se záznamem inkoustové tužky

Obr. 58 Průběh vyrovnávání deformací dvoulistu s inkoustovou tužkou

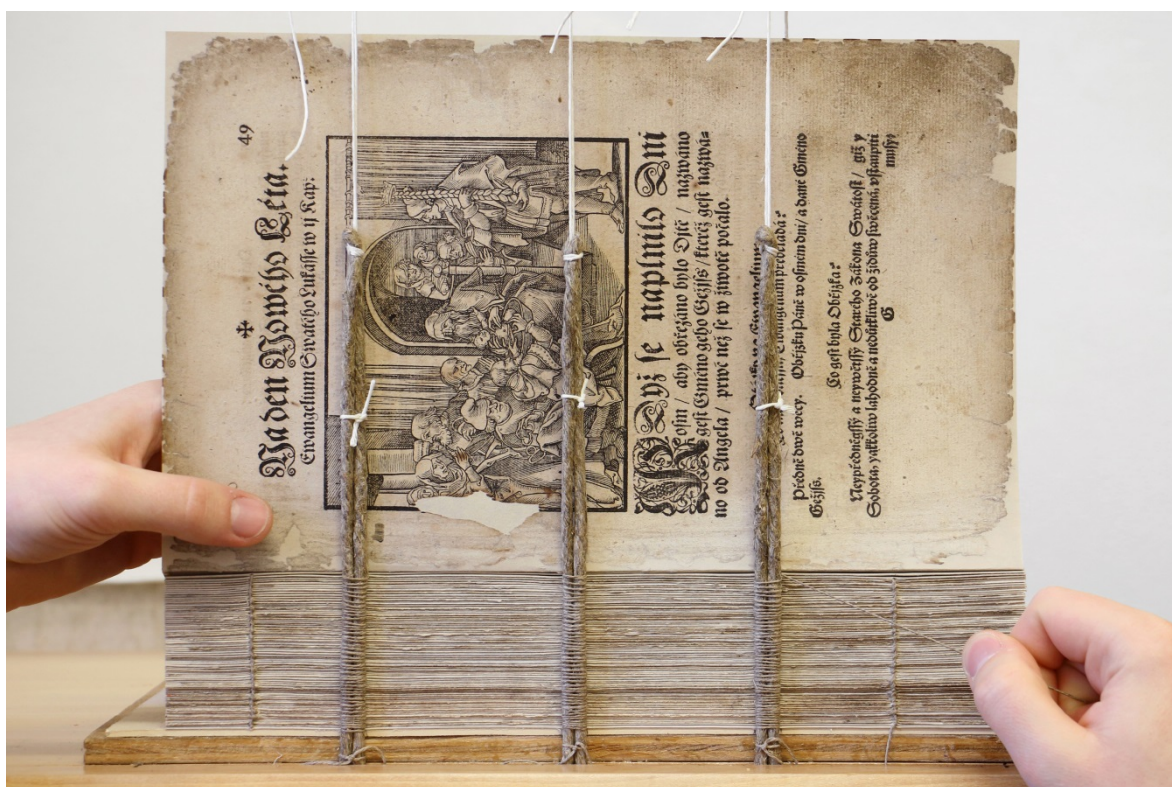
Obr. 59 Detail dvoulistu s přípisem inkoustovou tužkou před zásahem

Obr. 60 Tentýž dvoulist po vyrovnání a doplnění ztrát papírové podložky

Obr. 61 Vyspravený a zkompletovaný knižní blok s předsádkami

Obr. 62 Šití knižního bloku

Obr. 63 Klížení hřbetu knižního bloku po jeho vyšití

Obr. 64 Knižní blok po zaklížení, zkulacení a přelepení hřbetu mezivaznými přelepy

Obr. 65   Detaily defektů materiálu knižních desek před vyspravením a po něm

Obr. 66   Ukázka komponentu knižního kování před zásahem a po něm

Obr. 67 Ochranné pukly knižní vazby před zásahem, v jeho průběhu a po něm

Obr. 68 Knižní blok s nasazenými knižními deskami

Obr. 69 Ukázka zpracování kapitálků jiné barokní nasazované celousňové vazby

Obr. 70 Fragment kapitálkového jádra

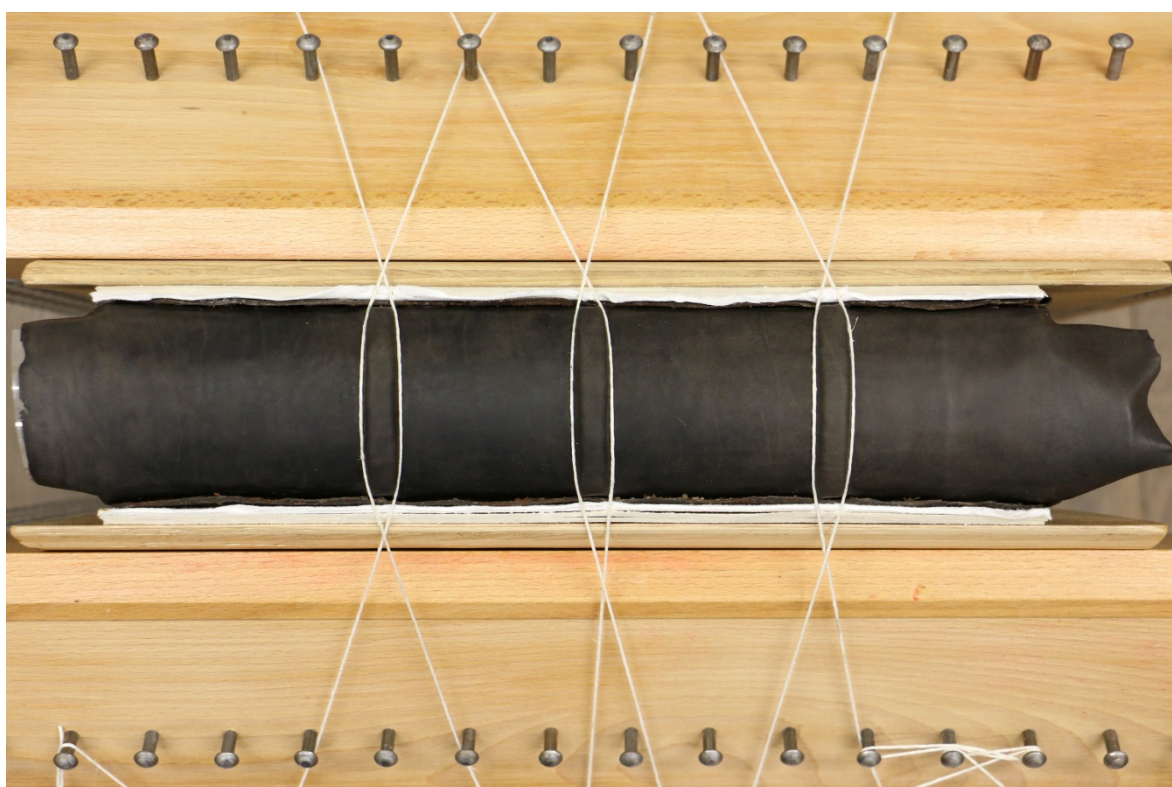

Obr. 71 Rekonstrukce knižních kapitálků – jádro před vyšitím

Obr. 72 Rekonstrukce knižních kapitálků – ukázka vyšitého kapitálku

Obr. 73 Pokrývání knižního hřbetu nově doplněnou usní

Obr. 74 Situace na předeštlí po rekonstrukci nasazení knižních desek

Obr. 75 Knižní přideštití po vyspravení a dolepení záložek originálního pokryvu

Obr. 76 Detail doplnění a zpracování záložek pokryvu v rohu knižní desky

Obr. 77 Detail hřbetu v úrovni napojení vysrávky pokryvu před restaurováním

Obr. 78 Totéž místo po doplnění nové usně a dolepení originálního pokryvu

Obr. 79 Knižní řemínek a oblast jeho uložení ve žlábkku zadní desky před zásahem

Obr. 80 Totéž místo po doplnění usňového pokrývku a scelení řemínku

Obr. 81 Vyspravené listy predsádek znovu vylepené na knižním přidešті

Obr. 82 Přelepy druhotného nasazení vazů navracené na výlepy přidešті

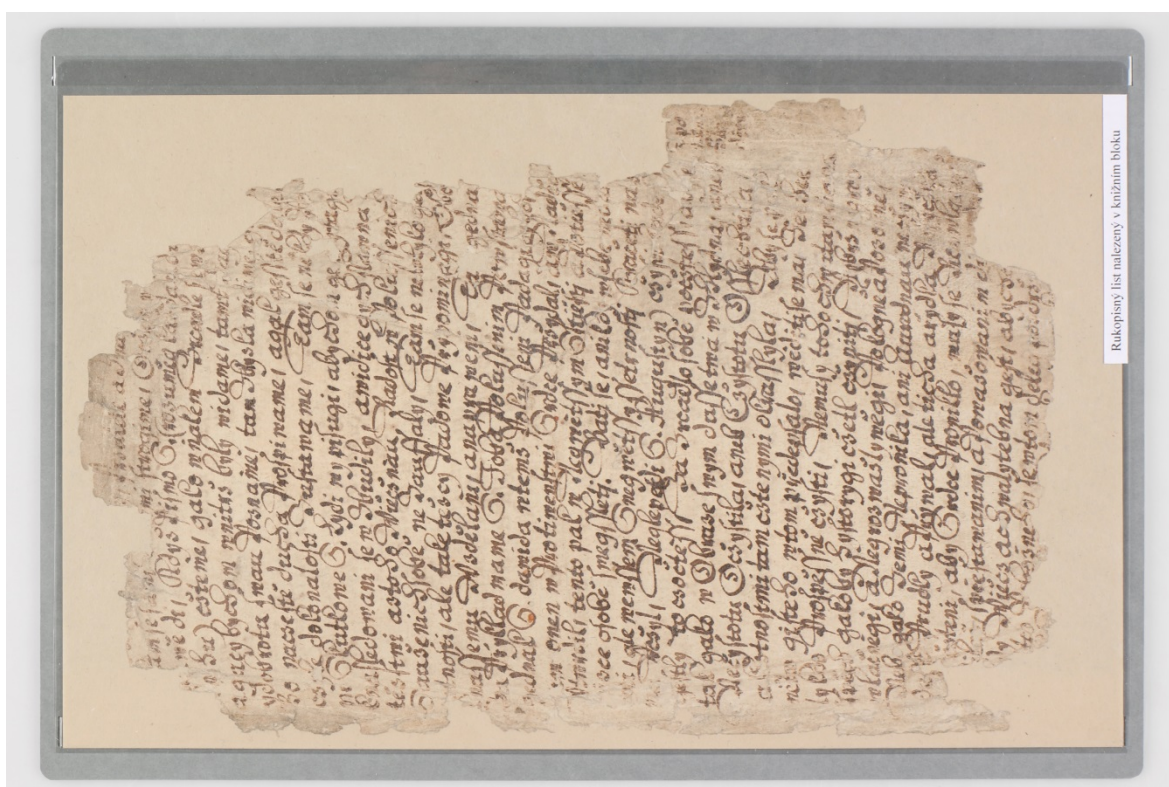
14.4 Způsob uložení knižních fragmentů a zrestaurované knihy

Obr. 83 System prezentačního uložení organismu šiti a torza prvotního nasazení

Obr. 84 Adjustáž hřbetní vysprávky pokryvu a drobných knižních fragmentů

Rukopisný list nalezený v knižním bloku

Obr. 85 Přístupné zajištění neurčeného listu knižního bloku mezi dvoulistem fólie

Obr. 86 Pouzdro pro přílohové materiály a desky s osazenými fragmenty

Obr. 87 Uložení zrestaurované knihy a příloh do Phase Boxu s krčkem

Obr. 88 Ochranný obal Phase Box zhotovený na míru knihy